Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav jazyků a komunikace neslyšících

Bakalářská práce

Eliška Nehasilová

Současná situace tlumočení znakového jazyka na středních školách pro sluchově postižené v České republice

Current Situation of Sign Language Interpreting in Secondary Schools for the Deaf and Hard of Hearing in the Czech Republic

Praha 2019

Vedoucí práce: Mgr. Naďa Hynková Dingová, Ph.D.

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Nadě Hynkové Dingové, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce, všechny konzultace, cenné rady a mnoho času, který mi tím věnovala.

Také bych chtěla poděkovat doc. PhDr. Ireně Vaňkové, CSc., Ph.D. za konzultace nad tématem této práce v rámci Bakalářského semináře.

Mé poděkování také patří Mgr. Heleně Andrejskové a Adéle Fialové za konzultace k výzkumu a všem respondentům za spolupráci.

Dále bych chtěla poděkovat svým spolužákům za podporu a pomoc s překlady z a do anglického jazyka.

V neposlední řadě chci poděkovat za podporu své rodině, přátelům a partnerovi.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 2. ledna 2019

……

Eliška Nehasilová

Abstrakt

Tato bakalářská práce zkoumá současnou situaci tlumočení mezi češtinou a českým znakovým jazykem v prostředí středních škol pro sluchově postižené v České republice z pohledu tlumočníků, kteří v těchto školách v současné době působí.

Práce je rozdělena do dvou částí. V teoretické části se nejprve věnuje rozboru dostupné české i zahraniční odborné literatury, která se týká tlumočení mezi mluvenými a znakovými jazyky ve školství. Dále analyzuje související národní i nadnárodní legislativu. Na základě toho vznikl výzkum, který byl realizován ve dvou krocích. Prvním bylo dotazníkové šetření, ve kterém tlumočníci reflektovali situaci na svém pracovišti (podmínky přijetí, podporu ve vzdělávání, náplň práce apod.) a popsali, jak by si své pracovní podmínky představovali v ideálním případě. Druhým krokem byly polostrukturované rozhovory zaměřené zejména na průběžné vzdělávání tlumočníků a jejich náplň práce. Tyto rozhovory rozvíjí, konkretizují a usouvztažňují některé výsledky dotazníkového šetření.

Cílem výzkumu je zmapovat současnou situaci na co největším počtu středních škol pro sluchově postižené a porovnat: a) zkušenosti dotazovaných tlumočníků, b) zkušenosti dotazovaných tlumočníků s jejich ideálními představami.

Klíčová slova

český znakový jazyk, střední škola pro sluchově postižené, tlumočení ve vzdělávání, tlumočení znakového jazyka, tlumočník znakového jazyka, vzdělávání neslyšících, znakový jazyk

Abstract

This bachelor's thesis examines the current situation of interpreting between Czech and Czech Sign Language in the environment of secondary schools for the Deaf and Hard of Hearing, from the viewpoint of interpreters who are currently employed at these schools.

The thesis consists of two parts. In the theoretical part, it firstly analyses available Czech and international literature that is related to interpreting between spoken and sign languages in education. Furthermore, the thesis analyses the national and supranational legislation that is related to this issue. Based on this, a study was conducted. This study consisted of two steps. The first step was questionnaire survey, in which interpreters reflected on the situation in their workplace (requirements for taking up employment, further educational support, work responsibilities etc.) and described how they imagine their ideal work conditions. The second step were semi-structured interviews and focused predominantly on continuing education of interpreters and their work responsibilities. These interviews expand on, specify and contextualise some of the results of the questionnaire survey.

The aim of the study is to map the current situation within the highest possible number of secondary schools for the Deaf and Hard of Hearing, and compare: a) the experiences of the respondents; b) the experiences of the respondents with how they imagine the ideal state.

Key words

czech sign language, secondary school for the Deaf and Hard of Hearing, educational interpreting, sign language interpreting, sign language interpreter, deaf education, sign language

Obsah

Úvod 9

1 Situace tlumočení na středních školách pro sluchově postižené z pohledu dostupné české odborné literatury 11

1.1 Situace před vznikem vysokoškolského oboru Čeština v komunikaci neslyšících 11

1.2 Vznik vysokoškolského oboru Čeština v komunikaci neslyšících 12

1.3 Vznik České komory tlumočníků znakového jazyka 14

2 Situace tlumočení na středních školách pro sluchově postižené z pohledu dostupné zahraniční odborné literatury 19

2.1 Situace z pohledu dostupné odborné literatury USA 19

3 Legislativa související s tlumočením znakového jazyka na středních školách pro sluchově postižené 26

3.1 Nadnárodní legislativa 27

3.1.1 Úmluva o právech osob se zdravotním postižením 27

3.1.2 Bruselská deklarace z roku 2010 o znakových jazycích v Evropské unii 30

3.2 Národní legislativa 31

3.2.1 Listina základních práv a svobod 31

3.2.2 Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob 31

3.2.3 Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) 32

3.2.4 Vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných 33

3.2.5 Zákon o pedagogických pracovnících 34

4 Výzkum 37

4.1 Dotazník 38

4.1.1 Postup dotazníkového šetření 38

4.1.2 Struktura dotazníku 39

4.1.3 Výsledky dotazníkového šetření 39
4.2 Rozhovory 70
4.2.1 Postup 70
4.2.2 Struktura rozhovorů 71
4.2.3 Výsledky vyplývající z rozhovorů 73
Závěr 83
Seznam literatury 86
Seznam tabulek 91
Příloha 1 Dotazník pro tlumočníky 93
Příloha 2 Rozhovor č. 1 103
Příloha 3 Rozhovor č. 2 108

Seznam použitých zkratek

AP	asistent pedagoga
ASL	American Sign Language
BOZP	Bezpečnost a ochrana zdraví při práci
ČJ	český jazyk
ČZJ	český znakový jazyk
EFSLI	Evropské fórum tlumočníků znakového jazyka
EU	Evropská unie
FF UK	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
OSN	Organizace spojených národů
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
RID	Registr tlumočníků pro neslyšící
SEE 2	Signing Exact English
UPOL	Univerzita Palackého v Olomouci
USA	Spojené státy americké
VOŠ	vyšší odborná škola
VUT	Vysoké učení technické v Brně
ZJ	znakový jazyk

Úvod

Tato bakalářská práce bude zkoumat současnou situaci tlumočení mezi češtinou a českým znakovým jazykem v prostředí středních škol pro sluchově postižené v České republice z pohledu tlumočníků, kteří na těchto školách v současné době působí.

Cílem práce bude zjistit: a) současný stav zejména pracovních a vzdělávacích podmínek pro tlumočníky, kteří působí na středních školách pro sluchově postižené v České republice, b) jak by si tito tlumočníci své podmínky v ideálním případě představovali. Dále budu porovnávat: a) zjištěné podmínky jednotlivých respondentů, b) reálnou současnou situaci s představami dotazovaných tlumočníků. Výsledný materiál by v některých ohledech mohl být přínosem pro nastavování profesní přípravy budoucích tlumočníků ve vzdělávání, jelikož jiný ucelený materiál zkoumající toto téma z pohledu aktuálně působících tlumočníků není k dispozici.

V teoretické části se práce bude zabývat nejprve rozborem dostupné české odborné literatury, která se týká tlumočení mezi mluvenými a znakovými jazyky v oblasti školství. Budu vycházet zejména z publikací, které vydala Česká komora tlumočníků znakového jazyka a z bakalářské práce Jitky Záhumenské (2005) s názvem Tlumočník znakového jazyka na střední škole pro sluchově postižené. Dále budu zkoumat tuto problematiku z nadnárodního hlediska, a to hlavně rozborem odborné literatury z USA, která se týká také tlumočení v oblasti školství. Poté se zaměřím na související nadnárodní i českou legislativu.

V praktické části budu vycházet zejména ze studie Educational Interpreting: Understanding the Rural Experience (Yarger, 2001) publikované ve vědeckém časopise American Annals of the Deaf. Tato studie se týká zejména přípravy tlumočníků, podpůrného systému pro tlumočníky, supervize a problematiky tlumočníka vnímaného jako člena vzdělávacího týmu žáků. Výzkum je koncipován stejným způsobem jako v této bakalářské práci.

Nejprve budu zjišťovat počet středních škol pro sluchově postižené v České republice, na kterých působí tlumočníci a také počet těchto tlumočníků. Následovat bude výzkum realizovaný ve dvou krocích. Prvním krokem bude dotazníkové šetření a druhým doplňující rozhovory. V rámci prvního kroku budou tlumočníci reflektovat situaci na svém pracovišti (podmínky přijetí tlumočníků do škol, podpora jejich průběžného vzdělávání, jejich náplň práce apod.) a popíší, jak by si tyto podmínky v ideálním případě představovali. Účelem této části bude získat odpovědi od co největšího počtu tlumočníků, kteří působí na co nejvíce různých středních školách pro sluchově postižené. V druhém kroku provedu s některými z nich polostrukturované rozhovory, které se budou týkat zejména průběžného vzdělávání tlumočníků

a jejich náplně práce. Tyto rozhovory doplní data získaná pomocí dotazníkového šetření a poskytnou prostor pro zodpovězení některých otázek, které v rámci předchozího kroku vyvstanou.

Výsledky výzkumu budou uvedeny v textu práce. Dotazník a přepisy rozhovorů budou k dispozici v přílohách.

1 Situace tlumočení na středních školách pro sluchově postižené z pohledu dostupné české odborné literatury

Tato kapitola se zabývá problematikou tlumočení pro neslyšící na středních školách pro sluchově postižené v České republice z pohledu dosud vydané odborné literatury: odborných článků, vzdělávacích publikací i akademických prací. Popisuje podmínky a souvislosti, za kterých k vydání těchto materiálů došlo.

1.1 Situace před vznikem vysokoškolského oboru Čeština v komunikaci neslyšících

„Zatímco se v USA od sedmdesátých let dvacátého století schvalovaly zákony chránící právo neslyšících studentů na vzdělávání v jejich mateřském, tedy znakovém jazyce, na našem území vládl komunismus, který jim toto právo upíral“
(Zahumenská – Dingová – Horáková, 2008, s. 16).

Jak uvádí Hudáková (2004, s. 178), *„…až do roku 1991 byly v České republice školy pro žáky s vadami sluchu rozděleny podle typu sluchového postižení na MŠ a ZŠ pro nedoslýchavé, MŠ a ZŠ pro žáky se zbytky sluchu a MŠ a ZŠ pro neslyšící.“* Do škol pro nedoslýchavé byli přijímáni žáci, kteří si byli schopni osvojit češtinu pomocí sluchu. Žáci ze škol pro žáky se zbytky sluchu a škol pro neslyšící toho schopni nebyli. Na těchto školách bylo proto hlavním úkolem pedagogů se zaměřit na trénink sluchu, odezírání a mluvení. Vládl zde navíc názor, že jediným plnohodnotným jazykem je čeština. (Hudáková, 2004). Z toho vyplývá, že až do 90. let 20. století bylo v České republice tlumočení ve vzdělávání nemyslitelné. Podmínkou pro postupné zavádění tlumočení českého znakového jazyka na školách bylo vyvrácení tohoto názoru.

K proměně vzdělávání žáků přispěly i poznatky ze zahraničí o bilingválním vzdělávání, jehož cílem bylo, aby žáci ovládali mluvený i znakový jazyk
(Zahumenská – Dingová – Horáková, 2008).

V roce 1993 započal pod záštitou Institutu pro neslyšící v Berouně výzkum znakového jazyka (Zahumenská – Dingová – Horáková, 2008). Tento výzkum byl důležitým impulzem nejen pro vyvrácení názoru, že znakový jazyk je neplnohodnotný, ale i k počátku využívání tlumočníků ve školách vzdělávajících žáky a studenty se sluchovým postižením.

1.2 Vznik vysokoškolského oboru Čeština v komunikaci neslyšících

V roce 1996 byl na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy otevřen mezioborový doplněk pro studenty oboru Český jazyk a literatura, který nabízel například předměty Dějiny hluchoty, Český znakový jazyk a Současné problémy komunity neslyšících. (Ústav jazyků a komunikace neslyšících). Ve stejném roce byl na půdu Filozofické fakulty přesunut i již zmíněný výzkum znakového jazyka, který se do té doby realizoval v Institutu pro neslyšící v Berouně (Zahumenská – Dingová – Horáková, 2008).

V roce 1998 byl otevřen obor Čeština v komunikaci neslyšících, a to ve formě čtyřleté bakalářské nebo pětileté magisterské v kombinaci s oborem Český jazyk a literatura. V roce 2004 bylo otevřeno magisterské studium bez kombinace s oborem Český jazyk a literatura a od roku 2009 je zde otevřeno bakalářské studium i jako dvouoborové. Výuku garantoval Ústav českého jazyka a teorie komunikace a od začátku na oboru studovali i pracovali neslyšící a nedoslýchaví studenti a neslyšící pedagogové. V roce 2013 vznikl na FF UK samostatný Ústav jazyků a komunikace neslyšících, který garantuje výuku oboru Čeština v komunikaci neslyšících. (Ústav jazyků a komunikace neslyšících).

V rámci tohoto oboru a ústavu vznikají materiály, které přináší nové poznatky o českém znakovém jazyce, o kultuře a komunitě n/Neslyšících[1], výchově a vzdělávání neslyšících a také o tlumočení znakového jazyka v různých oblastech.

Vznikly zde také bakalářské práce, které se týkají tlumočení ve vzdělávání. Některé se zabývají vysokoškolským prostředím (viz např. Machač, 2018; Podeszwová, 2015; Tesaříková, 2012), další se zabývá obecně všemi stupni vzdělávání včetně prostředí integrace (viz Efflerová, 2013) a další tlumočením na středních školách pro sluchově postižené (viz Kohutová, 2005).

Z výše zmíněných prací se budu v této podkapitole věnovat bakalářské práci Jitky Záhumenské, roz. Kohutové, Tlumočník znakového jazyka na střední škole pro sluchově postižené.

Cílem práce je, jak uvádí autorka, podat objektivní zprávu o současné situaci tlumočení znakového jazyka na školách pro sluchově postižené a uvést zahraniční poznatky z oblasti

[1] Neslyšící, psáno s velkým N, jsou osoby, které se považují za členy jazykové a kulturní menšiny Neslyšících. Za členy této menšiny se mohou považovat lidé neslyšící i lidé s různou měrou nedoslýchavosti. (Motejzíková, 2011). Jejich primárním komunikačním prostředkem je jejich národní znakový jazyk a způsob jejich chování je založen na vizuálním vnímání světa (Hudáková, 2009). Pro souhrnné označení Neslyšících a neslyšících budu v této práci využívat označení neslyšící.

tlumočení znakového jazyka ve vzdělávání, které mohou být inspirací pro vedení českých škol pro sluchově postižené. (Kohutová, 2005).

Autorka v teoretické části definuje základní translatologické termíny a zabývá se problematikou tlumočení ve vzdělávání v České republice a v USA. Tyto státy porovnává z různých hledisek, například z hlediska vzdělávání tlumočníků a kritérií pro jejich přijetí do vzdělávacího prostředí (Kohutová, 2005). Pro mou bakalářskou práci je zásadní zejména praktická část práce Jitky Kohutové, která se týká situace v České republice. Toto téma autorka řešila z pohledu 25 pedagogů, 65 neslyšících žáků, 42 nedoslýchavých žáků, 28 slyšících žáků a 5 tlumočníků znakového jazyka pomocí dotazníkového šetření. (Kohutová, 2005).

Autorka zjistila, že *„se názory studentů, pedagogů a vedení školy na tlumočenou komunikaci mezi pedagogem a studentem velmi liší. V mnoha případech studenti i pedagogové uvádí, že by si tlumočníka znakového jazyka ve svém vzdělávacím prostředí přáli. Naopak většina školních vedení z různých důvodů o zaměstnání tlumočníka znakového jazyka do vzdělávacího prostředí pochybuje.“* (Kohutová, 2005, s. 65). Podle autorky může být příčinou tohoto stavu nedostatečná informovanost vedení školy jak o komunikačních potřebách pedagogů a neslyšících žáků, tak o problematice tlumočení znakového jazyka v prostředí škol (Kohutová, 2005).

K informovanosti vedení se autorka vyjadřuje takto: *„Především tlumočník znakového jazyka, profesionál ve své profesi, je subjektem, který může školní vedení o problematice tlumočení ve vzdělávacím prostředí informovat a podněcovat jej ke správnému chápání role profesionálního tlumočníka znakového jazyka a ke zajištění vhodných podmínek pro tlumočení znakového jazyka ve vzdělávacím prostředí“* (Kohutová, 2005, s. 65).

Na základě poznatků uvedených v této bakalářské práci jsem se rozhodla věnovat následujícím problematickým oblastem: zkušenosti tlumočníků s vymezením své role, současná kritéria pro přijetí tlumočníků do dané školy a aktuální zajištění způsobu komunikace, který žáci školy preferují.

Po vzniku výše zmíněného mezioborového doplňku a o 2 roky později oboru Čeština v komunikaci neslyšících vznikají také odborné články zaměřené na tuto problematiku. Například prostřednictvím odborného časopisu Speciální pedagogika[2] vyšlo několik článků, které se týkají tlumočení ve vzdělávání (viz např. Kafková, 1996; Kafková, 1997;

[2] Odborný časopis Speciální pedagogika začal vycházet v období 1990/1991. Jeho předchůdcem byl časopis Teorie a praxe speciální pedagogiky, který poprvé vyšel v roce 1988, časopis Speciální pedagogika pak vznikl změnou názvu. Před rokem 1988 byly vydávány i jiné časopisy zaměřené na stejnou cílovou skupinu, např. Otázky defektologie, Nápravná pedagogika, Pedagogické rozhledy nebo Úchylná mládež. Speciální pedagogika vychází čtyřikrát ročně, jejím vydavatelem je Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy. V roce 2008 byla zařazena do kategorie recenzovaných časopisů. (Speciální pedagogika).

Šůchová, 2006). Zabývají se tlumočením na střední škole pro sluchově postižené a týmovým tlumočením ve školách.

1.3 Vznik České komory tlumočníků znakového jazyka

Česká komora tlumočníků znakového jazyka (2000) je neziskovou profesní organizací, která sdružuje tlumočníky pro neslyšící a osoby, které tato problematika zajímá, souhlasí s jejími názorovými stanovisky a cíli a podporují její aktivity. Klade si za úkol trvale zvyšovat profesní úroveň tlumočníků, snaží se hájit jejich zájmy a také jim zajišťovat kvalitní vzdělávání. Dále šíří informace o tlumočení pro neslyšící, o komunikaci a o kultuře Neslyšících. Spolupracuje s řadou dalších profesních organizací tlumočníků mluvených i znakových jazyků. Jako jediná česká organizace je také členem EFSLI[3]. (od roku 2001 přidruženým a od roku 2003 řádným). (Česká komora tlumočníků znakového jazyka).

Díky této profesní organizaci vyšla v roce 2008 série vzdělávacích publikací a CD-Romů, které slouží jako vzdělávací materiál nejen pro současné a budoucí tlumočníky českého znakového jazyka. Série obsahuje také materiály pro pracovníky ve státní správě, školství nebo zdravotnictví, materiály pro neslyšící, které se týkají problematiky tlumočení, materiály k výuce českého znakového jazyka, materiály pro transliterátory znakované češtiny a materiály pro vizualizátory mluvené češtiny. (Česká komora tlumočníků znakového jazyka).

Vydány byly i publikace, které se týkají celkově nebo částečně tématu tlumočení ve vzdělávání:

1. Jitka Záhumenská, Naďa Dingová a Radka Horáková: Specifika tlumočení ve vzdělávání
2. Kateřina Červinková Houšková: Specifika tlumočení pro neslyšící
3. Martina Kronusová: Možnosti poskytování tlumočnických služeb pro neslyšící

Publikace Specifika tlumočení ve vzdělávání se zabývá pravidly tlumočení, která by měli znát tlumočníci, pedagogové a studenti a legislativními podmínkami zajišťujícími možnosti tlumočení pro neslyšící ve školách. Dále rozebírá modifikaci etického kodexu tlumočení ve vzdělávacím prostředí. V závěru vyděluje tlumočení na všech třech stupních vzdělání, pojmenovává jejich specifika a uvádí konkrétní příklady a možná dilemata. (Záhumenská – Dingová – Horáková, 2008).

[3] Evropské fórum tlumočníků znakového jazyka

Publikace je cílena na osoby, které mají *„ …alespoň základní znalost problematiky osob se sluchovou ztrátou a s tím související praktickou zkušenost s odlišnými komunikačními formami těchto osob. … Je tedy nutné, aby se čtenář rovněž orientoval v teoretických základech procesu tlumočení a měl povědomí o speciálním vzdělávacím systému žáků a studentů se sluchovým postižením u nás a o možnostech jejich integrace do hlavního vzdělávacího proudu.“* (Záhumenská – Dingová – Horáková, 2008, s. 8). Podle autorek je tato publikace také krokem k vytvoření formy odborného vzdělávání tlumočníků specializovaných na tlumočení ve vzdělávání.

Autorky čerpaly hlavně z literatury USA, v odborných časopisech Speciální pedagogika a Čeština doma a ve světě[4] a z výše zmíněné bakalářské práce Jitky Záhumenské.

Co se týče role tlumočníka, v oblasti vzdělávání se od jiných běžných tlumočnických situací liší. *„Specifika tlumočení v oblasti vzdělávání většinou dostávají tlumočníka do nezáviděníhodných situací, kdy se tlumočník musí rozhodnout, zda setrvá ve své roli tlumočníka – zprostředkovatele komunikace, nebo z ní naopak vystoupí a přijme funkci asistenta nebo pedagogického dozoru, aby neslyšícího studenta „ochránil“ nebo aby mu nějakým způsobem pomohl…“* (Záhumenská – Dingová – Horáková, 2008, s. 20–21). Vystoupením z role tlumočník porušuje etický kodex, který je obecným základem jeho profesionality v tlumočení. Zároveň tím může uškodit i studentovi, který může být v důsledku toho pokládán za nesamostatného. Vystoupit z role je ale třeba například v případě, kdy nejsou dodržena pravidla komunikace ve smíšeném kolektivu studentů komunikujících v mluveném a znakovém jazyce. (Záhumenská – Dingová – Horáková, 2008).

Z důvodu, že bývá tlumočník v oblasti vzdělávání často interním zaměstnancem školy, má vedení problém chápat roli tlumočníka a zařazuje mu do popisu náplně jeho práce i povinnosti, které z jeho role vybočují a mohou kvalitu tlumočení i snížit (Stewart – Schein – Cartwright, 2004). Může jít o povinnosti, které by měl vykonávat pedagog nebo asistent pedagoga. Pokud tlumočník plní tyto povinnosti v rámci jiné role, ve které na škole také působí, musí tyto role oddělovat. Činnosti, které obnáší role tlumočníka musí být jasně definovány v pracovní smlouvě. (Záhumenská – Dingová – Horáková, 2008).

Autorky upozorňují na skutečnost, že etické kodexy České komory tlumočníků znakového jazyka a dalších organizací tlumočníků byly formovány tak, aby je bylo možné uplatňovat ve všech možných oblastech tlumočení. Pro oblast tlumočení ve vzdělávání jsou

[4] *„Popularizačně zaměřený čtvrtletník Čeština doma a ve světě vydával Ústav českého jazyka a teorie komunikace FF UK v Praze od roku 1993 do roku 2009. V roce 2010 jej nahradil nový, recenzovaný časopis Studie z aplikované lingvistiky / Studies in Applied Linguistics (SALi). Od roku 2011 rovněž vychází (elektronický) časopis Nová čeština doma a ve světě.“* (Čeština doma a ve světě).

ovšem příliš obecné. Školy si proto často vytváří zvláštní dokumenty, které školou vybraný etický kodex doplňují tak, aby tlumočení v této oblasti vyhovoval.
(Záhumenská – Dingová – Horáková, 2008).

Hronová (2003, s. 8) uvádí některé zásady, které by měli tlumočník působící na střední škole pro sluchově postižené a pedagog dodržovat: *„Tlumočník nikdy nevystupuje v roli pedagoga, nepřebírá žádnou z jeho činností, aktivit nebo povinností. Nezastupuje pedagoga, není-li přítomný. Nehodnotí znalosti studentů, nevyjadřuje se k jejich chování ve škole. Není zodpovědný za metodiku, na jejímž základě pedagog studentům probíranou látku vykládá. Není zodpovědný za materiál, který pedagog předkládá studentům, nezpracovává ho, ani žádným jiným způsobem neupravuje. Během výuky s pedagogem nekomunikuje, převádí pouze řečené z nebo do českého znakového jazyka.“*

Se školními etickými kodexy souvisí i téma tlumočníka jako člena vzdělávacího týmu. Za předpokladu, že je tlumočník pokládán za člena vzdělávacího týmu, se může účastnit diskuzí, ale zároveň je vázán mlčenlivostí ohledně informací, které se dozví během tlumočení, což vychází z etického kodexu tlumočníka. Pokud tlumočník tedy získá informace, které by mohly ovlivnit působení studenta ve škole, musí zvážit, kdy toto pravidlo porušit a za jakých okolností ne. (Záhumenská – Dingová – Horáková, 2008).

Na školách pro sluchově postižené studují žáci, kteří jsou n/Neslyšící, nedoslýchaví nebo i slyšící. Mohou se tedy dorozumívat různými komunikačními kódy. Podle autorek by měl být hlavní komunikační kód, který bude tlumočník při hodinách používat, zanesen do pracovní smlouvy tlumočníka. Ještě před podpisem smlouvy by měl mít tlumočník šanci složení studentů ve třídách a problém komunikačních preferencí jednotlivých studentů projednat s vedením školy. Pokud se ale dostane tlumočník až později do situace, kdy po něm žáci v jedné komunikační situaci vyžadují různé komunikační kódy, je vhodné problém konzultovat s pedagogem a snažit se společně nalézt řešení, jakým způsobem žákům komunikaci usnadnit. (Záhumenská – Dingová – Horáková, 2008).

Od vydání těchto vzdělávacích publikací prošla česká legislativa vztahující se k tlumočení znakového jazyka ve školství změnami, proto se legislativou budu zabývat v samostatné kapitole.

Zdrojem, ze kterého autorky publikace Specifika tlumočení ve vzdělávání čerpaly, a ze kterého jsem se nejvíc inspirovala tématy a otázkami do praktické části mé práce, je bakalářská práce Jitky Záhumenské. Dále je pro účely mé práce podnětné téma supervize na škole a téma etického kodexu či jiného dokumentu, který obsahuje pravidla pro spolupráci žáků a pedagogů s tlumočníkem.

Publikace Specifika tlumočení pro neslyšící se zabývá tlumočením v různých oblastech. Obsahuje kapitolu na téma tlumočení ve škole, která přináší i informace konkrétně o tlumočení na středních školách pro sluchově postižené (Červinková Houšková, 2008).

„Cílem publikace je poskytnout čtenáři vhled do širokého spektra práce tlumočníka znakového jazyka“ (Červinková Houšková, 2008, s. 8).

„Tlumočení ve výuce je specifickým typem tlumočení a to jak vzhledem k partnerům komunikace, tak vzhledem k obsahu tlumočení. Při tlumočení ve výuce musí tlumočník zvládnout celé, často poměrně široké spektrum předmětů, z nichž zvláště odborné předměty mohou být probírány do hloubky. Aby mohl být tlumočník úspěšný, je proto vždy nutná spolupráce s učitelem, který připravuje tlumočníkovi podklady pro tlumočení a je mu odborným konzultantem z hlediska probíraného předmětu. …v prvních ročnících bývají studenti, kteří mají ještě řadu charakteristik dětského neslyšícího klienta, zatímco v posledním ročníku před maturitou tlumočník tlumočí již pro dospělého klienta. Tlumočník se musí naučit přepínat během několika minut nejen mezi vyučovacími předměty, ale i mezi komunikačními mody jednotlivých věkových skupin.“ (Červinková Houšková, 2008, s. 34–35). Dále autorka upozorňuje, stejně jako autorky publikace Specifika tlumočení ve vzdělávání, na skutečnost, že i jednotlivé třídy jsou ve svých komunikačních preferencích nejednotné.

V publikaci se vyskytuje pojem „školní tlumočník“. Jedná se o tlumočníka, který je ve škole stále k dispozici. Kromě výuky tlumočí například i kontakt učitelů či ředitele s rodiči, kontakt ředitele s žáky, provozní porady školy, školní oslavy, přednášky a besedy s externisty, školní exkurze a výlety, kurzy dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků, kontakt školy s policií a jinými orgány státní správy a sezení u psychologa nebo lékaře, kam jde tlumočník i jako doprovod žáka. Je zde upozorněno na problém, kdy je funkce „školního tlumočníka“ v případě mnohých základních škol nahrazena nejlépe jazykově vybaveným učitelem. Zároveň je ale také upozorněno na výhodu školských zařízení, která se skládají z více stupňů škol, protože základní školy pro tyto účely mohou využívat tlumočníky ze škol středních. (Červinková Houšková, 2008).

V případě, že tlumočník působí na stejné škole i jako učitel, dochází podle autorky k poměrně komplikované situaci. Střet těchto rolí přináší problémy jak tlumočníkovi/učiteli, tak žákům a často i ostatním vyučujícím. Nelze proto podle autorky doporučit, aby byl školní tlumočník zároveň i učitelem. (Červinková Houšková, 2008).

Do svého dotazníkového šetření jsem se rozhodla zařadit dotaz na spolupráci tlumočníka a vyučujícího v rámci přípravy a dotknout se tématu různých komunikačních preferencí žáků školy a zajištění komunikace v těchto systémech.

Publikace Možnosti poskytování tlumočnických služeb pro neslyšící, jejíž autorkou je Martina Kronusová, se zabývá tím, jaké možnosti uplatnění mají tlumočníci znakového jazyka, vizualizátoři mluvené češtiny, transliterátoři znakované češtiny a tlumočníci pro hluchoslepé. Všechny tyto osoby jsou autorkou souhrnně nazvány jako tlumočníci pro neslyšící. Zabývá se zprostředkovateli tlumočníků, subjekty, které si tlumočníka obvykle najímají přes zprostředkovatele, a zaměstnavateli tlumočníků, mezi kterými zmiňuje i školy pro neslyšící a školy tzv. běžného typu, do kterých je neslyšící student integrován. (Kronusová, 2008).

Publikace je podle autorky určena *„všem zájemcům o problematiku tlumočení pro sluchově postižené, zejména těm, kteří se právě chystají vkročit do tlumočnické praxe jako tlumočníci pro neslyšící…“* (Kronusová, 2008, s. 6).

Autorka v podkapitole o školách jako zaměstnavatelích tlumočníků popisuje, jakými způsoby je možné zaměstnat tlumočníka ve škole, a vyjadřuje se k situaci v konkrétních základních a středních školách pro sluchově postižené, vysokých školách v České republice a obecně k integraci. Vychází z legislativy, která rovněž prošla od doby vydání publikace změnami. Jak jsem již uvedla výše, současnou legislativou se proto budu zabývat v samostatné kapitole.

Způsobu zaměstnávání tlumočníků a jejich pracovním podmínkám na školách pro sluchově postižené jsem se rozhodla věnovat i v praktické části své bakalářské práce.

V sérii publikací od České komory tlumočníků znakového jazyka vyšly i další, které s tlumočením v oblasti vzdělávání nějakým způsobem souvisí (viz např. Pešoutová, 2008; Petříčková – Nováková – Vysuček, 2008). Nebudu se jimi ale podrobněji zabývat, jelikož se netýkají konkrétně středoškolského prostředí.

2 Situace tlumočení na středních školách pro sluchově postižené z pohledu dostupné zahraniční odborné literatury

Tato kapitola se zabývá problematikou tlumočení pro neslyšící na středních školách pro sluchově postižené z nadnárodního hlediska. Dle mého zmapování zahraniční dostupné literatury se tématu tlumočení ve vzdělávání nejčastěji věnují autoři z USA

Nejedná se o jediný stát, který se na toto téma soustředí, nicméně alespoň pro mě jazykově dostupná odborná literatura ostatních států je zpravidla obecnější. Jedná se o z dnešního pohledu starší a obecné publikace zaměřené na znakový jazyk, které zahrnují kapitolu na téma tlumočení, ale neobsahují žádné informace zaměřené na jeho konkrétní oblasti (viz např. Ebbinghaus – Heßmann, 1989; Kyle – Woll, 1985). Dále vyšly publikace týkající se tlumočení znakového jazyka, které zahrnuly kapitoly o vybraných oblastech tlumočení včetně tlumočení ve vzdělávání, ale ne o tlumočení na jednotlivých stupních vzdělávání (viz např. Harrington – Turner, 2000).

V této kapitole se budu dále věnovat situaci podle odborné literatury původem z USA.

2.1 Situace z pohledu dostupné odborné literatury USA

Mezi dostupnou literaturou i dostupnými elektronickými zdroji, které se týkají tlumočení ve vzdělávání, převládají publikace, které jsou obecně zaměřeny na tlumočení a jednotlivé oblasti tlumočení, včetně informačně stručnější nebo bohatší části zaměřené přímo na tlumočení ve vzdělávání (viz např. Frishberg, 1990; Humphrey – Alcorn, 2001; Humphreys, 2004; Neumann Solow, 2000; Stewart – Schein – Cartwright, 2004). Jsou dostupné i samostatné studie zaměřené na tlumočení ve vzdělávání (viz např. Marschark – Peterson – Winston, 2005; Stewart – Kluwin, 1996; Winston, 2004; Yarger, 2001), materiály, které přináší poznatky o tlumočení na každém stupni vzdělávání zvlášť, tedy i konkrétně o tlumočení na středních školách (viz např. Seal, 2004) a materiály, které se věnují tlumočení na běžných středních školách, tedy v integraci (viz např. Fitzmaurice, 2017).

Všechny výše zmíněné dostupné zdroje hovoří v případě tlumočení ve vzdělávání o běžných školách, ne o tlumočení na školách pro sluchově postižené.

Prvním důvodem je pravděpodobně fakt, že je více než 75 % neslyšících dětí vzděláváno v místních veřejných školách (*„in local public schools“*) pro slyšící žáky, jak uvádí Marschark, Peterson a Winstonová (2005). Podle Sealové (2004) jde až o 83 % sluchově postižených žáků a studentů, kteří jsou vzděláváni ve školách hlavního vzdělávacího proudu v integraci nebo

v inkluzi (*„in mainstreamed, integrated and inclusive settings“*). Podle Office of Special Education Programs z roku 2014 dochází více než 87 % neslyšících a nedoslýchavých dětí do veřejných škol (*„public schools“*) na celý nebo alespoň část školního dne (Fitzmaurice, 2017).

Druhým důvodem může být skutečnost, že autoři a vzdělávací systém USA počítají s tím, že na školách pro sluchově postižené probíhá výuka přímo v jazyce (ať už mluveném či znakovém) nebo ve znakovaném systému, kterým vyučovaní žáci komunikují, tedy bez využití tlumočníka znakového jazyka.

Tradice výzkumu amerického znakového jazyka a tlumočení znakových jazyků právě ve Spojených státech amerických je jednou z nejstarších a nejrozšířenějších. Pravděpodobně z tohoto důvodu pochází z USA bohatší materiály věnující se tématu tlumočení znakového jazyka, včetně jeho jednotlivých oblastí, než z jiných států.

V roce 1964 zde vznikla vůbec první národní organizace pro tlumočníky znakových jazyků, Národní registr profesionálních tlumočníků a překladatelů pro neslyšící (*„National Registry of Professional Interpreters and Translators for the Deaf“*), následující rok přejmenovaná na Registr tlumočníků pro neslyšící (RID). V roce 1965 byl touto organizací navrhnut etický kodex pro tlumočníky. Do této organizace vstupovali nejen tlumočníci ze Spojených států, ale také z Evropy, Austrálie, Kanady a Nového Zélandu. Jedná se o vůbec první světovou organizaci pro tlumočníky pro neslyšící. (Humphrey – Alcorn, 2001).

Tato organizace funguje dodnes a významně se zasazuje o rozvoj tlumočnické profese ve Spojených státech i ve světě.

Nadále se budu věnovat následujícím studiím, které jsou hlavními zdroji pro tvorbu výzkumu praktické části mé bakalářské práce a které blíže představím:

1. Carmel Collum Yarger: Educational Interpreting: Understanding the Rural Experience
2. Stephen Fitzmaurice: Unregulated Autonomy: Uncredentialed Educational Interpreting in Rural Schools
3. David A. Stewart a Thomas N. Kluwin: The Gap Between Guidelines, Practice, and Knowledge in Interpreting Service for Deaf Students

Educational Interpreting: Understanding the Rural Experience je studií, která vyšla v rámci vědeckého časopisu American Annals of the Deaf[5]. Autorem je Carmel Collum Yarger, který v době vydání studie působil jako odborný asistent (*„assistant professor“*) programu zaměřeného na tlumočení mezi americkým znakovým jazykem a angličtinou a na vzdělávání neslyšících na Bloomsburgské univerzitě v Pensylvánii.

Studie se zabývá zkušenostmi, postřehy a přípravou 63 tlumočníků pro neslyšící na školách ve dvou západních státech USA tvořených převážně venkovskými oblastmi a malými městy (*„rural states“*). Žádný z těchto tlumočníků neměl certifikaci Registru tlumočníků pro neslyšící ani žádnou jinou tlumočnickou certifikaci. Rychlý nárůst poptávky po tlumočnících ve školách a obecně jejich malý počet vedl k nedostatku dobře připravených tlumočníků i přes to, že by tito tlumočníci měli být ještě kvalifikovanější než komunitní tlumočníci. (Yarger, 2001).

Cílem výzkumu studie bylo prozkoumat, jakým způsobem tlumočníci v tomto prostředí vnímají svou práci a své zázemí. Dalším úkolem studie bylo zasáhnout do současné situace jejich podpory a do jejich možností přípravy, aby se zvýšila jejich efektivita v této profesi. (Yarger, 2001*). „Jedním z nejnaléhavějších cílů této studie bylo zjistit podporu, kterou tlumočníci působící ve vzdělávání cítí, že potřebují, aby mohli svou práci dělat lépe“*[6] (Yarger, 2001, s. 21).[7]

Autor provedl dotazníkové šetření s těmito tlumočníky a s 8 z nich vedl rozhovory. Dotazníky se týkaly hlavně přípravy, podpůrného systému pro tyto tlumočníky, supervize a zahrnutí či nezahrnutí tlumočníků do vzdělávacího týmu žáka, kterému tlumočí. V rámci rozhovorů autor s respondenty rozebíral problémy, se kterými se potýkají, a zjišťoval, jaká školení by jim podle jejich názoru pomohla zvýšit jejich dovednosti v profesi. Jednalo se o osobní rozhovory, které byly zaznamenány na zvukový záznam a pro potřeby analýzy byly přepsány do psané angličtiny. (Yarger, 2001). Dotazník je k nahlédnutí přímo ve studii.

V závěru studie bylo upozorněno na potřebu zvýšit počet tlumočníků s odpovídajícími dovednostmi v oblasti vzdělávání a na potřebu podpory od odborníků, kteří jim mohou pomoci v jejich rozvoji. Dále bylo upozorněno na potřebu větší podpory tlumočníků jak přímo ve školách, kde působí, tak od státu, protože tím je možné zvýšit jejich dovednosti, což by vedlo ke zlepšení přístupu neslyšících studentů ke všeobecnému vzdělání. (Yarger, 2001).

[5] Nejstarší a nejčtenější odborný časopis vydávaný v angličtině a věnovaný kvalitě vzdělávání a souvisejících služeb pro děti a dospělé se sluchovým postižením. Vychází čtyřikrát ročně, poprvé v roce 1847. (American Annals of the Deaf).

[6] Všechny citace z anglického jazyka přeložila autorka bakalářské práce.

[7] „One of the most pressing objectives of the present study was to identify the supports that educational interpreters felt they needed in order to do their job better“ (Yarger, 2001, s. 21).

Z této studie je pro mou bakalářskou práci zásadní metoda výzkumu kombinující dotazníky a osobní rozhovory, kterou jsem se rozhodla inspirovat. I přes rozdílnost prostředí, ve kterém autor provedl výzkum, a prostředí českých středních škol pro sluchově postižené a přes dobu vzniku autorovy studie, jsou podle mého názoru mnohé otázky a témata v prostředí českých středních škol pro sluchově postižené aktuální. Inspirovala jsem se například otázkami supervize ve školách a podpory vzdělávání tlumočníků ve školství.

Studie Unregulated Autonomy: Uncredentialed Educational Interpreting in Rural Schools vyšla také v rámci vědeckého časopisu American Annals of the Deaf. Autorem je Stephen Fitzmaurice, odborný asistent tlumočení amerického znakového jazyka na Clemsonské univerzitě.

Studie byla postavena na etnografických rozhovorech a terénním pozorování 3 tlumočnic pro neslyšící působících na třech středních školách ve venkovském prostředí (*„rural high school“*) na jihu Spojených států. Tlumočení se týkalo celkem šesti žáků, kteří byli na 75 % výuky zařazeni do tříd mezi ostatní žáky a 25 % výuky trávili v samostatné třídě pouze pod dohledem učitele neslyšících a nedoslýchavých žáků a tlumočnice. Se všemi šesti studenty pracoval stejný učitel. Opět žádná z těchto tlumočnic neměla jakoukoli tlumočnickou certifikaci. Všechny ale tlumočily v tomto školním obvodu (*„school district“*) více než 5 let. (Fitzmaurice 2017).

Cílem studie bylo zjistit, jak tito necertifikovaní tlumočníci přijímají svou roli na střední škole na venkově, protože existuje jen málo informací o působení tlumočníků ve školách v tomto prostředí. (Fitzmaurice, 2017). *„ …pro účely tohoto článku nebyla efektivita tlumočení zkoumána“* (Fitzmaurice, 2017, s. 259).[8]

Nejprve byly s tlumočnicemi vedeny semistrukturované rozhovory, které byly nahrávány na videokameru. Sloužily pro zjištění pracovních podmínek těchto tlumočnic. Poté byla každá tlumočnice 14 hodin během 2 pracovních dnů ve škole při práci pozorována. Pokud to bylo možné, tak s nimi během dnů, kdy byly pozorovány, probíhaly ještě neformální rozhovory. Následně byly provedeny další nahrávané semistrukturované rozhovory, jejichž cílem bylo potvrzení informací získaných pozorováním a odůvodnění jednání tlumočnic v různých situacích. Na závěr byly rozhovory přepisovány a záznamy z pozorování tlumočnic byly převedeny do elektronického formátu (Fitzmaurice, 2017). Struktura ani další podrobnosti rozhovorů nebyly ve studii k nahlédnutí.

[8] *„ …for the purposes of the present article, the efficacy of the interpretations was not examined“* (Fitzmaurice, 2017, s. 259).

Bylo zjištěno, že tlumočnice plní během školního dne 4 hlavní úkoly:

1. příprava prostředí (umístění tlumočníka v prostoru třídy), příprava tlumočníka jako člena vzdělávacího týmu (příprava spolu s pedagogy) a příprava materiálu na tlumočení (dlouhodobá s pomocí učebnic i krátkodobá bezprostředně před výukou)
2. tlumočení různého obsahu z mluvené i psané formy jazyka
3. interakce s neslyšícími a nedoslýchavými žáky, s pedagogy, se slyšícími žáky a dalšími osobami
4. přímé dávání instrukcí a poskytování doplňujících vysvětlení neslyšícím a nedoslýchavým žákům, které probíhá obvykle při výuce

(Fitzmaurice, 2017).

Závěr studie dále upozorňoval na nedostatek příslušného dohledu nad tlumočením a jeho řízení v rámci školy. Podle výsledků výzkumu se zdá, že tlumočnice přijímají svou roli bez jakékoli kontroly toho, co by vlastně měly ve skutečnosti dělat. V důsledku toho, že školy ignorují směrnice Ministerstva školství Jižní Karolíny, jsou tlumočnice odkázány pouze na vlastní úsudky ohledně své práce a doplácí na to právě neslyšící a nedoslýchaví žáci. Tyto směrnice například odrazují od využívání tlumočníků jako doučovatelů neslyšících a nedoslýchavých žáků. V případě, že si škola přeje i přes to tímto způsobem tlumočníky využívat, připravilo Ministerstvo konkrétní požadavky, například že doučování, které poskytuje tlumočník, musí probíhat pod vedením kvalifikovaného učitele. Bylo zjištěno, že žádný z těchto požadavků nebyl splněn. (Fitzmaurice, 2017).

Tato studie je ze všech tří výše zmíněných nejnovější, její poznatky jsou tedy pro potřeby praktické části mé bakalářské práce nejaktuálnější. Z této studie se mohu inspirovat zejména otázkami vztahujícími se k roli tlumočníků, k jejich působení nad rámec tlumočení pro žáky, pedagogy a další osoby v prostředí školy a na mimoškolních akcích. Dále jsem se rozhodla vznést v dotazníku otázku týkající se společné přípravy pedagoga a tlumočníka na výuku.

Studie The Gap Between Guidelines, Practice, and Knowledge in Interpreting Service for Deaf Students byla uvedena vědeckým časopisem Journal of Deaf Studies and Deaf Education[9]. Autory studie jsou David A. Stewart, který působil jako profesor na Michiganské státní univerzitě, a Thomas N. Kluwin, profesor vyučující na Gallaudetově univerzitě.

[9] Odborný časopis, který spojuje základní a aplikovaný výzkum týkající se neslyšících lidí. Témata výzkumu se týkají kultury, vývoje, jazyka a vzdělávání neslyšících. Vychází čtyřikrát za rok.
(Journal of Deaf Studies and Deaf Education).

Autoři zkoumali literaturu týkající se tlumočení ve vzdělávání a 15 různých směrnic a pokynů (*„guidelines“*) pro tlumočníky působící ve školských obvodech (*„school districts“*) a programů pro neslyšící a nedoslýchavé v různých částech USA.[10] (Stewart – Kluwin, 1996).

Cílem studie bylo s těmito získanými informacemi zjistit diskrepance mezi tím, co směrnice doporučují, co se ve třídách skutečně děje a co se zjistilo dle výzkumu zaměřeného na 3 oblasti:

1. produkce výpovědi tlumočníkem
2. percepce výpovědi studentem
3. další povinnosti požadované po tlumočnících působících ve školách

(Stewart – Kluwin, 1996).

Studie nepopisuje postup autorů při výzkumu, při práci s literaturou a se směrnicemi. Přináší až konkrétní poznatky získané z těchto zdrojů, které dělí do 3 skupin podle výše zmíněných oblastí zájmu studie. Kvůli objemu a množství materiálu a poznatků autorů shrnu pouze vybrané poznatky, zejména takové, které považuji za nejpodnětnější pro mou bakalářskou práci:

V rámci produkce tlumočníka se studie zabývá otázkou přizpůsobování se tlumočníka žákům v komunikaci. Tlumočník by měl dle studie být schopen tlumočení i transliterace[11]. Navíc žáci mohou používat různé znakované systémy (*„signing systems“*) založené na angličtině, např. Signing Exact English (SEE 2)[12]. Tlumočníci ve vzdělání musí být schopni používat různé systémy komunikace ve znacích (*„sign communication“*), aby uspokojili různé komunikační potřeby žáků. Rozdíly ve znakovaných systémech užívaných tlumočníkem a žákem mohou způsobit problémy v komunikaci. (Stewart – Kluwin, 1996).

Tlumočníci jsou v oblasti školství často využíváni jako asistenti ve třídách, je po nich vyžadováno, aby kontrolovali práci neslyšících žáků nebo aby okolí žáka se sluchovým postižením učili znakový jazyk. Mohou mít na starosti také údržbu zesilovacích zařízení a poskytování sociální podpory neslyšícím a nedoslýchavým žákům. Tlumočníci by také měli být součástí vzdělávacího týmu, který s neslyšícími a nedoslýchavými žáky pracuje. Touto spoluprací se jejich náplň práce liší od náplně práce tlumočníků v mnohých jiných oblastech. (Stewart – Kluwin, 1996).

[10] Seznam školských obvodů (*„school districts“*), jejichž pokyny a směrnice byly zkoumány viz Stewart – Kluwin, 1996, s. 35.
[11] Převod mluvené angličtiny do manuálně kódované angličtiny (*„Manually Coded English“*) a naopak (Frishberg, 1990).
[12] Znakovaný systém založený na angličtině, který dodržuje slovosled angličtiny a využívá znakovou zásobu ASL, ke které byly vymyšleny znaky zastupující morfémy angličtiny vyjadřující derivaci a flexi, např. -ing, -s, -ness (Winston, 2004).

Pokyny a směrnice pro tlumočníky nejsou obvykle vydávány s cílem šíření informací o svém obsahu a skládají se z různých neodůvodněných a blíže nevysvětlených pravidel a doporučení. Mnohé důležité pokyny a pravidla v nich chybí. Nejsou v nich například zahrnuty informace o tom, jestli je tlumočník povinen ovládat komunikační systém, který používá žák nebo student. (Stewart – Kluwin, 1996).

Mnoho prostoru v jednotlivých pokynech a směrnicích je naopak věnováno dalším povinnostem tlumočníka, znalostem etického kodexu a vysvětlení role tlumočníka vyučujícím. Podle Kluwina navíc různé směrnice a pokyny rozlišují dva typy tlumočníků: tlumočníky (*„interpreters“*), jejichž hlavní odpovědností je tlumočení, a tlumočníky asistenty (*„interpreter/aides“*), kteří mají i další povinnosti v souvislosti se vzděláváním žáků, které ovlivňují nejen jejich roli, ale i jejich vztahy s žáky. Obecně role tlumočníka a asistenta mohou být v konfliktu, a proto může být role tlumočníka asistenta pro žáky matoucí. (Stewart – Kluwin, 1996).

V závěru studie je upozorněno zejména na nedostatek směrnic a pokynů pro tlumočení v oblasti vzdělávání. Od tlumočníků ve vzdělávání mají školy různá očekávání, což souvisí s jejich povinnostmi ve škole. (Stewart – Kluwin, 1996). *„Literatura jasně říká, že je třeba zlepšit současný stav tlumočníků pracujících ve školských zařízeních. Vymezení pracovních povinností, příležitosti ke vzdělávání pro zlepšení znalostí a dovedností tlumočníků a přiměřenější finanční ohodnocení za práci se jeví jako hlavní obavy tlumočníků působících ve vzdělávání a jejich nadřízených…“* (Stewart – Kluwin, 1996, s. 38).[13] Podle autorů je třeba zvýšit kvalitu tlumočení v oblasti vzdělávání a postavení těchto tlumočníků. Je ale také nutné definovat, co toto zvýšení kvality znamená. (Stewart – Kluwin, 1996).

Pro výzkum této bakalářské práce mě zaujaly následující problematické oblasti: Role tlumočníka ve vzdělávání, povinnosti tlumočníků, které nesouvisí přímo s tlumočnickou činností, a existence pravidel pro tlumočníky, etických kodexů pro tlumočníky nebo pravidel užívání tlumočníka pro žáky a pedagogy, které byly sestaveny přímo v daných školách. Na základě této studie jsem se do výzkumu rozhodla zařadit také dotaz na zajištění komunikace pro žáky s jiným preferovaným komunikačním systémem, než je český znakový jazyk nebo mluvená čeština.

[13] *„The literature speaks clearly to the need to improve the current status of interpreters working in school settings. Delineation of job responsibilities, educational opportunities for improving interpreters' knowledge and skills, and more adequate remuneration for the work of interpreters appear to be the major concerns of educational interpreters and their administrators...“* (Stewart – Kluwin, 1996, s. 38).

3 Legislativa související s tlumočením znakového jazyka na středních školách pro sluchově postižené

Tato kapitola pojednává o tlumočení znakového jazyka v oblasti středoškolského vzdělávání v souvislosti s platnou národní a nadnárodní legislativou. Právo na používání a tlumočení znakového jazyka ve školách, jeho zajišťování i kvalita jsou uvedeny právě v níže zmíněných dokumentech. Budu vycházet z aktuálního znění legislativních dokumentů a rozebírat je v pořadí od obecnějších k těm, které se problematiky mé bakalářské práce týkají konkrétněji. Z kapacitních důvodů nezmíním všechny dokumenty, které se problematiky znakových jazyků a jejich používání či tlumočení ve školství nějakým způsobem dotýkají. Zmíním zejména ty, které se této problematiky týkají nejvíce, i když ne ve všech těchto dokumentech jsou tlumočníci explicitně uvedeni. Zaměřím se také na dokumenty, které přímo souvisí s dotazy kladenými tlumočníkům v praktické části práce.

V této kapitole jsou zahrnuty následující legislativní dokumenty:

- Nadnárodní dokumenty
    - Úmluva o právech osob se zdravotním postižením
    - Bruselská deklarace z roku 2010 o znakových jazycích v Evropské unii
- Národní dokumenty:
    - Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
    - Zákon č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob
    - Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)
    - Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných
    - Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a změně některých zákonů

Pro výše uvedené dokumenty vždy platí, že nadnárodní dokumenty jsou dokumentům národním nadřazeny. Nejdůležitějšími právními předpisy jsou zákony. Prvořadými záležitostmi státu se zabývají ústavní zákony, mezi které patří také Listina základních práv a svobod. Na zákony pak navazují podzákonné prováděcí předpisy, například vyhlášky ministerstev. (Právo členského státu – Česká republika). Pro tuto problematiku je tedy klíčové, aby byla práva neslyšících na vzdělávání ve znakovém jazyce a na tlumočníka ukotvena v co nejvýše

postavených zákonech, aby mohla být upřesňujícími vyhláškami dále rozvíjena, konkretizována a naplněna.

3.1 Nadnárodní legislativa

Pro současnou situaci tlumočení v této oblasti jsou důležité nadnárodní dokumenty přijaté Českou republikou, které uživatelům znakového jazyka zajišťují právo na používání znakového jazyka a jeho tlumočení v různých institucích, tedy i právo na vzdělávání ve znakovém jazyce.

3.1.1 Úmluva o právech osob se zdravotním postižením

Účelem Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením je: *„…podporovat, chránit a zajišťovat plné a rovné užívání všech lidských práv a základních svobod všemi osobami se zdravotním postižením a podporovat úctu k jejich přirozené důstojnosti“* (Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, článek 1, účel). Valné shromáždění OSN ji přijalo 13. prosince 2006 a pro Českou republiku vstoupila v platnost 29. října 2009 (Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením).

Osobami se zdravotním postižením se v Úmluvě míní: *„…osoby mající dlouhodobé fyzické, duševní, mentální nebo smyslové postižení, které v interakci s různými překážkami může bránit jejich plnému a účinnému zapojení do společnosti na rovnoprávném základě s ostatními“* (Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, článek 1, účel).

Klíčový je pro problematiku této bakalářské práce způsob, jakým Úmluva o právech osob se zdravotním postižením chápe jazyk: „*Pro účely této úmluvy: … „jazyk“ zahrnuje mluvený a znakový jazyk a další formy nonverbální komunikace; …“* (Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, článek 2, definice).

Dalším článkem, který posiluje statut znakového jazyka i v souvislosti se vzděláváním, je článek 21, Svoboda projevu a přesvědčení a přístup k informacím, ve kterém je uvedeno následující: *„Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, přijmou veškerá příslušná opatření, aby osobám se zdravotním postižením zajistily možnost uplatnění jejich práva na svobodu projevu a přesvědčení, včetně svobody vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky na rovnoprávném základě s ostatními a to prostřednictvím všech forem komunikace dle vlastní volby, v souladu s definicí v článku 2 této úmluvy. Za tímto účelem státy, které jsou smluvní stranou úmluvy: … e) uznávají a podporují užívání znakových jazyků.“*

Nejzásadnějším je pro současnou situaci na středních školách pro sluchově postižené článek 24, Vzdělávání: *„1. Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, uznávají právo osob*

se zdravotním postižením na vzdělávání. S cílem realizovat toto právo bez diskriminace a na základě rovných příležitostí, státy … zajistí začleňující vzdělávací systém na všech úrovních a celoživotní vzdělávání…

2. Při uskutečňování tohoto práva státy … zajistí, aby:

a) osoby se zdravotním postižením nebyly z důvodu svého postižení vyloučeny ze všeobecné vzdělávací soustavy a aby děti se zdravotním postižením nebyly z důvodu svého postižení vyloučeny z bezplatného a povinného základního vzdělávání nebo středního vzdělávání;

b) osoby se zdravotním postižením měly na rovnoprávném základě s ostatními přístup k inkluzivnímu, kvalitnímu a bezplatnému základnímu vzdělávání a střednímu vzdělávání v místě, kde žijí; …

d) osobám se zdravotním postižením byla v rámci všeobecné vzdělávací soustavy poskytována nezbytná podpora umožňující jejich účinné vzdělávání; …

3. Státy … umožní osobám se zdravotním postižením získat praktické a sociální dovednosti, které by usnadnily jejich plné a rovné zapojení do systému vzdělávání a do života společnosti. Za tímto účelem přijmou státy … příslušná opatření a zejména: …

b) umožní studium znakového jazyka a podporu jazykové identity společenství neslyšících;

c) zajistí, aby nevidomým, neslyšícím a hluchoslepým osobám a zejména dětem, bylo poskytováno vzdělávání v jazycích a způsobech a prostředcích komunikace, které jsou pro dotyčnou osobu nejvhodnější, a v prostředích, která maximalizují vzdělávací pokroky a sociální rozvoj.

4. S cílem k zajištění realizace tohoto práva, státy … přijmou příslušná opatření pro zaměstnání učitelů, včetně učitelů se zdravotním postižením, kteří ovládají znakový jazyk a/nebo Braillovo písmo, a pro přípravu odborníků a pracovníků, kteří působí na všech úrovních vzdělávání.“

V tomto dokumentu se tedy hovoří o podpoře znakových jazyků, vzdělání ve znakových jazycích a vyučujících užívajících znakové jazyky. Zajištění vzdělání osobám se zdravotním postižením právě v tomto jazyce je v Úmluvě garantováno, pokud je tento jazyk pokládán pro konkrétní osobu za ten *„nejvhodnější“*. Není zde ovšem uvedeno, kdo určuje, jestli je pro danou osobou nejvhodnější právě znakový jazyk nebo jiná forma komunikace. V článku 21 Úmluva garantuje právo na svobodu projevu a vyhledávání, přijímání a rozšiřování informací a myšlenek *„…prostřednictvím všech forem komunikace dle vlastní volby“*, pokud jsou tyto formy v souladu s článkem 2, což v případě znakových jazyků souhlasí. Je tedy zjevné, že

v případě článku 24, Vzdělávání, se nejedná o vlastní volbu jako v tomto případě, ale pravděpodobně o volbu instituce, na které je tento člověk vzděláván a která se s volbou vzdělávaného jedince nemusí shodovat.

Úmluva také zmiňuje odborníky a pracovníky působící na všech úrovních vzdělávání, do nichž by se svou náplní práce dali zahrnout i tlumočníci znakových jazyků, ti ale konkrétně v celém dokumentu zmíněni nejsou.

„Úmluva … zaručuje osobám se zdravotním postižením … plné uplatnění všech lidských práv a podporuje jejich aktivní zapojení do života společnosti. Úmluva je založena na obecných zásadách, kterými jsou především: … respekt k vyvíjejícím se schopnostem dětí a jejich právu na zachování identity.“ (Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením).

Obecně by měl tento dokument sloužit jako opatření pro uplatnění výše zmíněných práv osob se zdravotním postižením v jednotlivých státech, ve kterých vstoupil v platnost. Tyto státy by naplnění těchto práv měly zajistit nově sestavenými legislativními dokumenty nebo úpravou stávajících dokumentů. K situaci v České republice ohledně dopadu Úmluvy na národní legislativu se Ministerstvo práce a sociálních věcí vyjádřilo takto: *„…vyplynulo, že legislativa České republiky stanoví vysoké standardy ochrany lidských práv osob se zdravotním postižením. Tato skutečnost tak vedla k předpokladu, že až na výjimky nebude její přijetí vyžadovat provádění rozsáhlejších legislativních změn a úprav.“* Vnitrostátní zajištění usnadnění provádění a monitorování Úmluvy mají podle článku 33 zajišťovat dvě nebo tři struktury (kontaktní místo, koordinační mechanismus a monitorovací mechanismus). Plnou odpovědnost za zajištění plnění Úmluvy má v České republice Ministerstvo práce a sociálních věcí. (Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením).

V národní legislativě by měl být prostor i pro způsoby a prostředky, kterými je možné práva osob se zdravotním postižením naplnit. Jedním z těchto prostředků může být právě i využití tlumočníků znakového jazyka ve školství.

3.1.2 Bruselská deklarace z roku 2010 o znakových jazycích v Evropské unii

Bruselská deklarace z roku 2010 o znakových jazycích v Evropské unii byla přijata na závěr konference Provádění právních předpisů o znakovém jazyku[14], kterou organizoval dr. Ádam Kósa[15]. (Bruselská deklarace z roku 2010 o znakových jazycích v Evropské unii).

Bruselská deklarace uvádí, že *„každý uživatel znakového jazyka musí mít právo užívat svůj rodný znakový jazyk bez omezení a diskriminace. Komunikace v rodném jazyce a jeho používání je základní lidské právo. Uživatelé znakového jazyka musí mít rovný přístup k veřejnému životu, vzdělávání a zaměstnání. Plné zapojení musí být podporováno a chráněno právními předpisy. … Jedním způsobem, jak pomoci uživatelům znakového jazyka získat plný přístup, jsou tlumočníci znakového jazyka (osobně nebo prostřednictvím moderních informačních řešení na míru).“*

V návaznosti na to Evropská unie vyzývá členské státy, aby zajistily neslyšícím a nedoslýchavým uživatelům znakového jazyka právo učit se a studovat dvojjazyčně, tedy ve svém znakovém jazyce a psané formě národního mluveného jazyka. Také je vyzývá, aby zajistily poskytování tlumočnických služeb ve znakovém jazyce včetně financování a odborného vzdělání těchto tlumočníků, čehož má být docíleno vypracováním a přijetím minimálních standardů pro všechny členy Evropské unie. Dále Bruselská deklarace vyzývá Evropskou unii, *„aby ve svých institucích poskytovala tlumočnické služby ve znakovém jazyce a byla tak příkladem osvědčených postupů“* a žádá, aby *„po všech členských státech požadovala, aby se podílely na výzkumu, rozvoji a výuce znakového jazyka poskytnutím finanční pomoci a spouštěním a podporou vnitrostátních i místních projektů“* (Bruselská deklarace z roku 2010 o znakových jazycích v Evropské unii).

Bruselská deklarace odkazuje na Úmluvu OSN o právech osob se zdravotním postižením. Připomíná tím její platnost a skutečnost, že právo používat znakové jazyky je garantováno už v Úmluvě.

[14] Tato konference byla vůbec první konferencí v Evropském parlamentu o právních předpisech o znakovém jazyce a byla na ní představena i první kniha, Právní předpisy o znakovém jazyku v Evropské unii (Sign Language Legislation in Europe), která je první komplexní studií zákonů o znakovém jazyce. Zabývá se všemi právními předpisy v Evropské unii zmiňujícími znakový jazyk. Evropská unie neslyšících ji napsala na základě výzkumu, na kterém spolupracovala s národními asociacemi neslyšících a tlumočníků znakového jazyka.
(Bruselská deklarace EU o znakových jazycích).

[15] Dr. Ádam Kósa byl tehdejším poslancem Evropského parlamentu a je členem Evropské unie neslyšících.

3.2 Národní legislativa

Výše zmíněnými právy neslyšících na užívání a tlumočení znakového jazyka ve vzdělávání se zabývají také české zákony a vyhlášky, které jsou právě o nadnárodní legislativu opřeny.

3.2.1 Listina základních práv a svobod

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod je velice obecným dokumentem, který je součástí ústavního pořádku České republiky. V obecném ustanovení stojí: *„Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné“* (Zákon č. 2/1993 Sb.: Listina základních práv a svobod, hlava první, článek 1).

Dále Listina uvádí, že: *„Každý má právo na vzdělání“* (Zákon č. 2/1993 Sb.: Listina základních práv a svobod, hlava čtvrtá, článek 33, odstavec 3) a „*Zákon stanoví, za jakých podmínek mají občané při studiu právo na pomoc státu.“* (Zákon č. 2/1993 Sb.: Listina základních práv a svobod, hlava čtvrtá, článek 33, odstavec 4).

Způsob, jakým bude dosaženo práva na vzdělání a jakým bude fungovat pomoc státu je tedy ponechán na dalších zákonech. Vzdělání v jiném než většinovém jazyce se zde zaručuje etnickým a národnostním menšinám. Právo na tlumočníka je v Listině zmíněno pouze v souvislosti se soudním jednáním. Toto právo má kdokoliv, kdo prohlásí, že nerozumí jazyku, ve kterém je jednání vedeno.

3.2.2 Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob

Zákon č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, kterým se mění zákon č. 155/1998 Sb., o znakové řeči a o změně dalších zákonů, říká: *„Neslyšící a hluchoslepé osoby mají právo svobodně si zvolit z komunikačních systémů uvedených v tomto zákoně ten, který odpovídá jejich potřebám. Jejich volba musí být v maximální možné míře respektována tak, aby měly možnost rovnoprávného a účinného zapojení do všech oblastí života společnosti i při uplatňování jejich zákonných práv.“* (Zákon č. 384/2008 Sb.: zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, část první, čl. I, § 1). Za komunikační systémy zákon č. 384/2008 považuje český znakový jazyk a komunikační systémy vycházející z českého jazyka. Český znakový jazyk je v tomto zákoně považován za základní komunikační systém těch neslyšících osob, které ho tak samy vnímají.

V zákoně je také explicitně uvedeno vzdělávání neslyšících a hluchoslepých osob. Část první, čl. I, § 7 říká, že *„neslyšící a hluchoslepé osoby mají právo na*
a) používání komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob,
b) vzdělávání s využitím komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob,
c) výuku komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob…“

Podmínky a rozsah bezplatných tlumočnických služeb pro neslyšící a hluchoslepé žáky a studenty mají být podle zákona č. 384/2008 stanoveny vyhláškou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Tato vyhláška v současné době stále neexistuje, ale využití tlumočníka českého znakového jazyka pro žáky je řešeno v níže zmíněné Vyhlášce č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných.

3.2.3 Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

V tomto zákoně, zákoně č. 561/2004, je pojem tlumočník českého znakového jazyka ukotven jako jedno z podpůrných opatření[16] pro děti, žáky a studenty[17] se speciálními vzdělávacími potřebami[18]: *„Podpůrná opatření spočívají v … využití dalšího pedagogického pracovníka, tlumočníka českého znakového jazyka, přepisovatele pro neslyšící nebo možnosti působení osob poskytujících dítěti, žákovi nebo studentovi po dobu jeho pobytu ve škole nebo školském zařízení podporu podle zvláštních právních předpisů“* (Zákon č. 561/2004 Sb.: zákon o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, část první, § 16).

O osobě, která tuto pozici ve škole zastává se § 16 dále vyjadřuje takto: *„Využívá-li škola nebo školské zařízení tlumočníka českého znakového jazyka, zajistí, aby jeho činnost vykonávala osoba, která prokáže vzdělání, nebo praxi a vzdělání, jimiž získala znalost českého znakového jazyka na úrovni rodilého mluvčího a tlumočnické dovednosti na úrovni umožňující plnohodnotné vzdělávání dítěte, žáka nebo studenta.“* Zmíněnou praxi, vzdělání a tlumočnické dovednosti na příslušné úrovni ale zákon dále nespecifikuje. Stejně tak osoby, které jsou schopny praxi, vzdělávání a dovednosti tlumočníků pro přijetí do škol posoudit.

[16] Podpůrná opatření jsou podle zákona: *„…nezbytné úpravy ve vzdělávání a školských službách odpovídající zdravotnímu stavu, kulturnímu prostředí nebo jiným životním podmínkám dítěte, žáka nebo studenta.“* (Zákon č. 561/2004 Sb.: zákon o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, část první, § 16). Na podpůrná opatření poskytovaná školou mají podle stejného zákona děti, žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami nárok zdarma.

[17] Ze zákona č. 561/2004 vyplývá, že dětmi se zde označují osoby předškolního věku, žáky osoby, které plní povinnou školní docházku nebo střední vzdělání a studenty osoby, které studují vyšší odborné vzdělání.

[18] Dítě, žák nebo student se speciálními vzdělávacími potřebami je podle zákona *„…osoba, která k naplnění svých vzdělávacích možností nebo k uplatnění nebo užívání svých práv na rovnoprávném základě s ostatními potřebuje poskytnutí podpůrných opatření“* (Zákon č. 561/2004 Sb.: zákon o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, část první, § 16).

3.2.4 Vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných

V rámci vyhlášky č. 27/2016 jsou pak detailněji zpracována výše zmíněná podpůrná opatření včetně působení tlumočníka českého znakového jazyka: „*Upřednostňuje-li žák při komunikaci český znakový jazyk a je-li vzděláván ve škole, třídě či studijní skupině, kde český znakový jazyk není komunikačním systémem všech účastníků vzdělávacího procesu, poskytuje mu škola vzdělávání s využitím tlumočníka českého znakového jazyka. Tlumočník provádí přesný překlad obsahu sdělení mezi účastníky komunikace formou, která je jasná a srozumitelná všem zúčastněným, a v komunikačním systému, který si žák zvolil. Tlumočník je využíván po celou dobu poskytování vzdělávání, je-li to v zájmu naplnění vzdělávacích potřeb žáka. Využívá-li žák více způsobů komunikace, stanoví školské poradenské zařízení rozsah působení tlumočníka při poskytování vzdělávání s ohledem na naplnění vzdělávacích potřeb žáka a komunikační systém, který žák upřednostňuje. Činnosti tlumočníka může souběžně využívat více žáků, je-li to možné a vhodné. Činnost tlumočníka je využívána při vzdělávání a při akcích pořádaných školou mimo místo, kde škola v souladu se zápisem do školského rejstříku uskutečňuje vzdělávání nebo školské služby.“* (Vyhláška č. 27/2016 Sb.: vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, část druhá, hlava II, § 7).

Dle přílohy č. 1 vyhlášky č. 27/2016, přehledu podpůrných opatření, je tlumočník českého znakového jazyka zařazen do podpůrných opatření čtvrtého a pátého stupně[19] jako součást personální podpory. Stejným způsobem je zařazen i přepisovatel pro neslyšící. Personální podpora asistenta pedagoga, dalších pedagogických pracovníků, školního psychologa a školního speciálního pedagoga je přitom zařazena už ve třetím stupni.

V rámci třetího stupně podpůrného opatření je ovšem možné využít tlumočníka při přijímacím řízení školy: *„Škola upraví zkušební dokumentaci přijímacího řízení pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami s dopadem na čtení nebo psaní; … Pokud je to potřebné, umožní ředitel školy přítomnost asistenta pedagoga, tlumočníka českého znakového jazyka, přepisovatele pro neslyšící, použití dalších komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob nebo využití prostředků alternativní nebo augmentativní komunikace.“* (Vyhláška č.

[19] *„Podpůrná opatření druhého až pátého stupně se poskytují na základě doporučení školského poradenského zařízení a s informovaným souhlasem zletilého žáka nebo zákonného zástupce žáka. Podpůrná opatření se poskytují samostatně nebo v kombinacích různých druhů a stupňů v souladu se zjištěnými speciálními vzdělávacími potřebami žáka. Konkrétní druh podpůrného opatření lze poskytovat pouze v jednom stupni.“* (Vyhláška č. 27/2016 Sb.: vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, část druhá, hlava I, § 2).

27/2016 Sb.: vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, příloha č. 1).

Zákon č. 561/2004, část první, § 16 navíc říká, že *„podpůrná opatření různých druhů nebo stupňů lze kombinovat. Podpůrná opatření vyššího stupně lze použít, shledá-li školské poradenské zařízení, že vzhledem k povaze speciálních vzdělávacích potřeb dítěte, žáka nebo studenta nebo k průběhu a výsledkům poskytování dosavadních podpůrných opatření by podpůrná opatření nižšího stupně nepostačovala k naplňování vzdělávacích možností dítěte, žáka nebo studenta a k uplatnění jeho práva na vzdělávání.“*

Podle Školského zákona a vyhlášky č. 27/2016 se tedy s tlumočníky českého znakového jazyka ve školách počítá jako s nepedagogickými pracovníky, kteří mohou, ale také nemusí, být stálým zaměstnancem školy. Dokonce mohou být školou využiti pouze jednou, například při přijímacích zkouškách. Dále z této vyhlášky a Školského zákona vyplývá, že funkce tlumočníka a funkce asistenta pedagoga, osobního asistenta nebo jiných pedagogických a nepedagogických pracovníků jsou od sebe odlišeny. Tlumočník českého znakového jazyka by tedy jejich pracovní náplň neměl mít na starosti.

3.2.5 Zákon o pedagogických pracovnících

Někteří tlumočníci českého znakového jazyka jsou vedeni jako nepedagogičtí pracovníci, tedy podle zákona č. 561/2004 jako podpůrné opatření pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Podle pracovní smlouvy mohou být vedeni tedy jako tlumočníci či tlumočníci českého znakového jazyka. Někteří jsou ale pedagogickými pracovníky[20]. V pracovní smlouvě mohou tedy být vedeni jako asistenti pedagoga-tlumočníci či asistenti pedagoga, jak se projevilo i během mého dotazníkového šetření v rámci praktické části bakalářské práce. Navíc ne všichni tlumočníci na škole působí pouze v jediné roli. Na tyto tlumočníky, kteří jsou vedeni jako pedagogičtí pracovníci, se tedy vztahuje Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů.

Podle § 20 zákona č. 563/2004 získává asistent pedagoga odbornou kvalifikaci jednou z těchto možností:

[20] *„Pedagogickým pracovníkem je ten, kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálněpedagogickou nebo přímou pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání … (dále jen "přímá pedagogická činnost"); je zaměstnancem právnické osoby, která vykonává činnost školy, nebo zaměstnancem státu, nebo ředitelem školy, není-li k právnické osobě vykonávající činnost školy v pracovněprávním vztahu nebo není-li zaměstnancem státu. Pedagogickým pracovníkem je též zaměstnanec, který vykonává přímou pedagogickou činnost v zařízeních sociálních služeb.“* (Zákon č. 563/2004: zákon o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, část první, hlava I, §2). Výchova a vzdělávání je uskutečňována na základě zvláštního právního předpisu, kterým je opět zákon č. 561/2004.

- ukončeným vysokoškolským vzděláním v akreditovaném studijním programu v oblasti pedagogických věd nebo v jiném akreditovaném studijním programu a navíc
    - celoživotním vzděláváním v rámci vysoké školy zaměřeném na pedagogiku,
    - studiem pedagogiky nebo
    - absolvováním vzdělávacího programu pro asistenty pedagoga na vysoké škole nebo v zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků,
- ukončeným vyšším odborným vzděláním v akreditovaném vzdělávacím programu v oboru vzdělání s pedagogickým zaměřením nebo v jiném akreditovaném vzdělávacím programu a navíc
    - celoživotním vzděláváním v rámci vysoké školy zaměřeném na pedagogiku,
    - studium pedagogiky nebo
    - absolvováním vzdělávacího programu pro asistenty pedagoga na vysoké škole nebo v zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků,
- ukončeným středním vzděláním s maturitní zkouškou ve vzdělávacím programu středního vzdělávání v oboru vzdělání s pedagogickým zaměřením nebo v jiném vzdělávacím programu a navíc
    - celoživotním vzděláváním v rámci vysoké školy zaměřeném na pedagogiku,
    - studiem pedagogiky nebo
    - absolvováním vzdělávacího programu pro asistenty pedagoga na vysoké škole nebo v zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků.

K průběžnému vzdělávání se vyjadřuje §24: *„Pedagogičtí pracovníci mají po dobu výkonu své pedagogické činnosti povinnost dalšího vzdělávání, kterým si obnovují, udržují a doplňují kvalifikaci. … Ředitel školy organizuje další vzdělávání pedagogických pracovníků podle plánu dalšího vzdělávání, který stanoví po předchozím projednání s příslušným odborovým orgánem. Při stanovení plánu dalšího vzdělávání je nutno přihlížet ke studijním zájmům pedagogického pracovníka, potřebám a rozpočtu školy.“* (Zákon č. 563/2004: zákon o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, část první, hlava IV, §24). Ze zákona vyplývá, že ředitel školy další tlumočnické vzdělávání pro své asistenty pedagoga působící jako tlumočníky nemusí organizovat ani na něj nemusí finančně přispívat. Navíc jednou z možností

dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků je v zákoně uvedeno samostudium, které se může pro vedení škol zdát jako ideální řešení, ke kterému lze téměř vždy odkázat.

4 Výzkum

Na základě výše zpracovaného materiálu jsem se rozhodla pro kvalitativní výzkumnou strategii a techniku sběru dat ve dvou krocích: pomocí dotazníkového šetření a následně polostrukturovaných rozhovorů.

Za účelem zrealizování obou kroků jsem zjišťovala počet středních škol a na nich působících tlumočníků, tedy potenciálních respondentů. Podle informací z webových stránek škol a od tlumočníků, kteří v této oblasti působí, jsem se dozvěděla o 17 tlumočnících, kteří tlumočí na 5 středních školách pro sluchově postižené v České republice.

Tyto informace jsem si ověřila a doplnila na Setkání tlumočníků ve vzdělávání, které se konalo 14. 10. 2018[21].

Celým tématem jsem se zabývala právě z pohledu tlumočníků, a proto jsem i teoretickou část své bakalářské práce zpracovala z materiálů, které se problematiky dotýkaly nejčastěji ze stejného hlediska. Tímto způsobem jsem se téma rozhodla zpracovat z důvodu, že žádný z dostupných zdrojů české odborné literatury se současné situaci tlumočení na středních školách pro sluchově postižené z tohohle pohledu nevěnuje, ačkoliv může být pro budoucí i již praktikující tlumočníky tento vhled obohacující.

Cílem celé výzkumné části práce bylo od tlumočníků působících na středních školách pro sluchově postižené v České republice zjistit následující údaje:

- současný stav podmínek pro dotazované tlumočníky
- představy tlumočníků o těchto podmínkách
- jakým způsobem se liší současné podmínky jednotlivých respondentů
- jakým způsobem se liší či shoduje reálná současná situace s představami respondentů

Zmapování současného stavu podmínek pro tlumočníky působící v této oblasti by mohlo být přínosné právě pro budoucí tlumočníky a zejména všechny tlumočníky, kteří se chystají pracovat v oblasti školství.

Strukturou výzkumné části práce složenou z dotazníků a následných rozhovorů s tlumočníky jsem se inspirovala zejména studií Carmel Collum Yarger: Educational Interpreting: Understanding the Rural Experience (2001), které se podrobněji věnuji v druhé kapitole. Autor postupoval tak, že provedl dotazníkové šetření s 63 tlumočníky působícími na

[21] Setkání tlumočníků ve vzdělávání je akce konaná z iniciativy České komory tlumočníků znakového jazyka a navazující na Setkání tlumočníků pro neslyšící v ČR. První ročník proběhl 14. 10. 2018. Vystoupili zde tlumočníci působící na 6 středních a 3 vysokých škol v České republice a podělili se s ostatními tlumočníky o své pracovní zkušenosti z daných škol. Účastnili se tlumočníci působící na středních školách pro sluchově postižené i na běžných středních školách.

školách a s 8 z nich následně vedl osobní rozhovory. Inspirovala jsem se zejména rozdělením dotazníku na dílčí části podle témat a vytvořením zvukových záznamů rozhovorů, které byly poté pro potřeby analýzy přepsány. Nevěnovala jsem se všem tématům této studie, jelikož byl její výzkum zaměřen na jinou oblast, a to prostředí běžných škol, kde jsou neslyšící žáci integrováni, a z kapacitních důvodů práce. Detailnější postup práce obou kroků výzkumu je zpracován v následujících podkapitolách.

4.1 Dotazník

Nejprve jsem provedla první část výzkumu formou dotazníkového šetření. Mým cílem bylo získat v této části výzkumu informace od alespoň 10 tlumočníků, kteří působí na co nejvíce různých školách a mají na středních školách různě dlouhou dobu praxe. Tento počet jsem stanovila s ohledem k počtu středních škol pro sluchově postižené v České republice, na kterých tlumočníci působí, a k počtu samotných tlumočníků. Výsledky výzkumu by měly co nejobjektivněji vystihovat situaci v České republice a zaznamenat co nejvíce různých pohledů na danou problematiku.

4.1.1 Postup dotazníkového šetření

Sestavila jsem několik pracovních verzí dotazníku, které jsem konzultovala s vedoucí této práce. O výsledku jsem se dále měla možnost poradit s Mgr. Helenou Andrejskovou a Adélou Fialovou, s konzultantkami, které v současnosti či v minulosti v tomto prostředí jako tlumočnice působily. Díky těmto konzultacím jsem otázky rozdělila podle témat a přizpůsobila jejich strukturu a počet tak, aby byly pro respondenty co nejjednoznačnější. Přidala jsem také četné možnosti odpovědí, které jsem respondentům v dotazníku nabídla. Výsledný materiál jsem převedla z textového procesoru do formy elektronického dotazníku a formou předvýzkumu zadala tlumočníkovi, který v této oblasti v minulosti rovněž působil. Na základě jeho připomínek a odpovědí jsem provedla konečné úpravy a rozeslala respondentům. Tyto úpravy se týkaly zejména srozumitelnosti otázek pro nezaujatého respondenta a přidání dalších možností v nabídce odpovědí. Tato zkouška byla zejména kontrolou validity dotazníkových otázek.

Podmínka, podle které jsem volila respondenty, byla, aby všichni na daných středních školách aktuálně tlumočili, tedy působili zde ve školním roce 2018/2019.

Dotazníky jsem rozeslala celkem 15 tlumočníkům působícím na všech 5 středních školách pro sluchově postižené, na kterých tlumočníci působili. Všechny tlumočníky jsem oslovila osobně nebo formou emailové komunikace. Neoslovila jsem 2 tlumočníky, a to

z důvodu, že jsem se o jejich působení na školách dozvěděla až po ukončení dotazníkového šetření.

Obdržela jsem 11 vyplněných dotazníků od tlumočníků ze 4 škol. Můj cíl dotazníkové části výzkumu, získat informace od alespoň 10 respondentů, byl tedy splněn.

4.1.2 Struktura dotazníku

Tento elektronický dotazník byl tvořen převážně uzavřenými otázkami s možností jejich upřesnění nebo přidáním jiné vlastní možnosti odpovědi, lze ho tedy celkově charakterizovat jako dotazník s polouzavřenými otázkami. Obsahuje 35 otázek. Celkem 30 je uzavřených, avšak 22 z nich zahrnuje kromě možností, ze kterých si může respondent vybrat, i vlastní možnost či upřesnění. Zbylých 5 otázek je otevřených. Z 30 otevřených otázek bylo možné v 17 z nich zvolit jedinou odpověď, jak předvolenou, tak vlastní, a v 15 z nich bylo možné označit více odpovědí, opět včetně vlastních.

Otázky jsem se rozhodla pracovně rozdělit do několika částí podle témat, na která se zaměřují. Části jsem ale nechala nepojmenované, aby nedošlo k situaci, kdy by některé otázky byly kvůli tomuto označení pro respondenty zavádějící. Tyto části jsem pracovně nazvala:

1. základní informace o tlumočnících (3 otázky)
2. tlumočnické vzdělání a doba praxe na středních školách (3 otázky)
3. situace a role tlumočníka na škole (9 otázek, 2 rozšiřující podotázky)
4. etický kodex a další interní pravidla (1 otázka, 1 rozšiřující podotázka)
5. průběžné vzdělávání a vývoj tlumočníků (6 otázek, 2 rozšiřující podotázky)
6. nejlepší možné podmínky pro tlumočení z pohledu tlumočníků (5 otázek, 3 rozšiřující podotázky)

Konkrétní otázky budou zpracovány v následující podkapitole. Dotazník je k nahlédnutí na konci bakalářské práce v příloze č. 1.

4.1.3 Výsledky dotazníkového šetření

Výsledky a závěry dotazníkového šetření uvedu zvlášť pro každé výše uvedené téma z důvodu množství témat i přehlednosti. Na konci každé dotazníkové části je tedy shrnutí a zhodnocení výsledků otázek příslušné části kvůli jejich vzájemné provázanosti, o čemž vypovídá i struktura, která je popsána výše.

1. Základní informace o tlumočnících

První část dotazníku byla věnována následujícím sociodemografickým údajům:

- pohlaví
- věk
- dosažené vzdělání

Cílem této části bylo nalézt mezi tlumočníky zástupce co nejvíce různých skupin v rámci každého z výše zmíněných údajů, tedy respondenty různého věku, pohlaví a dosaženého vzdělání. Mým předpokladem bylo, že čím pestřejší bude složení respondentů dle těchto skupin, tím bude komplexnější a více vypovídající výsledek celého dotazníku. Výsledky této části dotazníku jsou uvedeny v následujících tabulkách:

1.1 Pohlaví:

Pohlaví	Počet respondentů
ženy	7
muži	4

Tabulka č. 1: Pohlaví respondentů

1.2 Věk:

Věk	Počet respondentů
do 20 let	0
21-30 let	6
31-40 let	3
41-50 let	1
51-60 let	1
61 a více let	0

Tabulka č. 2: Věk respondentů

1.3 Dosažené vzdělání:

Dosažené vzdělání	Počet respondentů
středoškolské bez maturity	0
středoškolské s maturitou	5
vysokoškolské bakalářské	3
vysokoškolské magisterské	3
vysokoškolské doktorské	0

Tabulka č. 3: Dosažené vzdělání respondentů

Vzhledem ke skutečnosti, že někteří respondenti, kteří mají aktuálně nejvyšší dosažené vzdělání středoškolské vzdělání s maturitou, jsou nyní studenty FF UK, oboru Čeština v komunikaci neslyšících a VOŠ, oboru Tlumočnictví českého znakového jazyka, není takto početné zastoupení v této skupině překvapivé.

Shrnutí 1. části

Cíl zahrnout mezi respondenty zástupce co nejvíce těchto sociodemografických skupin byl tedy splněn. Zpětně musím konstatovat, že by bylo vhodné doplnit do dotazníku otázku, zda jsou respondenti i v současné době studenty nějaké vyšší odborné nebo vysoké školy.

2. Tlumočnické vzdělání a doba praxe na středních školách

Druhá část dotazníkového šetření je zaměřena na tlumočnické a jazykové vzdělání tlumočníků, místo a způsob jeho získání a dobu jejich praxe.

2.1 Doba praxe v tlumočení na středních školách:

Ve vzorku převažují respondenti působící na středních školách maximálně 2 roky, celkem se jedná o 5 dotazovaných tlumočníků. Další 2 působí v této oblasti 2-5 let, 3 respondenti 6-10 let a 1 respondent 16 a více let. Výsledky znázorňuje následující tabulka:

Doba praxe	Počet respondentů
do 2 let	5
2-5 let	2
6-10 let	3
11-15 let	0
16 a více let	1

Tabulka č. 4: Doba praxe v tlumočení na středních školách

2.2 Kde jste se učil(a) český znakový jazyk?

Český znakový jazyk se celkem 9 z 11 respondentů učilo podle svých výpovědí na FF UK, oboru Čeština v komunikaci neslyšících, 2 respondenti na VOŠ v Hradci Králové, oboru Tlumočnictví českého znakového jazyka, 8 v kurzech organizací neslyšících a 5 v kurzech profesních organizací tlumočníků. Jeden z respondentů přidal odpověď, že se český znakový jazyk učil od rodičů a jiných neslyšících. Poslední odpověď je obecnější, stojí v ní, že se respondent učil český znakový jazyk od narození.

U jednotlivých respondentů se objevovaly různé kombinace těchto možností. Nejčastější kombinací bylo studium oboru Čeština v komunikaci neslyšících, kurzy organizací neslyšících a kurzy profesních organizací tlumočníků. Odpověděli tak 4 tlumočníci. Celkem 3 tlumočníci uvedli kombinaci oboru Čeština v komunikaci neslyšících a kurzů organizací neslyšících. Ostatní kombinace se vyskytovaly pouze jednou. Přehled odpovědí je uveden v tabulce níže:

Místo	Počet respondentů
FF UK, obor Čeština v komunikaci neslyšících	9
VOŠ, obor Tlumočnictví českého znakového jazyka	2
kurzy organizací neslyšících	8
kurzy profesních organizací tlumočníků	5
od rodičů a jiných neslyšících	1
od narození	1

Tabulka č. 5: Místa, kde se respondenti učili český znakový jazyk

2.3 Kde jste se učil(a) další teorii a praxi potřebnou pro výkon tlumočnické profese?

Teorii a praxi potřebnou pro výkon tlumočnické profese se 9 dotazovaných učilo v kurzech profesních organizací tlumočníků, 8 v rámci modulu tlumočnického na FF UK, oboru Čeština v komunikaci neslyšících, 3 na VOŠ, oboru Tlumočnictví českého znakového jazyka, 1 odpověděl, že se tuto teorii a praxi dotazovaný učil na své střední škole, kde tlumočí, a 1 odpověděl, že se vzdělává také prostřednictvím průběžných konzultací se služebně staršími kolegy tlumočníky a neslyšícími přáteli či kolegy. Přehled odpovědí je v následující tabulce:

Místo	Počet respondentů
FF UK, obor Čeština v komunikaci neslyšících, modul tlumočnický	8
VOŠ, obor Tlumočnictví českého znakového jazyka	3
kurzy profesních organizací tlumočníků	9
na své střední škole, kde tlumočím	1
průběžné konzultace se služebně staršími kolegy tlumočníky a neslyšícími přáteli/kolegy	1

Tabulka č. 6: Místa, kde se respondenti učili teorii a praxi potřebnou pro výkon tlumočnické profese

Shrnutí 2. části

Mezi respondenty **převažovali tlumočníci, kteří na školách působí maximálně 2 roky.** Jednalo se ve velké míře o současné studenty či absolventy vysokých a vyšších odborných škol, také zejména FF UK, oboru Čeština v komunikaci neslyšících a VOŠ, oboru tlumočnictví českého znakového jazyka. Tento výsledek připisuji velkému zájmu „nových" tlumočníků o působení v oblasti školství, ale také jejich ochotě k vyplnění dotazníků. Jsou empatičtí, jelikož sami aktuálně studují nebo ještě nedávno studovali. Jedná se o 5 tlumočníků z 11, kteří vyplnili dotazník a z celkových 17, o jejichž působení na středních školách pro sluchově postižené jsem se dozvěděla. Jedná se tedy o velkou skupinu v této oblasti současně působících tlumočníků.

Celkově se z hlediska praxe podařilo obsáhnout různorodou skupinu tlumočníků, což umožňuje srovnání různých pohledů na problematiku, kterou se práce zabývá, a zejména srovnání různých hodnocení podmínek, které jsou v rámci škol nastaveny. Těmito podmínkami se zabývají následující části dotazníku.

Z výsledků 2.2 a 2.3 je také vidět, že **nejčastějšími místy, kde dotazovaní získali tlumočnické vzdělání jsou profesní organizace tlumočníků a vysokoškolský obor Čeština**

v komunikaci neslyšících. Český znakový jazyk se učili nejčastěji na stejném oboru a v kurzech organizací neslyšících.

Obor Tlumočnictví českého znakového jazyka na VOŠ je otevřen teprve třetím akademickým rokem, tlumočníci, kteří obor v obou otázkách zmiňují, se vzdělávají a vzdělávali i na jiných místech a toto studium není přípravou k budoucí profesi tlumočníka, ale jejich průběžným vzděláváním. To také vysvětluje výsledek, kdy v otázce na tlumočnické vzdělání vybrali tuto možnost 3 tlumočníci, ale v otázce na vzdělání v českém znakovém jazyce pouze 2. Vyvstává zde otázka, jak dlouho zůstanou vlivem otevření tohoto oboru výsledky této části dotazníku aktuální, tedy jestli do budoucna přibydou absolventi tohoto oboru v řadách tlumočníků působících na středních školách pro sluchově postižené. V současné době se navíc připravuje bakalářský studijní programu Tlumočnictví českého znakového jazyka na Masarykově univerzitě. (Tlumočnictví českého znakového jazyka). Otevření tohoto studijního programu by tedy mohlo situaci na středních školách pro sluchově postižené do budoucna rovněž výrazně ovlivnit.

3. Situace a role tlumočníka na škole

Tato nejobsáhlejší část dotazníkového šetření se zaměřuje na přijetí tlumočníků na školy, pracovněprávní vztahy, vybrané detaily pracovního poměru tlumočníků a obecně potřebu a zajištění komunikace na školách.

3.1 Jaká jsou kritéria přijetí tlumočníka do školy, ve které tlumočíte?

V rámci této otázky měli respondenti možnost vybrat z nabídky všechna kritéria, která se na jejich škole uplatňují.

Jeden z dotazovaných popsal kritéria přijetí tlumočníků následujícím způsobem: *„Tlumočení "naživo" oběma směry ČZJ - ČJ, ČJ - ČZJ jako součást pohovoru (nahraná situace ze školního prostředí, slyšící i neslyšící účastníci), tlumočení videa ze záznamu z ČZJ do ČJ s krátkou přípravou, obě tato tlumočení jsou nahrána a následně zhodnocena slyšícími tlumočníky a neslyšícími kolegy, v rámci pohovoru důležité předání informací o dosavadní praxi především ze školského prostředí a představa o tom, jak takové tlumočení probíhá a jaká má specifika“*.

Obecnou situaci ohledně kritérií pro přijetí tlumočníků je možné shrnout odpovědí jednoho z respondentů, který napsal, že nejsou pevně stanovena. Další z respondentů uvedl, že si není jist, jestli dosažené vzdělání je nebo není kritériem pro přijetí tlumočníka ve škole, ve které působí. Motivační pohovor jako kritérium přidal jeden z respondentů sám.

Výsledky dotazu znázorňuje následující tabulka:

Kritérium	Počet respondentů
dokončené vzdělání s maturitou	3
dokončené bakalářské vzdělání	2
dokončené magisterské vzdělání	0
vstupní test znalosti českého znakového jazyka	4
vstupní test znalosti kultury Neslyšících	1
doporučení jiného tlumočníka/pedagoga školy	1
osobní pohovor	9
natočení videozáznamu vlastního projevu v českém znakovém jazyce (medailonek, překlad textu…)	4
motivační pohovor	1

Tabulka č. 7: Kritéria pro přijetí tlumočníka do školy

3.2 Jaký typ smlouvy jste se školou uzavřel(a)?

Na tuto otázku všichni respondenti odpověděli, že mají se školou uzavřenou pracovní smlouvu. Žádný tlumočník, který se tohoto výzkumu účastnil, tedy v dané škole netlumočí na dohodu o provedení práce, dohodu o pracovní činnosti ani na živnostenský list. Možnosti a výsledek dotazu lze vyčíst v následující tabulce:

Smlouva	Počet respondentů
dohoda o provedení práce	0
dohoda o pracovní činnosti	0
pracovní smlouva	11
tlumočení na živnostenský list	0

Tabulka č. 8: Typ smlouvy tlumočníka

3.3 Mezi jaké pracovníky školy jste zařazen(a)?

Podle odpovědí na tento dotaz je 8 respondentů zaměstnáno jako pedagogičtí pracovníci a 3 jako pracovníci nepedagogičtí. Jeden z respondentů svou odpověď doplnil takto: *„Dosud jsem působila jako asistent pedagoga, od září 2018 jsem nepedagogický pracovník“*.

Odpovědi jsou k nahlédnutí v následující tabulce:

Pracovník	Počet respondentů
pedagogický	3
nepedagogický	8

Tabulka č. 9: Typ zaměstnance školy

3.4 Na jaké pracovní pozici jste dle smlouvy na škole zaměstnán(a)?

Celkem 4 respondenti odpověděli, že jsou zaměstnáni na pozici tlumočník, rovněž 4 na pozici tlumočník českého znakového jazyka, 2 na pozici asistent pedagoga-tlumočník a 1 na pozici asistent pedagoga.

Odpovědi na tuto otázku jsou zachyceny v následující tabulce:

Pracovní pozice	Počet respondentů
tlumočník	4
tlumočník českého znakového jazyka	4
asistent pedagoga	1
asistent pedagoga-tlumočník	2

Tabulka č. 10: Pracovní pozice respondentů

3.5 Kolik hodin týdně ve škole tlumočíte?

Nejvíce dotazovaných, celkem 5, odpovědělo, že tlumočí 21 hodin za týden. Tento počet přímé tlumočnické činnosti obvykle odpovídá hodinám na plný úvazek tlumočníka dle pracovní smlouvy. Tento údaj uváděli tlumočníci vedeni jako pedagogičtí i nepedagogičtí pracovníci. Ostatní odpovědi jsou odlišné: 11 hodin, 12-14 hodin v závislosti na lichém a sudém týdnu, 18 hodin, 19 hodin (přímá tlumočnická činnost), *„26 vyučovacích hodin plus schůze a další“*, 27 hodin. Jeden z respondentů, který uvedl, že tlumočení 21 hodin svou odpověď rozvedl: *„21 hodin (čisté přímé práce, která zahrnuje tlumočení, korektury a překlady) - číslo dané smlouvou, v realitě to většinou bývá více, občas méně“*. Další z respondentů, který na škole působí ve více rolích, rozvedl svou již výše zmíněnou odpověď takto: *„12-14 (střídá se nám lichý a sudý týden, dle smlouvy mám 23 hodin přímé práce, ale cca polovinu z toho dělám asistenta pedagoga ve třídách se slyšícími/nedoslýchavými žáky)“*.

3.6 Vaše náplň práce a povinnosti zahrnují:

Náplň práce a povinnosti tlumočníků jsou zaznamenány v následující tabulce, která zahrnuje jak možnosti, které jsem v rámci otázky sestavila, tak i odpovědi, které přidali sami tlumočníci.

Náplň a povinnosti	Počet respondentů
tlumočení výuky	11
tlumočení třídních schůzek	6
tlumočení pedagogických porad	11
tlumočení konzultací a individuálních schůzek	11
tlumočení na internátu	9
tlumočení mimoškolních akcí školy (např. exkurzí, divadel, slavnostních událostí, odpoledních akcí pro internát)	11
tlumočení maturitních/závěrečných zkoušek žáků	10
příprava na výuku spolu s vyučujícím	7
samostatná příprava na výuku	10
účast na pedagogických poradách	7
dozor na chodbách/v jídelně o přestávkách	1[22]
doprovod žáků na mimoškolní akce, k lékaři	2
administrativní práce (např. kopírování materiálů pro žáky, zápis porad atd.)	1
profesní vzdělávání	6
dodržování etického kodexu tlumočníka	11
tlumočení telefonních hovorů pro neslyšící kolegy/žáky	8
rozhovory mezi neslyšícím a slyšícím kolegou	9
tlumočení mezi vyučovacími hodinami, když některý z kolegů potřebuje „rychle něco přetlumočit“	10
korektury psaných textů v češtině psaných neslyšícími pedagogy nebo žáky	2
překlady videí nebo textů	2
účast na tlumočnických schůzkách/poradách týmu	2

[22] Tuto součást náplně práce uvedl respondent, který ve škole působí i v jiných rolích než roli tlumočníka.

tlumočení akcí základní školy	1
tlumočení přednášek a profesního vzdělávání pro zaměstnance školy	2
účast na školení BOZP a jeho tlumočení	1
spolupráce na projektech týmu	1

Tabulka č. 11: Náplň práce a povinnosti respondentů

Sami respondenti doplnili tyto odpovědi:

- korektury psaných textů v češtině psaných neslyšícími pedagogy nebo žáky
- překlady videí nebo textů
- účast na tlumočnických schůzkách/poradách týmu
- tlumočení akcí základní školy
- tlumočení přednášek a profesního vzdělávání pro zaměstnance školy
- účast na školení BOZP a jeho tlumočení
- spolupráce na projektech týmu

Všechny ostatní odpovědi byly obsaženy předem v nabídce.

U již nabídnutých odpovědí doplnili dotazovaní další informace. K doprovodu žáků na mimoškolní akce a k lékaři doplnil jeden z respondentů, že tomu tak je, ale pouze za účelem tlumočení na daném místě. Další k této možnosti doplnil, že to platí pouze pro neslyšící žáky v případě akutního zdravotního stavu. K administrativním pracím doplnil další z respondentů informaci, že se jim věnuje, ale pouze za účelem fungování tlumočnického týmu. Jde o *„vyřizování emailů, žádání o přípravy, domlouvání podmínek k tlumočení mimořádných akcí a akcí mimo prostory školy, výkazy, tabulky, kalendáře...“*. Nejedná se tedy o kopírování materiálů pro vyučující na hodinu atp. Respondent, který mezi odpověďmi uvedl spolupráci na projektech týmu, doplnil tyto příklady: *„Sběr příprav, sběr a zaznamenávání znakové zásoby, příprava dokumentů spojených s tlumočením - spolupráce s tlumočníkem...“* K profesnímu vzdělávání jeden z respondentů dodal, že se jedná o nepovinné vzdělávání, které si tlumočníci hradí bez spoluúčasti školy.

Je také žádoucí doplnit informaci, že dozor na chodbách/v jídelně o přestávkách uvedl respondent, který ve škole působí i v jiných rolích než v roli tlumočníka.

3.7 Poskytujete pro klienty školy tlumočnické služby týkající se oblasti komunitního tlumočení?

Na tuto otázku odpovědělo 6 respondentů záporně, 5 kladně. Přehledně jsou odpovědi uvedeny v následující tabulce:

Poskytování služeb komunitního tlumočení	Počet respondentů
ano	5
ne	6

Tabulka č. 12: Poskytování tlumočnických služeb týkajících se oblasti komunitního tlumočení pro klienty školy

3.7.1 O jaké tlumočnické situace se jedná?

Celkem 3 z 5 respondentů, kteří odpověděli, že tyto služby poskytují, uvedli, že se jedná o tlumočení u lékaře, 1 z nich svou odpověď rozvedl. Podle daného tlumočníka jde pouze o naléhavé případy v rámci pracovní doby, kdy chodí jako doprovod k lékaři a zároveň tam i tlumočí. Další respondent uvedl, že tlumočí telefonáty, a další odpověděl, že komunitní tlumočení klientům školy zajišťuje, ovšem ne jako zaměstnanec školy, ale zaměstnanec jiné organizace**.** Zajištění tohoto typu tlumočení na školách je tedy nejednotné.

3.8 Jaké různé komunikační systémy preferují žáci Vaší školy?

Jako žáky školy preferované komunikační systémy všichni respondenti uvedli český znakový jazyk, 9 mluvenou češtinu, 7 psanou češtinu a 4 znakovanou češtinu. Jeden z nich upřesnil svou odpověď velice důležitou poznámkou, že se preferované komunikační systémy u žáků často liší pro produkci a percepci. Další respondent poznamenal, že jsou tyto komunikační systémy *„různě namixované do sebe dle schopností a znalostí daného žáka“*. Další dodal, že ve škole, kde působí, mají rozděleny třídy neslyšících a třídy nedoslýchavých žáků, kteří preferují mluvenou češtinu. Přehled odpovědí je v následující tabulce:

Komunikační systémy	Počet odpovědí respondentů
český znakový jazyk	11
znakovaná čeština	4
mluvená čeština	9
psaná čeština	7

Tabulka č. 13: Komunikační systémy, které preferují žáci školy

3.9 Vyskytuje se při výuce kromě vyučujícího a tlumočníka znakového jazyka ještě někdo další, kdo zajišťuje komunikaci žákovi/žákům s jiným preferovaným komunikačním systémem?

V souvislosti s předchozí otázkou jsem zařadila i otázku, zda se při výuce kromě vyučujícího a tlumočníka znakového jazyka vyskytuje ještě někdo další, kdo zajišťuje komunikaci žákovi/žákům s jiným preferovaným komunikačním systémem. 7 respondentů odpovědělo záporně, 4 kladně. Pouze v jedné škole je zajištěna komunikace pro žáky s jiným preferovaným komunikačním systémem, než je český znakový jazyk. Informace o této problematice rozvíjí následující otázka.

3.9.1 Kdo další tedy zajišťuje tuto komunikaci?

Celkem 3 respondenti uvedli, že komunikaci žákům s jiným preferovaným komunikačním systémem zajišťuje přepisovatel, 3 zmínili osobního asistenta žáka, 1 asistenta pedagoga. Někteří uváděli i více možností. Jeden z respondentů doplnil informaci, že přepisovatel je aktuálně v řešení a že osobní asistent žáka nebo asistent pedagoga řeší komunikaci v situacích, kdy nemůže být tlumočník přítomen, i když by byl potřeba. Opět se odpovědi tlumočníků i v rámci jedné školy lišily. Pravděpodobně každý vycházel ze své zkušenosti z minulosti nebo pouze ze tříd, kterým tlumočí/tlumočil osobně. Přehled odpovědí viz následující tabulka:

Osoby	Počet odpovědí respondentů
přepisovatel	3
transliterátor znakované češtiny	0
vizualizátor mluvené češtiny	0
asistent pedagoga	1
osobní asistent žáka	3
rodinný příslušník některého z žáků	0
dobrovolník	0

Tabulka č. 14: Osoby zprostředkovávající žákům komunikaci v jiném preferovaném komunikačním systému, než je český znakový jazyk

Shrnutí 3. části

Jednotlivé výsledky z tabulky č. 7 (otázka 3.1: „Jaká jsou kritéria přijetí tlumočníka do školy, ve které tlumočíte?“) se liší i mezi tlumočníky působícími na stejných školách. Mým předpokladem bylo, že tomu tak je z důvodu, že někteří tlumočníci vychází z aktuálních kritérií

a jiní z kritérií, která se týkala jich osobně. Dalšími mými předpoklady bylo, že se tato kritéria budou lišit v závislosti na délce praxe tlumočníků v této oblasti a že kritéria pro přijetí tlumočníka budou na školách postupně přibývat. Podle výpovědí tlumočníků tomu tak ale není. Zpětně tedy musím konstatovat, že otázka měla být formulována explicitněji, buď jako současná kritéria přijetí nebo jako kritéria přijetí konkrétních respondentů. Pro potřeby práce by tedy byla vhodná otázka „Jaká jsou v současné době kritéria pro přijetí tlumočníka do školy, ve které tlumočíte?“

Odpovědi na otázky 3.3: „Mezi jaké pracovníky školy jste zařazen(a)?“ a 3.4:„Na jaké pracovní pozici jste dle smlouvy na škole zaměstnán(a)?“ přinesly následující informace: **Nepedagogičtí pracovníci působí na pozici tlumočník nebo tlumočník českého znakového jazyka a pedagogičtí pracovníci na pozici asistent pedagoga-tlumočník nebo asistent pedagoga. Pracovní pozice tlumočník českého znakového jazyka a asistent pedagoga jsou vzhledem k zařazení mezi nepedagogické či pedagogické pracovníky v souladu se zákonem č. 561/2004 (školský zákon) a** jeho upřesňující **vyhláškou č. 27/2016** o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. **Pozice tlumočník** tedy **není oficiální název podpůrného opatření** podle vyhlášky č. 27/2016. Pracovní **pozice asistent pedagoga-tlumočník se oficiálně v žádném právním dokumentu neobjevuje.** Jedná se tedy zřejmě pouze o odlišení od pracovní pozice asistenta pedagoga nebo o specifikaci její náplně.

Otázka 3.5, která se týká počtu hodin týdně odtlumočených, přinesla informaci o tom, že je mnoho tlumočníků zaměstnáno ve školách na plný úvazek. Pro jasnější informace by bylo vhodnější doplnit i otázku na plný úvazek a poměr přímé a nepřímé činnosti či na úvazek konkrétních tlumočníků. Tento krok jsem proto provedla v rámci následných doplňujících rozhovorů.

Odpovědi respondentů stejných škol se lišily i v případě otázky 3.6, která se týkala náplně práce a povinností respondentů. Mým předpokladem bylo, že záleží na pracovní pozici tlumočníka a na době praxe. Podle průzkumu odpovědí od jednotlivých respondentů na pracovní pozici spíše nezáleží. Na době praxe tlumočníka ve škole by ale v některých bodech náplně práce a povinností, například při tlumočení u maturitních a závěrečných zkoušek či náročných porad, záležet mohlo. Stejně tak při aktivitách, které spadají pedagogickým pracovníkům do nepřímé činnosti, tedy podle zákona č. 563/2004 do práce související s přímou tlumočnickou činností, kterou nepedagogičtí pracovníci oficiálně podle zákona č. 561/2004 ani jeho vyhlášky č. 27/2016 nijak stanovenou nemají. Velkou roli ale může hrát i možnost, že si tlumočníci při vyplňování dotazníků na všechny své povinnosti a celou svou náplň práce nevzpomněli. Dalším možným vysvětlením může být skutečnost, že jsou někteří respondenti v

současné škole zaměstnáni prvním rokem a některé složky pracovní náplně zde ještě nevykonávali. V druhé části výzkumu jsem se proto věnovala náplni nepřímé činnosti tlumočníků. Dále jsem zařadila otázku, zda se pozice pedagogického nebo nepedagogického pracovníka váže k některým tlumočnickým situacím v rámci školy a stejně tak jsem se věnovala pracovní náplni tlumočníků z hlediska jejich praxe. Další mou úvahou bylo, zda se může lišit činnost pedagogických a nepedagogických pracovníků působících jako tlumočníci vzhledem k tomu, že mají nepedagogičtí pracovníci menší počet dní dovolené. Z tohoto důvodu jsem do rozhovorů zařadila dotaz na čerpání dovolené tlumočníků a případnou práci „navíc".

Otázky 3.7: „Poskytujete pro klienty školy tlumočnické služby týkající se oblasti komunitního tlumočení?" a 3.7.1: „O jaké tlumočnické situace se jedná?" lze shrnout tak, že **zajištění komunitního tlumočení je mezi školami a respondenty nejednotné**. Od jednoho z dotazovaných jsem dostala zpětnou vazbu, že otázce a podotázce není rozumět, a to konkrétně tomu, kdo je to klient školy. Tuto otázku jsem tedy měla zkonkretizovat, aby s ní bylo možné dále pracovat.

Výsledek otázek 3.8: „Jaké různé komunikační systémy preferují žáci Vaší školy?", 3.9: „Vyskytuje se při výuce kromě vyučujícího a tlumočníka znakového jazyka ještě někdo další, kdo zajišťuje komunikaci žákovi/žákům s jiným preferovaným komunikačním systémem?" a 3.9.1: „Kdo další tedy zajišťuje tuto komunikaci?" přináší poznatek, že **pouze v jediné škole je zajištěna komunikace pro žáky s jiným preferovaným komunikačním systémem, než je český znakový jazyk, ačkoli by dle výsledků dotazu toto zajištění bylo třeba na více školách**. Vyskytly se všechny 4 nabízené možnosti, tedy český znakový jazyk, znakovaná čeština, psaná čeština a mluvená čeština. Psanou češtinu jako jeden z preferovaných komunikačních systémů uvedli respondenti ze 3 škol, ale přepisovatele mají zajištěného pouze v 1 z nich. Komunikace ve znakované češtině a mluvené češtině je zjevně zprostředkovávána také tlumočníky. Jelikož jsem nepřipojila otázku, jaký způsob preferované komunikace asistenti pedagoga a osobní asistenti žáka zprostředkovávají, nemám z výsledku přehled, jestli komunikují také v českém znakovém jazyce, znakované češtině, zprostředkovávají vizualizaci nebo komunikaci v psané češtině. Pro budoucí výzkum bych proto doporučila tuto otázku připojit.

4. Etický kodex a další interní pravidla

Následující část se věnuje pravidlům pro fungování a spolupráci mezi tlumočníky a žáky i mezi tlumočníky a pedagogy školy.

4.1 Sestavila Vaše škola/Váš tlumočnický tým pro žáky a pedagogy pravidla pro spolupráci s tlumočníkem?

10 respondentů v reakci na tuto otázku potvrdilo, že na jejich škole byla taková pravidla sestavena. Jediný tlumočník uvedl opak. Přehled odpovědí na dotaz je zachycen v následující tabulce:

Existence pravidel	Počet odpovědí respondentů
ano	10
ne	1

Tabulka č. 15: Existence pravidel pro pedagogy a žáky pro spolupráci s tlumočníky na škole

4.1.1 Jaké oblasti jsou v tomto dokumentu řešeny?

Druhá otázka této části byla zaměřena na oblasti, které jsou v tomto dokumentu řešeny. Celkové výsledky jsou zachyceny v následující tabulce:

Oblasti	Počet odpovědí respondentů
kdo je tlumočník	10
náplň práce tlumočníka	10
profesní vztahy a spolupráce s kolegy	9
doba, do které musí být tlumočníkovi zaslána příprava	10
právo tlumočníka odmítnout tlumočení	9
mlčenlivost	9
nestrannost tlumočníka	6
přestávky pro tlumočníka	7
situace vyžadující týmové tlumočení	1
odlišení role tlumočníka a pedagoga a jejich kompetencí	1
komunikační pravidla při přítomnosti tlumočníka	1
spolupráce žáka a tlumočníka	1
spolupráce pedagoga a tlumočníka	1

Tabulka č. 16: Oblasti řešené ve školních pravidlech pro pedagogy a žáky pro spolupráci s tlumočníky

Sami tlumočníci doplnili následující oblasti:

- odlišení role tlumočníka a pedagoga a jejich kompetencí
- komunikační pravidla při přítomnosti tlumočníka
- spolupráce žáka a tlumočníka
- spolupráce pedagoga a tlumočníka

Shrnutí 4. části

Výsledkem této části je pozitivní poznatek, že **pravidla pro spolupráci s tlumočníky jsou ve většině případech nastavena.**

Místy se opět lišily názory na obsah těchto školních dokumentů i mezi tlumočníky stejných škol. Konkrétně se lišil názor na zahrnutí či nezahrnutí následujících oblastí:

- situace, které vyžadují týmové tlumočení
- přestávky pro tlumočníka
- profesní vztahy a spolupráce s kolegy
- právo na odmítnutí tlumočení
- mlčenlivost

Nesoulad mezi odpověďmi dotazovaných působících na stejných školách může být dán subjektivním pocitem respondentů ze zahrnutí či nezahrnutí některých složek.

K tomuto tématu jsou více vypovídající výsledky dotazů 6.4: „Vnímáte při svém působení na škole potřebu vytvořit nebo ještě upravit interní pravidla pro spolupráci pedagoga a tlumočníka či žáka a tlumočníka?“ a 6.4.1: „Pokud jde o úpravu stávajících pravidel, jaké změny byste si přál(a)?“ v poslední části dotazníkového šetření, která je zaměřena na dle respondentů nejlepší pracovní podmínky. **Více než polovina respondentů** zde **uvedla, že cítí potřebu** nějakým způsobem **tyto stávající dokumenty upravit. Respondent, na jehož škole pravidla dosud nebyla nastavena, zmínil potřebu tento dokument vytvořit.**

5. Průběžné vzdělávání a vývoj tlumočníků

Tato část se zabývá nároky škol na průběžné vzdělávání svých tlumočníků, podporou a formami tohoto vzdělávání.

5.1 Má škola nastaveny nějaké požadavky na další průběžné vzdělávání tlumočníků?

Na otázku, jestli mají školy nastaveny nějaké požadavky na průběžné vzdělávání tlumočníků, kladně odpověděli pouze 2 respondenti z 11. V jednom případě se jedná o

tlumočníka, který je zaměstnán na pracovní pozici asistenta pedagoga, tedy jako pedagogický pracovník. V druhém případě se jedná o tlumočníka, který byl až do září 2018 zaměstnán také na pozici asistenta pedagoga, ale nyní je veden jako tlumočník českého znakového jazyka, tedy nepedagogický pracovník. Přehled odpovědí je v následující tabulce:

Existence těchto požadavků školy	Počet odpovědí respondentů
ano	2
ne	9

Tabulka č. 17: Požadavky škol na průběžné vzdělávání svých tlumočníků

5.1.1 Uveďte, o jaké požadavky se jedná:

První z tlumočníků, kteří odpověděli na předchozí otázku kladně, upřesnil svou odpověď tím, že tyto požadavky na povinné vzdělávání existují, ale nejsou blíže specifikovány. Druhý tlumočník charakterizoval tyto požadavky *„pouze jako obecné doporučení“*.

5.2 Kolik hodin vzdělávání za rok je pro tlumočníky působící ve Vaší škole povinných?

Na otázku, která se zabývá povinným počtem hodin vzdělávání za rok, odpovědělo 9 tlumočníků, že žádný stanovený počet nemají. Jeden z nich upřesnil svou odpověď tak, že *„vzdělávání je podporováno, avšak ne povinně dáno“*, další dodal, že limit hodin nemají uložen, ale zaměstnavatel jejich vzdělávání podporuje a umožňuje jim účast na různých seminářích a jiném studiu. Další 2 tlumočníci odpověděli, že odpověď na tuto otázku neví. Přehled odpovědí na otázku je zachycen v následující tabulce:

Počet hodin	Počet respondentů
0	9
1-10	0
11-20	0
21-30	0
31 a více	0
nevím	2

Tabulka č. 18: Počet povinných hodin vzdělávání pro tlumočníky za rok

5.3 Jaké formě průběžného vzdělávání se jako tlumočník v oblasti školství nejčastěji věnujete?

Respondenti měli v nabídce následující odpovědi:

- cvičení českého znakového jazyka
- procvičování znakové zásoby související s vyučovanými předměty
- semináře na různá pedagogická témata
- cvičení projevu v češtině
- supervize
- žádné průběžné vzdělávání

Následující odpovědi přidali sami respondenti:

- intervize
- kurzy
- cvičení obecných tlumočnických dovedností
- etika tlumočení a různé pohledy na řešení vyvstalých situací, role tlumočníka
- sledování médií (zprávy v ČZJ, Facebook) a dění v komunitě neslyšících
- konzultace se zkušenějšími kolegy ohledně tlumočení a s neslyšícími ohledně terminologie v ČZJ atd.

Kromě forem vzdělávání uvedených v tabulce byla jedním respondentem navíc uvedena VOŠ v Hradci Králové, obor Tlumočnictví českého znakového jazyka, a druhým plán na supervizi v blízké době.

Výsledky této otázky shrnuje následující tabulka:

Forma vzdělávání	Počet respondentů
cvičení českého znakového jazyka	7
procvičování znakové zásoby související s vyučovanými předměty	9
semináře na různá pedagogická témata	2
cvičení projevu v češtině	6
supervize	5
žádné průběžné vzdělávání	0
intervize	1
kurzy	1

cvičení obecných tlumočnických dovedností	1
etika tlumočení a různé pohledy na řešení vyvstalých situací, role tlumočníka	1
sledování médií a dění v komunitě neslyšících	1
konzultace se zkušenějšími kolegy a neslyšícími	1

Tabulka č. 19: Formy průběžného vzdělávání, kterým se respondenti nejčastěji věnují

5.4 Jakou formu průběžného vzdělávání škola pro tlumočníky upřednostňuje či doporučuje?

Někteří respondenti zahrnuli do své odpovědi možnost, že škola nemá žádné preference ohledně formy vzdělávání tlumočníků, zároveň ale zvolili i další možnosti.

Kromě možností v nabídce se od jednoho z respondentů objevila možnost kurzů znakového jazyka s neslyšícími lektory v rámci školy.

Odpovědi na tuto otázku jsou uvedeny v následující tabulce:

Forma vzdělávání	Počet respondentů
cvičení českého znakového jazyka	2
procvičování znakové zásoby související s vyučovanými předměty	1
semináře na různá pedagogická témata	1
cvičení projevu v češtině	0
supervize	0
škola nemá žádné preference formy vzdělávání tlumočníků	10
kurzy znakového jazyka s neslyšícími lektory v rámci školy	1

Tabulka č. 20: Formy průběžného vzdělávání, které škola upřednostňuje či doporučuje

5.5 Přispívá finančně škola na průběžné vzdělávání tlumočníků?

V této otázce byla nejčastější záporná odpověď, celkem tak reagovalo 5 respondentů. Možnost ano uvedli 3 respondenti, 2 sdělili, že někdy ano a 1 respondent odpověděl, že neví.

Výsledky této otázky jsou v následující tabulce:

Finanční podpora	Počet respondentů
ano	3
ne	5
někdy	2
nevím	1

Tabulka č. 21: Finanční podpora školy na průběžné vzdělávání tlumočníků

5.6 Objednává či organizuje tlumočníkům Vaše škola nějaké možnosti vzdělávání z vlastní iniciativy?

V této otázce odpovědělo 8 dotazovaných tlumočníků záporně, 1 kladně, 1 napsal, že někdy ano a 1 odpověď nevěděl. Jeden z dotazovaných, který odpověděl záporně, upřesnil způsob, jakým se tlumočníci v rámci této školy vzdělávají následovně: *„Jde o iniciativu nás tlumočníků, škola sjedná lektora ZJ a my jeho služby hradíme z vlastních prostředků“*. Přehled odpovědí je zachycen v následující tabulce:

Škola organizuje či objednává vzdělávání	Počet odpovědí respondentů
ano	1
ne	8
někdy	1
nevím	1

Tabulka č. 22: Průběžné vzdělávání tlumočníků organizované či objednávané školou

5.6.1 O jaké možnosti vzdělávání se jedná?

Mezi ostatní možnosti byla jedním respondentem přidána možnost kurzů. Pravděpodobně se jedná o kurzy znakového jazyka s neslyšícím lektorem, které se objevily mezi formami vzdělávání, které škola upřednostňuje či doporučuje.

Možnosti vzdělávání, které škola tímto způsobem tlumočníkům zajistila, uvádí následující tabulka:

Možnost vzdělávání	Počet odpovědí respondentů
cvičení českého znakového jazyka	0
překladová cvičení mezi češtinou a českým znakovým jazykem	0
procvičování znakové zásoby související s vyučovanými předměty	0
semináře na různá pedagogická témata	1
cvičení projevu v češtině	0
supervize	0
kurzy	1

Tabulka č. 23: Možnosti vzdělávání, které škola tlumočníkům zajistila

Shrnutí 5. části

Z otázek této části dotazníku vyplývá, že **průběžné vzdělávání pro tlumočníky není povinné, ale cítí potřebu se vzdělávat a činí tak různými způsoby.** Ve výsledcích se také projevuje skutečnost, že v zákoně č. 563/2004 o pedagogických pracovnících je jednou z možností dalšího vzdělávání uvedeno samostudium. Proto **škola může formy vzdělávání pro tlumočníky zaměstnané jako pedagogické pracovníky doporučovat, vytvořit prostor pro samostudium, ale zároveň nemusí podmínky pro vzdělávání sama zajišťovat**. Tato praxe se potvrdila i v jednom z rozhovorů. Průběžné vzdělávání tlumočníků vedených jako nepedagogičtí pracovníci nemusí škola dle zákona č. 561/2004 řešit vůbec. **Většina tlumočníků tedy nemá nárok na školou vyhrazený prostor na průběžné vzdělávání.** Nicméně **i v rámci České republiky se vyskytují školy pro sluchově postižené, které dávají ze své iniciativy možnost se jazykově vzdělávat, jak tlumočníkům, tak i ostatním zaměstnancům školy**, jak jsem prostřednictvím dotazníků i rozhovorů zjistila.

Zajímavé je, že se opět mezi respondenty jedné školy lišily odpovědi, konkrétně na otázku 5.1: „Má škola nastaveny nějaké požadavky na další průběžné vzdělávání tlumočníků?“. Na základě odpovědí respondentů i na základě zákona předpokládám, že požadavky týkající se průběžného vzdělávání pro tlumočníky, kteří jsou aktuálně zaměstnáni jako nepedagogičtí pracovníci, a pro tlumočníky, kteří jsou vedeni jako pracovníci pedagogičtí, se mohou i v rámci jedné školy lišit. Tento předpoklad podpořil jeden z doplňujících rozhovorů v druhé části výzkumu.

Z otázky 5.3, která se týká formy průběžného vzdělávání, které se respondenti nejčastěji věnují, vyšlo najevo, že **nejčastější formou průběžného vzdělávání tlumočníků je procvičování znakové zásoby související s vyučovanými předměty**. Rozhodla jsem se na tuto formu zaměřit i v následných rozhovorech a zjistit, jakým způsobem tlumočníci vzhledem k různorodým oborům středních škol znakovou zásobu získávají a jak s ní pracují.

V otázce 5.4: „Jakou formu průběžného vzdělávání škola pro tlumočníky upřednostňuje či doporučuje?“ vybrali jinou možnost než „škola nemá žádné preference formy vzdělávání tlumočníků“ pouze 3 tlumočníci. Nejvíce možností školou preferovaných forem vzdělávání uvedl respondent, který byl dříve veden jako asistent pedagoga, nyní je ale zaměstnán jako nepedagogický pracovník. Mým předpokladem bylo, že situace souvisí se zaměstnáváním tlumočníků převážně jako nepedagogických pracovníků. Ovšem 2 ze 3 respondentů, kteří jsou jako pedagogičtí pracovníci vedeni, zvolili také pouze možnost, že škola nemá ohledně formy vzdělávání tlumočníků žádné preference. Tento předpoklad byl tedy mylný. I na základě následných rozhovorů bylo potvrzeno, že nezáleží na pracovní pozici tlumočníka, ale na škole samotné.

Dále se mezi respondenty působícími na stejné škole objevily na otázku 5.5: „Přispívá finančně škola na průběžné vzdělávání tlumočníků?“ jak odpovědi, že škola na vzdělávání nepřispívá, tak odpovědi, že někdy přispívá. Pravděpodobně na to má vliv skutečnost, že tlumočníci, kteří finanční účast školy na vzdělávání tlumočníků nevyloučili, jsou oproti těm, kteří ji vyloučili, zaměstnáni delší dobu. Jednalo by se tedy o výjimečné akce.

6. Nejlepší možné podmínky pro tlumočení z pohledu tlumočníků

Poslední část dotazníku se věnuje názorům dotazovaných tlumočníků na ideální podmínky pro jejich působení v této oblasti. Otázky vycházely z výše zpracovaných částí dotazníku. Poskytují srovnání aktuálních a dle respondentů ideálních podmínek.

6.1 Za nejvýhodnější pro sebe považuji/bych považoval tlumočit ve škole na tento typ smlouvy:

V otázce týkající se preferovaného typu smlouvy odpovědělo 10 tlumočníků, že za nejvýhodnější považuje tlumočit na pracovní smlouvu a 1 tlumočník odpověděl, že v tomto ohledu preferenci nemá. Ani jeden respondent by dle odpovědí nevybral jiný typ smlouvy, než má aktuálně se školou uzavřen. Přehled odpovědí je zde:

Typ smlouvy	Počet respondentů
dohoda o provedení práce	0
dohoda o pracovní činnosti	0
pracovní smlouva	10
tlumočení na živnostenský list	0
nemám preferenci	1

Tabulka č. 24: Nejvýhodnější typ smlouvy uzavřené se školou z pohledu respondentů

6.1.1 Prosím, vysvětlete, z jakého důvodu:

Jako nejčastější důvod, proč tlumočníci považují za nejvýhodnější uzavřít se školou pracovní smlouvu, byla uvedena určitá jistota, a to celkem šestkrát. Zde jsou odpovědi tlumočníků:

- *„Zahrnuje povinné odvody ze mzdy (zdravotní a sociální pojištění), započítává se do odpracovaných let do důchodu, zahrnuje možnost poměru na „dobu neurčitou“*
- *„Tento typ pracovního poměru mi vyhovuje, neboť mi zajišťuje jistotu pravidelného příjmu.“*
- *„Jistota“*
- *„Jistota pracovního úvazku a pracovní náplně“*
- *„Stabilita, jistota, jasně dané požadavky a pravidla a práva, jsem stálou součástí týmu, jistá práce, obecně výhody plynoucí z pracovní smlouvy (pojištění, stálý příjem, hypotéka, důchod…), jasně definovaná náplň práce“*
- *„Jistota zaměstnání/stálého příjmu, odvody soc./zdrav. pojištění, 8 týdnů dovolené, studijní volno“*
- *„Odpracované roky se započítávají do důchodu, na mateřskou dovolenou apod.“*
- *„Jistý příjem, odvod daní – nemusím řešit sama, započítávání pro budoucí mateřskou/rodičovskou dovolenou…“*

6.2 Na jaké pracovní pozici je/by bylo pro Vás nejvýhodnější pracovat?

Na tento dotaz odpovídali respondenti následovně: 5 je toho názoru, že nejvýhodnější je pozice tlumočník českého znakového jazyka, 3 odpověděli, že asistent pedagoga-tlumočník, 2 respondenti uvedli pozici tlumočníka a 1 uvedl, že nedokáže jednoznačně odpovědět, protože

má určité výhody pozice tlumočník českého znakového jazyka, ale i pozice asistent pedagoga. Přehled odpovědí je zachycen v následující tabulce:

Pracovní pozice	Počet respondentů
tlumočník	2
tlumočník českého znakového jazyka	5
asistent pedagoga	0
asistent pedagoga-tlumočník	3
nedokážu jednoznačně odpovědět	1

Tabulka č. 25: Preferovaná pracovní pozice respondentů

Odpovědi podle pracovní pozice, na které respondenti reálně působí, dopadly následovně:

- 3 respondenti, kteří působí jako tlumočníci českého znakového jazyka, uvedli, že za nejvýhodnější považují právě tuto pozici. 1 uvedl, že nedokáže jednoznačně odpovědět, protože určité výhody má jak pozice tlumočníka českého znakového jazyka, tak asistenta pedagoga.
- 2 respondenti působící na pracovní pozici tlumočník uvedli, že považují za nejvýhodnější pozici asistent pedagoga-tlumočník, 1 uvedl jako nejvýhodnější pozici tlumočník českého znakového jazyka, 1 za nejvýhodnější považuje tuto pozici, na které aktuálně působí.
- 1 respondent, který působí jako asistent pedagoga-tlumočník považuje tuto pracovní pozici za nejvýhodnější, 1 považuje za nejvýhodnější pozici tlumočník českého znakového jazyka.
- Respondent zaměstnán jako asistent pedagoga jako nejvýhodnější pracovní pozici zvolil pozici tlumočník.
- Žádný z dotazovaných nezvolil za jednoznačně nejvýhodnější pozici asistent pedagoga.

Přehled odpovědí respondentů ve vztahu ke své stávající pozici je v následující tabulce:

Pracovní pozice	Počet respondentů	Preferovaná pracovní pozice	Počet respondentů
tlumočník	4	tlumočník	1
		tlumočník českého znakového jazyka	1
		asistent pedagoga	0
		asistent pedagoga-tlumočník	2
		nedokážu jednoznačně odpovědět	0
tlumočník českého znakového jazyka	4	tlumočník	0
		tlumočník českého znakového jazyka	3
		asistent pedagoga	0
		asistent pedagoga-tlumočník	0
		nedokážu jednoznačně odpovědět	1
asistent pedagoga	1	tlumočník	1
		tlumočník českého znakového jazyka	0
		asistent pedagoga	0
		asistent pedagoga-tlumočník	0
		nedokážu jednoznačně odpovědět	0
asistent pedagoga-tlumočník	2	tlumočník	0
		tlumočník českého znakového jazyka	1
		asistent pedagoga	0
		asistent pedagoga-tlumočník	1
		nedokážu jednoznačně odpovědět	0

Tabulka č. 26: Srovnání současné a preferované pracovní pozice respondentů

6.2.1 Prosím, vysvětlete, z jakého důvodu:

Zde jsou důvody respondentů k jednotlivým preferovaným pracovním pozicím:

- Tlumočník:
  - *„‚Tlumočník' zahrnuje také znakovanou češtinu a vizualizaci mluvené češtiny"*
  - *„Vyšší platová třída, odpovídající pozice vzdělání a náplni práce, ale tuto pozici bych preferovala v případě, kdy by vedení bylo ochotno vykompenzovat podmínky, které bych jakožto nepedagogický pracovník ztratila"*
- Tlumočník českého znakového jazyka
  - *„Moje profese"*
  - *„Jsou zde jistá pro i proti (jak pro pozici tlumočníka ČZJ, tak pro pozici asistent pedagoga-tlumočníka). Určitě bych upřednostnila uvedení tlumočník ČZJ (ne jen tlumočník) - je z něj patrné, jaký pracovní jazyk se po mě může požadovat a očekávat. Zároveň uvedení této pozice (tlumočník ČZJ) myslím zcela jasně definuje, jaká je moje role na škole, kdo jsem, co tam dělám a co je náplní mé práce. Je patrné, že nejsem ničí asistent, nikomu nepomáhám, nejsem pravá ruka pedagoga, nemělo by se ode mne očekávat to, co se očekává od asistenta pedagoga. Je to i určitá forma osvěty, abychom byli zaměstnaní jako to, co opravdu jsme. Aby bylo jasné, že tlumočníci jsou na školách potřeba, mají své místo a měli by tak i být zaměstnaní. Z pohledu zákona, finančních podmínek, jasného vyjasnění náplně práce tlumočníka a další však už tato definice zatím bohužel není nejšťastnější. Pokud by se však tato "praktická" stránka věci dovyřešila, je tento termín pro mě jasnou jedničkou."*
  - *„Je to má specializace"*
  - *„Vzhledem k tlumočení odborných předmětů může být tlumočník zařazen do vyšší platové třídy, to je výhodné z finančního hlediska. Pokud bych byla zaměstnána jako asistent pedagoga, nemuselo by být zcela jasné, co je náplní mé práce."*
  - *„Protože to přesně odpovídá tomu, co dělám"*
- Asistent pedagoga-tlumočník
  - *„Kvůli možnosti čerpání volna o prázdninách, menší počet přímých hodin"*

    - *„Finanční ohodnocení (platové tabulky pro pedagogické pracovníky), 8 týdnů dovolené, studijní volno“*
    - *„Je zařazen mezi pedagogické pracovníky, tudíž má vyšší platové ohodnocení“*
- *„V této otázce nemám jasno, určité výhody má jak prac. pozice tlumočník ČZJ, tak AP... nedokážu jednoznačně odpovědět.“*

6.3 Náplň práce tlumočníka na střední škole pro sluchově postižené by dle mého názoru měla či mohla zahrnovat:

Výsledek dotazu na složky náplně práce tlumočníka na středních školách pro sluchově postižené, kterým by se měl podle názorů respondentů věnovat, je v následující tabulce.

Sami respondenti doplnili následující odpovědi, které jsou též v tabulce zahrnuté:

- provozní tlumočení pro žáky i pedagogy, kteří potřebují přetlumočit text, telefonní hovor, konzultaci s kolegou či jiné potřebné věci v rámci vyčleněných provozních hodin v rozvrhu
- zprostředkování komunikace mezi neslyšícími a slyšícími žáky
- dodržování pravidel (etických i dalších) dané školy
- korektury psaných textů v češtině psaných neslyšícími pedagogy nebo žáky
- překlady videí nebo textů
- účast na tlumočnických schůzkách/poradách týmu
- tlumočení přednášek a profesního vzdělávání pro zaměstnance školy
- spolupráce na projektech týmu

Náplň práce	Počet respondentů
tlumočení výuky	11
tlumočení třídních schůzek	10
tlumočení pedagogických porad	10
tlumočení konzultací a individuálních schůzek	11
tlumočení na internátu	9
tlumočení mimoškolních akcí školy (např. exkurzí, divadel, slavnostních událostí, odpoledních akcí pro internát)	10
tlumočení maturitních/závěrečných zkoušek žáků	11

příprava na výuku spolu s vyučujícím	8
samostatná příprava na výuku	10
účast na pedagogických poradách	8
dozor na chodbách/v jídelně o přestávkách	0
doprovod žáků na mimoškolní akce, k lékaři	1
administrativní práce (např. kopírování materiálů pro žáky, zápis porad atd.)	0
profesní vzdělávání	11
dodržování etického kodexu tlumočníka	11
tlumočení telefonních hovorů pro neslyšící kolegy/žáky	8
rozhovory mezi neslyšícím a slyšícím kolegou	7
tlumočení mezi vyučovacími hodinami, když některý z kolegů potřebuje „rychle něco přetlumočit“	7
korektury psaných textů v češtině psaných neslyšícími pedagogy nebo žáky	1
provozní tlumočení pro žáky i pedagogy (v rámci vyčleněných hodin v rozvrhu tlumočníka)	2
zprostředkování komunikace mezi neslyšícími a slyšícími žáky	1
dodržování pravidel (etických i dalších) dané školy	1
překlady videí nebo textů	1
účast na tlumočnických schůzkách/poradách týmu	1
tlumočení přednášek a profesního vzdělávání pro zaměstnance školy	1
spolupráce na projektech týmu	1

Tabulka č. 27: Vhodná náplň práce pro tlumočníka na středních školách pro sluchově postižené z pohledu respondentů

Jaké povinnosti by podle tlumočníků mohla či měla zahrnovat náplň práce tlumočníka na střední škole pro sluchově postižené ve vztahu k povinnostem, které skutečně mají, lze vyčíst z následující tabulky.

Složka náplně práce	Současná	Vhodná
tlumočení výuky	11	11
tlumočení třídních schůzek	6	10
tlumočení pedagogických porad	11	10
tlumočení konzultací a individuálních schůzek	11	11
tlumočení na internátu	9	9
tlumočení mimoškolních akcí školy (např. exkurzí, divadel, slavnostních událostí, odpoledních akcí pro internát)	11	10
tlumočení maturitních/závěrečných zkoušek žáků	10	11
příprava na výuku spolu s vyučujícím	7	8
samostatná příprava na výuku	10	10
účast na pedagogických poradách	7	8
dozor na chodbách/v jídelně o přestávkách	1	0
doprovod žáků na mimoškolní akce, k lékaři	2	1
administrativní práce (např. kopírování materiálů pro žáky, zápis porad atd.)	1	0
profesní vzdělávání	6	11
dodržování etického kodexu tlumočníka	11	11
tlumočení telefonních hovorů pro neslyšící kolegy/žáky	8	8
rozhovory mezi neslyšícím a slyšícím kolegou	9	7
tlumočení mezi vyučovacími hodinami, když některý z kolegů potřebuje „rychle něco přetlumočit“	10	7

Tabulka č. 28[23]: Srovnání současných složek náplně práce respondentů se složkami, které považují za vhodné

6.4 Vnímáte při svém působení na škole potřebu vytvořit nebo ještě upravit interní pravidla pro spolupráci pedagoga a tlumočníka či žáka a tlumočníka?

Celkem 6 respondentů potvrdilo, že při svém působení na škole vnímají potřebu vytvořit nebo ještě upravit interní pravidla pro spolupráci pedagoga s tlumočníkem či žáka s tlumočníkem.

[23] Tabulka nezahrnuje možnosti, které sami respondenti přidali jak v rámci dotazu na povinnosti, které mají na škole uloženy, tak v rámci dotazu na povinnosti, které považují za vhodné pro náplň práce tlumočníků v tomto prostředí působících. Srovnání by v těchto případech nebylo adekvátní.

6.4.1 Pokud jde o úpravu stávajících pravidel, jaké změny byste si přál(a)?

K možným úpravám pravidel, která by si přáli, se respondenti vyjádřili takto:

- *„Větší respekt k tlumočníkům ZJ“*
- *„Vyjasnění role především učitele a tlumočníka v tlumočené situaci. Zodpovědnost, kterou by měl učitel mít. Co je a co není práce tlumočníka. Jasnější vymezení spolupráce učitele a tlumočníka mimo třídu (tlumočník není jen ten, co přijde, zamáchá a odejde, ale je součástí týmu s učitelem, aby se ke studentům dostalo vše se stejným pedagogickým dopadem, je třeba blízká spolupráce učitele a tlumočníka i mimo samotnou výuku). Místo tlumočnického týmu na škole a jeho korelace k úspěšnému školnímu roku (ve výuce i mimo ni). Vylepšení informovanosti učitelů o tom, co vlastně tlumočník při tlumočení dělá. Dostat informace o tlumočení efektivněji i ke "slyšícím" žákům školy.“*
- *„Pravidla jsou zastaralá, pro nově příchozí kolegy je nezbytné vysvětlení vymezení role pedagog/tlumočník“*
- *„Problém je spíše s přístupem učitelů k těmto pravidlům, než s pravidly samotnými“*
- *„Detailněji je propracovat, aby byly srozumitelné i nově příchozím učitelům“*

K současné situaci a možnosti vytvoření pravidel na školách, kde dosud žádná taková interní pravidla vypracována nejsou, se vyjádřil jeden z respondentů takto:

- *„Žádná pravidla na škole nemáme, zatím vše funguje, ale pravidla jsou důležitá jsou oporou jak pro tlumočníka, tak i pro ostatní, myslím že je vhodné je mít nastavena.“*

6.5 V rámci svého průběžného vzdělávání vztahujícího se k tlumočení ve škole bych uvítal(a) tyto změny:

Následující tabulka zachycuje, jaké změny by respondenti uvítali v rámci svého průběžného vzdělávání vztahujícího se k tlumočení ve škole:

2 dotazovaní označili v odpovědi všechny tyto změny, 1 na otázku vůbec nereagoval a 1 se vyjádřil takto: *„Momentálně mi škola poskytuje dostatečně dobré podmínky pro vzdělání, a to jak po stránce časové, tak finanční“*.

Změny	Počet odpovědí respondentů
větší angažovanost školy v rámci dalšího vzdělávání tlumočníků	8
více hodin povinného vzdělávání tlumočníků	3
více možností vzdělávání cíleného na tlumočníky působící v prostředí školy	8
častější supervize	9
finanční podporu od školy na vzdělávání	8
vzdělávání v rámci pracovní doby	4
možnost uvolnění tlumočníka ze školy za účelem vzdělávání	7

Tabulka č. 29: Změny, které by si respondenti v rámci průběžného vzdělávání tlumočníků přáli

Shrnutí 6. části

Výsledek otázky 6.1, která se zaměřuje na preferovaný typ smlouvy tlumočníků působících v této oblasti, je jednoznačný, a to že preferovaná je pracovní smlouva. **Dle názorů respondentů je pracovní smlouva nejvýhodnější kvůli určité jistotě**, kterou respondenti jako důvod uváděli nejčastěji. Jedná se o jistotu **pravidelného příjmu, zákonných odvodů ze mzdy, jasně daných požadavků, práv a pravidel, důchodu a mateřské dovolené**. Všichni respondenti jsou i tímto způsobem ve školách zaměstnáni. Obecně lze tedy říct, že i díky této jistotě může být působení ve školství pro tlumočníky atraktivní. Dále by bylo možné navázat například dotazem na výhody tlumočení v tomto prostředí v porovnání s tlumočením v jiných oblastech z pohledu tlumočníků.

Pozice tlumočníka českého znakového jazyka je respondenty dle jejich odpovědí vnímána jako nejprestižnější a nejlépe vystihující náplň práce, kterou odvádí. Tyto skutečnosti jsou pro dotazované dle jejich výpovědí nejdůležitější. Druhou nejčastěji preferovanou možností je **pracovní pozice asistent pedagoga-tlumočník**. Tato odpověď je u respondentů **motivována lepším finančním ohodnocením a výhodami, které školy přiznávají pouze pedagogickým pracovníkům.** Z výpovědí je zřejmé, že pro některé respondenty tedy často není odpověď na otázku 6.1, která se týká jejich preferované pracovní pozice, jednoduchá ani jednoznačná. Ani pro ty, kteří mají zkušenosti s působením ve více těchto pozicích.

Z výsledků otázky 6.3 zabývající se složkami náplně práce tlumočníka na středních školách pro sluchově postižené, které by měla dle respondentů tato práce zahrnovat, **je zřejmá potřeba tlumočníků věnovat se profesnímu vzdělávání**. Jde o jednu z odpovědí, na které se

shodli všichni respondenti. V aktuální náplni práce tlumočníků tuto možnost zvolilo ale jen 6 z nich. S tím souvisí i otázka 6.5 zaměřená na změny, které by si respondenti v rámci průběžného vzdělávání přáli. Celkem 2 dotazovaní tlumočníci označili všechny mnou navržené možnosti změn. **Nejdůležitější formou vzdělávání, kterou by si přáli, jsou častější supervize**.

Dotazovaní tlumočníci se v rámci otázek 6.4 a 6.4.1, které byly zaměřeny na jejich potřebu vytvoření nebo úpravy stávajících pravidel spolupráce s pedagogy či žáky, ve svých odpovědích vyjadřovali pouze k pravidlům nastavovaným mezi tlumočníky a pedagogy. Ostatní odpovědi byly spíše obecné. Závěrem je, že evidentně shledávají naléhavější potřebu upravit pravidla ve vztahu k pedagogům než k žákům.

Vybrané oblasti doplní druhá část výzkumu, kterou jsou doplňující rozhovory s některými z respondentů.

4.2 Rozhovory

V této fázi výzkumu jsem provedla se dvěma z těchto tlumočníků doplňující polostrukturovaný rozhovor s cílem vytvořit prostor pro rozvedení některých odpovědí uvedených v dotazníku, ale i pro další obsáhlejší otázky.

4.2.1 Postup

Na základě odpovědí respondentů v dotazníkové části výzkumu jsem sestavila strukturu doplňujících rozhovorů se 2 z 11 tlumočníků, kteří se účastnili i dotazníkové části mého výzkumu a souhlasili s následným doplňujícím rozhovorem.

Kritéria pro výběr těchto tlumočníků byla, aby každý působil na jiné škole, aby se nejednalo o nově působící tlumočníky na dané škole, tedy tlumočníky zaměstnané od školního roku 2018/2019, a aby bylo možné pro tyto tlumočníky sestavit společnou základní strukturu rozhovorů. Důvody těchto kritérií jsou následná možnost srovnání podmínek na 2 různých školách a předpoklad kompetence těchto respondentů odpovědět na položené dotazy ze svých vlastních zkušeností, nikoli zprostředkovaně. Možnost nastavit potenciálním respondentům společnou základní strukturu rozhovorů jsem posuzovala podle počtu tlumočníků na daných školách, doby praxe respondentů, a hlavně podle odpovědí od nich získaných z dotazníků a jejich ochoty další spolupráce.

Počet rozhovorů jsem stanovila na 2 také z důvodu možnosti následného srovnání výsledků.

Kromě odpovědí z dotazníků v první části výzkumu jsem další podněty pro otázky rozhovorů čerpala ze Setkání tlumočníků ve vzdělávání, kde mě obzvlášť zaujala problematika přímé a nepřímé činnosti tlumočníků.

Již první dvojice, která byla vybrána na základě výše zmíněných kritérií, s rozhovory souhlasila.

Abych eliminovala riziko, že na některé dotazy nedostanu odpověď, a tím pádem nebudu schopna porovnat odpovědi, zaslala jsem těmto tlumočníkům témata rozhovoru předem. Tím jsem předešla i možnostem odmítnutí rozhovoru z důvodu nevyhovujících témat a podpořila celistvost a množství informací, které jsem rozhovorem získala.

Následně jsem provedla oba rozhovory. Základní strukturu rozhovoru jsem v jeho průběhu rozšířila v obou případech o další dotazy, které vyplynuly z výpovědí respondentů. Se souhlasem respondentů jsem vytvořila zvukový záznam, který posloužil pro přepsání rozhovorů do psané češtiny.

4.2.2 Struktura rozhovorů

Většina dotazů byla pro oba respondenty stejná, jen některé dotazy, které vyvstaly při rozhovorech samotných, byly pro každého respondenta individuální.

Rozhovory rozvíjely následující části dotazníkového šetření:

- situace a role tlumočníka na škole
- průběžné vzdělávání a vývoj tlumočníků

Tato témata jsem si k dalšímu zpracování vybrala z následujících důvodů:

- téma průběžného vzdělávání tlumočníků v této oblasti, jejich role a tím souvisejících povinností shledávám pro budoucí i již praktikující tlumočníky jako nejdůležitější a nejaktuálnější
- možnost porovnání odpovědí na většinu těchto dotazů mezi respondenty

Společným základem pro oba rozhovory byly tyto dotazy:

1. Kolik hodin přímé a nepřímé tlumočnické činnosti škola požaduje na plný úvazek tlumočníka? Co obsahuje náplň nepřímé činnosti tlumočníka?
2. Existují v rámci školy tlumočnické situace, ve kterých tlumočí pouze někteří tlumočníci Vašeho tlumočnického týmu? Pokud ano, uveďte prosím příklady.
3. Spolupracujete na přípravě a procvičování znakové zásoby související s vyučovanými předměty s celým tlumočnickým týmem a tvoříte si například vlastní slovníky?
4. Jakým způsobem je vyřešeno čerpání dovolené tlumočníků působících na škole?

Další dotazy byly individuální. Struktuře rozhovoru se proto budu věnovat i v rámci každého rozhovoru zvlášť.

Rozhovor č. 1

První rozhovor byl zaměřen zejména na průběžné vzdělání a vzdělávání tlumočníků dané školy, obzvlášť v souvislosti s jazykovou přípravou a jejich náplň nepřímé tlumočnické činnosti i vzhledem ke změně pracovní pozice respondenta z asistenta pedagoga na tlumočníka českého znakového jazyka.

Účelem rozhovoru bylo zjistit, jakým způsobem byly změněny pracovní podmínky pro tlumočníky této školy a jestli se jejich povinnosti v rámci jejich přímé a nepřímé činnosti díky této jasněji určené pracovní pozici upravily. Dále bylo cílem zjistit, jakým způsobem je vyřešeno čerpání dovolené v případech prázdnin a dní volna žáků, které jsou nad rámec dovolené těchto tlumočníků.

Společný základ rozhovorů jsem rozšířila o následující otázky:

- Zmiňovala jste kurzy znakového jazyka s neslyšícím lektorem v rámci školy. Jak často máte možnost se tomuto vzdělávání věnovat?
- Když jste nastoupila jako asistent pedagoga, vyžadovalo po Vás vedení školy kurz asistenta pedagoga nebo obecně splněné vzdělání podle zákona č. 563/2004 o pedagogických pracovnících?

První dotaz jsem zařadila na základě odpovědi respondentky na otázku č. 3, která se zabývá prací se znakovou zásobou, v rámci které mluvila i o lektorovi českého znakového jazyka.

Druhý z nich jsem zařadila v souvislosti s odpověďmi respondentky na otázky týkající se změny její pracovní pozice, činnostmi s tím souvisejícími a obecně se studiem při jejím zaměstnání.

Rozhovor č. 2

Druhý rozhovor byl také zaměřen na náplň práce a povinnosti tlumočníků této školy, zejména na obsazení příslušných tlumočníků do konkrétních tlumočnických situací a též jejich jazykovou přípravu.

Předmětem zájmu tohoto rozhovoru bylo zjistit, jestli a jakým způsobem se liší pracovní podmínky pro tlumočníky, kteří jsou v dané škole zaměstnáni na pozici tlumočník a na pozici asistent pedagoga-tlumočník, zejména jejich čerpání dovolené a rozdíly v jejich přímé a nepřímé tlumočnické činnosti.

Společný základ jsem rovněž v průběhu rozhovoru doplnila o další otázky:

- Vyskytuje se v některých tlumočnických situacích více tlumočníků najednou? O jaké situace se jedná?
- Jakým způsobem řešíte jazykovou přípravu s tlumočníky „nováčky“?

První z doplněných dotazů jsem zařadila v souvislosti s otázkou na různé tlumočnické situace, ve kterých tlumočí jen někteří z tlumočnického týmu. Respondentka se zmínila o důležitém faktoru, a to tlumočnickém vztahu mezi neslyšícím a tlumočníkem. Na základě toho vyvstal dotaz na možnou spolupráci mezi tlumočníky přímo v rámci jedné tlumočnické situace.

Druhý dotaz měl spojitost se znakovou zásobou, jejím procvičováním a sběrem v rámci týmu. Sám dotazovaný tlumočník už v rámci první otázky sdělil informace o tlumočnících nováčcích a o jejich postupném získávání zkušeností s různými tlumočnickými situacemi na škole. Proto jsem využila možnosti se v této oblasti dále doptat.

Přepisy rozhovorů jsou k nahlédnutí na konci bakalářské práce v přílohách č. 2 a 3. Struktura rozhovorů nebyla totožná, proto pořadí jednotlivých otázek v rozhovorech bylo různé.

4.2.3 Výsledky vyplývající z rozhovorů

Výsledky a závěry, které z rozhovorů vyplývají, uvedu pro každou dílčí otázku zvlášť. Informace získané pomocí otázek, které se vyskytují v obou rozhovorech, porovnám vždy ve shrnutí na konci každé z nich. Odpovědi na otázky, které vzešly při rozhovorech a jsou pro každého respondenta individuální, shrnu v samostatných podkapitolách.

1. **Kolik hodin přímé a nepřímé činnosti škola požaduje na plný úvazek tlumočníka? Co obsahuje náplň nepřímé činnosti tlumočníka?**

R1[24]: Pracovní podmínky se zde vlivem změny pracovní pozice upravily. V době, kdy byla respondentka zaměstnána jako pedagogický pracovník, měla povinnost odpracovat 21 hodin přímé a 19 hodin nepřímé činnosti týdně. Nyní je zaměstnána jako nepedagogický pracovník a má **30 hodin přímé a 10 nepřímé činnosti**, z čehož přímo v rozvrhu je zapsaných 26 hodin tlumočení.

Změnu pracovní pozice z asistenta pedagoga na tlumočníka českého znakového jazyka hodnotí respondentka tak, že nová pozice lépe definuje její roli. Změny jsou ale ve velké míře

[24] Pro potřeby této práce jsou zkratkami R1 a R2 rozlišeny odpovědi v rozhovorech č. 1 a 2.

vázány na zvýšení počtu hodin přímé činnosti, kvůli které nemá kapacitu na další aktivity, které přímo s tlumočnickou a překladatelskou činností nesouvisí.

Do přímé činnosti patří kromě vlastního tlumočení v rámci školy ještě tlumočení akcí internátu a konzultace s žáky v rámci mediálního kroužku, který na škole mají, a vytváření titulků k jejich videím ve znakovém jazyce.

Do nepřímé činnosti tlumočníků patří:

- **přípravy**
- **doplňování aktualit na webové stránky školy**
- **vytváření překladů ve formě videa v českém znakovém jazyce k těmto aktualitám**

Jediná činnost, která nesouvisí s tlumočnickou a překladatelskou činností a zůstala respondentce z doby, kdy byla zaměstnána jako asistent pedagoga, je doplňování aktualit na webové stránky školy, což je ovšem promítnuto v osobním ohodnocení.

Kromě této aktivity je tedy po tlumočnici na škole vyžadována pouze tlumočnická a překladatelská činnost.

Dle slov respondentky záleží mnohé věci na domluvě, ale mít povinnost odpracovat 30 hodin přímé činnosti týdně je podle ní velice náročné. Respondentka zdůrazňuje svou výhodu, že na škole působí již několikátým rokem, a proto vyučovací předměty dobře zná. V případě nových tlumočníků si nedokáže představit, že by přijímali aktivity navíc, které nesouvisí přímo s výukou, tedy tlumočení odpoledních a večerních akcí internátu, spolupráci s žáky mediálního kroužku atp.

R2: **Pedagogičtí pracovníci** této školy **mají 21 hodin přímé a 19 hodin nepřímé činnosti týdně**. **Nepedagogičtí pracovníci mají 40 hodin**. Přímou a nepřímou činnost oficiálně rozdělenou nemají, ale na základě příloh ve smlouvě je vedením určeno, že **i oni mají svou činnost rozdělenou na 21 hodin přímé a 19 nepřímé činnosti**. Náplň práce pro nepedagogické pracovníky je takto nastavena čistě z rozhodnutí vedení. Tímto způsobem je také zajištěno, aby byl obsah přímé i nepřímé činnosti pro všechny tlumočníky stejný, což bylo v rozporu s mými původními předpoklady.

Do přímé činnosti patří všechna tlumočení bez ohledu na to, jestli se jedná o tlumočení ve výuce nebo mimo ni. Pouze krátké záležitosti, například krátký tlumočený telefonní hovor nebo rychlá konzultace na chodbě, se nevykazují. Teoreticky se podle respondentky tedy jedná o činnost nepřímou. Dále jsou přímou činností překlady. Čas, kdy se na ně tlumočník připravuje, ale patří do činnosti nepřímé.

Nepřímá činnost tlumočníků této školy zahrnuje:

- **účast na poradách týmu**
- **přípravy na jednotlivá tlumočení a překlady**
- **přípravy na následující týden**
- **celkové přípravy s materiály na celé 4 roky od vyučujících, které si tlumočníci průběžně načítají**
- **administrativní práce** (email, telefon, WhatsApp, výkazy)
- **konzultace s kolegy** (obecné i konzultace s novými tlumočníky na jejich přípravě)
- **týmové projekty**
- **náhledy**
- **supervize**

Shrnutí otázky č. 1

Podmínky pro pedagogické a nepedagogické pracovníky se v těchto dvou školách liší. Nepedagogičtí pracovníci první ze škol mají určeno 30 hodin přímé a 10 hodin nepřímé činnosti. Ve druhé škole jsou v tomto ohledu podmínky s pedagogickými pracovníky vyrovnány, je zde tedy nastaveno 21 hodin přímé a 19 hodin nepřímé činnosti, což je evidentně motivováno skutečností, že v této škole působí tlumočníci jako pedagogičtí i jako nepedagogičtí pracovníci. V prvním případě tato motivace chybí, tlumočníci jsou zde všichni zaměstnáni stejným způsobem a podmínky byly změněny obecně.

Hlavním rozdílem v pojetí přímé a nepřímé činnosti mezi těmito školami je, že v první škole se za přímou činnost považují zejména tlumočení a překlad ve výuce a s výukou související a za nepřímou přípravy, ale i překlady aktualit, které s výukou přímo souviset nemusí. Celkem 26 hodin z celkových 30 je tlumočníkovi zapsáno v rozvrhu. Ostatní tlumočení, které je nad limit zbylých 4 hodin, jsou přesčasy. Do přímé činnosti ale zároveň patří i konzultace s žáky multimediálního kroužku a překlad a titulkování jejich videí, tedy další aktivity přímo související s procesem výuky. Porady, administrativní práci a konzultace s kolegy zde respondentka nejmenovala. V druhé škole je striktněji rozdělené tlumočení a proces překladu, které jsou vždy považovány za přímou činnost a jsou zahrnuty do příslušných 21 hodin. Už předem se tedy počítá s tlumočením mimo výuku. I přes to ale respondentka v rozhovoru zmiňovala četné přesčasové hodiny tlumočníků. Příprava na tyto hodiny v různých formách či administrativní činnost se zaměstnáním související, tedy doba, kdy tlumočník aktivně netlumočí nebo nepřekládá, je vždy počítána jako činnost nepřímá.

2. **Existují v rámci školy tlumočnické situace, ve kterých tlumočí pouze někteří tlumočníci Vašeho tlumočnického týmu? Pokud ano, uveďte prosím příklady.**

R1: Takové situace na škole dle respondentky obvykle nenastávají, ale kdo z tlumočníků bude tlumočit určité **výjimečné aktivity**, například **besedy s odborníky na různá témata**, je **do jisté míry na jejich dohodě a preferencích dle tématu**. Na základě toho mají, i když ne vždy, možnost zvolit mezi sebou kolegu, který je určitého tématu znalejší.

Existují ale **situace, ve kterých není na výběr**, a to **zejména z důvodu malého počtu** na škole působících **tlumočníků**. Navíc obecně nejsou tlumočníci v jejich malém počtu aktuálně schopni všechny požadavky na tlumočení pokrýt. Priority těchto požadavků proto stanoví koordinátor.

R2: Těchto situací je podle respondentky druhého rozhovoru mnoho. Jde zejména o následující situace:

- **jednání s orgány mimo školu** (především OSPOD)
- **velké porady školy** (porady vedení, pedagogické rady, velké porady všech úseků, provozní porady úseků)
- **konzultace s rodiči** (obzvlášť s neslyšícími nebo pokud se týkají citlivých věcí)
- **umělecká tlumočení** (divadel a hudby)

Tyto **situace souvisí s profesní praxí obecně i praxí na této škole**. Respondentka uvedla teoretický příklad: Kdyby vznikl požadavek na tlumočení náročné situaci, do které by mohl být vyslán buď zkušený tlumočník, který je ale na škole nový, nebo tlumočník, který je v rámci profese relativně „nováčkem“, ale na škole působí déle, šel by ten, který má více praxe na této škole, protože už situace tohoto druhu na škole zažil.

Naopak **na pracovní pozici nezáleží**. Nikdo vzhledem k tlumočnickým situacím neřeší, pod jakou pozicí je zde tlumočník veden, tedy zda jako tlumočník nebo asistent pedagoga-tlumočník.

Důležitým faktorem je i **znalost konkrétní situace** tlumočníkem. V případě, že se nějaká záležitost řeší vícekrát, je snaha k této záležitosti posílat stálého tlumočníka.

Dále záleží na tom, jestli tlumočník konkrétní situaci zvládne. V dalších odpovědích respondentka popsala i systém, kterým tým postupně zacvičuje nové tlumočníky.

Také **záleží na preferencích tlumočníků** a jejich vztahu ke konkrétním předmětům a situacím.

Rovněž je důležitý **tlumočnický vztah neslyšících a tlumočníka**. Případné problémy v komunikaci jsou dle slov respondentky tlumočníci připraveni řešit.

Z výpovědi respondentky je znát, že prvotním cílem tlumočnického týmu je pokrýt potřebná tlumočení tak, aby v každé situaci byl ten pro ni nejvhodnější tlumočník.

Shrnutí otázky č. 2

Hlavním důvodem v rozdílných přístupech k výběru tlumočníka do určité tlumočnické situace je jejich rozdílný počet v tlumočnických týmech škol. Respondentka druhého rozhovoru působí na škole, kde je tým početnější, proto je možnost více přihlédnout k aktuálním schopnostem a preferencím tlumočníků i preferencím účastníků komunikace. V prvním případě je naléhavější potřeba, aby tlumočníci zvládali všechny tlumočnické situace, které v souvislosti se školou nastanou, což může být vzhledem ke zvýšení hodin přímé činnosti tlumočníků velice náročné. Nicméně rozdíl spočívá dle porovnání výpovědí respondentek pouze v počtu osob, které mohou různé tlumočnické situace zastat, ne v celkovém pokrytí všech situací, které by vyžadovaly tlumočníka. Nedostatečný počet tlumočníků, kteří na škole aktuálně působí, zmiňují obě respondentky.

Rozdíl v kompetencích tlumočníků škol pro působení v různých tlumočnických situacích dle jejich pracovních pozic je respondentkami vyloučen.

3. **Spolupracujete na přípravě a procvičování znakové zásoby související s vyučovanými předměty s celým tlumočnickým týmem a tvoříte si například vlastní slovníky?**

R1: Respondentka spolupracuje v týmu s kolegou tlumočníkem a znaky konzultuje i s neslyšící lektorkou českého znakového jazyka, kterou škola zaměstnává. S kolegou se domlouvají, které znaky budou používat, aby je pro výuku žáků sjednotili.

Slovník si tlumočníci této školy netvoří, **pouze** si vytváří **poznámky či videa každý pro svou vlastní potřebu a přípravy**.

Tým pracuje i se Slovníkem vybraných technických termínů[25], ze kterého znaky pro výuku přejímají.

R2: Tlumočníci mají k dispozici znakové zásoby, které shromáždil tlumočnický tým školy před několika lety. Ne všechny tyto znaky jsou ale v současnosti vhodné k používání.

[25] Tento slovník byl vytvořen v rámci poradenského centra VUT Alfons v Brně. (VUT - Slovník vybraných technických termínů).

Současný tým začal před 2 lety opět **shromažďovat znaky využívané při výuce**. Tento materiál celý tým sdílí. Podle respondentky se nejedná o slovníky, ale o sběr materiálu pro účel příprav tlumočníků.

Tento materiál není určen pro studenty, učitele ani veřejnost, jelikož tyto znaky tlumočníci zachycují zejména na hodinách, kde se v rámci stejného předmětu v různých třídách nemusí používat stejné znaky. V závislosti na tom probíhá i příprava tlumočníků na tlumočení v konkrétních třídách. Neexistuje tedy žádná norma, podle které by se v jednotlivých předmětech na této škole určité znaky používaly. Existence takové normy je ale cílem tlumočnického týmu. **Prvotním cílem je, aby se tyto sesbírané znaky ustálily a byly k nahlédnutí studentům i vyučujícím, aby se mohli i v případě nepřítomnosti tlumočníka při výuce lépe domluvit**. Tyto cíle ale nebudou dle názoru respondentky ještě léta realitou a to kvůli malému množství tlumočníků vzhledem k velikosti školy, tedy malého množství lidí, kteří by na tomto výstupu mohli pracovat. Momentálně tedy tlumočnický tým pracuje pouze na těchto svých znakových zásobách. K novým znakům tlumočníci vytvářejí videa.

Jazykovou přípravu poté tlumočníci řeší dle aktuálních situací v týmu, obvykle při individuálních přípravách, kdy v případě, že některý znak neznají, konzultují s ostatními. V případě, že znak zná někdo jiný, vytvoří video znaku a zašle ho ostatním. Součástí těchto příprav jsou i diskuze mezi tlumočníky, v rámci kterých používají i slovníky Dictio[26] nebo Spread the Sign[27]. Znaky, ke kterým v rámci diskuze tým dojde, se stávají součástí jejich sdíleného jazykového materiálu.

Shrnutí otázky č. 3

Veškerá znaková zásoba, kterou tlumočníci využívají v rámci příprav na vyučovací předměty, je v obou školách výsledkem spolupráce tlumočníků.

Výhoda první ze škol spočívá **v konzultacích s neslyšícím lektorem znakového jazyka**, který je přímo ve škole zaměstnán, a který vede hodiny českého znakového jazyka pro zaměstnance školy i formou kroužku pro žáky.

V rámci druhé školy **je** opět **výhodou početnější tlumočnický tým**, v rámci kterého vznikl jasnější systém hromadné jazykové přípravy pro určité předměty. Materiál vzniklý na základě těchto hromadných příprav je přístupný i novým tlumočníkům, kteří na školu nastoupí.

[26] Dictio je vícejazyčný výkladový a překladový online slovník, který vznikl jako podpora pro vysokoškolské studenty, kteří komunikují ve znakovém jazyce. Jazyky slovníku jsou český, slovenský a americký znakový jazyk a mezinárodní znakový systém. (Dictio).
[27] Slovník Spread the Sign má za cíl zpřístupnit všechny znakové jazyky světa. Aktuálně zpracovává znaky 36 znakových jazyků. (Spread the Sign).

Procvičování znakové zásoby je v rámci obou tlumočnických týmů individuální a závisí na aktuálních přípravách.

Tlumočnický tým, ve kterém pracuje druhá respondentka, má za cíl vznik skutečného slovníku, který by byl přístupný i pedagogům a žákům.

4. Jakým způsobem je vyřešeno čerpání dovolené tlumočníků působících na škole?

R1: Situace, kdy je třeba řešit náplň práce tlumočníků o volných dnech žáků školy, které jsou nad rámec jejich dovolené, nastala v této škole prvním rokem, opět kvůli změně pracovní pozice tlumočníků. Informace o celkovém čerpání dovolené zatím nejsou jasné, bude záležet na dohodě. Na vánoční prázdniny pravděpodobně tlumočníci dostanou zadané překlady aktualit a dalších věcí, které se nestihnou. Bude možné je zpracovat z domova. V rámci letních prázdnin se podle vedení budou tlumočníci pravděpodobně účastnit aktivit, které se budou v průběhu letních prázdnin konat v prostorách školy. Respondentka uvedla jako možný příklad pobyt pro rodiny s dětmi konaný ve škole minulé letní prázdniny.

Další možností je využití přesčasových hodin, které si tlumočníci zapisují. Díky nim mohou v situacích, kdy ve škole není výuka, čerpat náhradní volno. Vzhledem k tomu, že z 30 hodin přímé činnosti týdně má respondentka 26 těchto hodin daných přímo v rozvrhu, se v přesčasových hodinách promítají zpravidla následující aktivity tlumočníků: tlumočení odpoledních akcí internátu, konzultace s žáky mediálního kroužku a titulkování jejich videí, která natáčejí ve znakovém jazyce.

R2: V případě prázdnin a jiného volna žáků školy, které jsou nad dobu dovolené nepedagogických pracovníků, dostávají tito tlumočníci zadanou práci, kterou mohou plnit z domova. Zadané dostávají zejména překlady potřebných záležitostí, které se v rámci školy řeší v průběhu roku. Jsou ovšem i situace, kdy je třeba o prázdninách tlumočit, například pohovory s novými zaměstnanci nebo nenadálé porady. V těchto případech do školy jezdí primárně tito tlumočníci, aby si potřebné hodiny splnili.

Respondentka upozornila v tomto ohledu na další rozdíl mezi pedagogickými a nepedagogickými pracovníky, který s čerpáním dovolené souvisí, a to na dny samostudia, které mají pouze pedagogičtí pracovníci. Tyto dny se čerpají obvykle při ředitelských volnech a při volnech žáků, které jsou nad rámec 8 týdnů dovolené, které pedagogičtí pracovníci mají.

I přes osmitýdenní dovolenou a dny samostudia se ale může stát, že pedagogičtí pracovníci řeší stejnou situaci jako pracovníci nepedagogičtí. Na některé volné dny žáků, kdy nemohou čerpat ani dovolenou ani dny samostudia, také musí dostat jinou práci.

Na druhou stranu ale respondentka upozornila na četné přesčasové hodiny, které tlumočníci odpracují. Náhradou za tyto odpracované hodiny si tlumočníci vyberou náhradní volno. Toto náhradní volno mohou čerpat ve dnech, kdy mají pedagogičtí pracovníci dny samostudia, i v rámci letních prázdnin.

Shrnutí otázky č. 4

Prázdniny, ředitelská volna a jiné **dny, kdy žáci mají volno, ale současně jsou nad rámec dovolené nepedagogických pracovníků, se řeší v obou školách zejména potřebnými překlady, které tlumočníci dostávají zadané** jako práci z domova, **či čerpáním náhradního volna**. Náhradní volno, které si vybírají tlumočníci na základě přesčasů, není podle obou respondentek vzhledem k počtu požadavků tlumočení a malému počtu ve škole působících tlumočníků zanedbatelné množství hodin.

V rozhovoru č. 2 zmínila respondentka **dny samostudia**, které **jsou kromě většího počtu dní dovolené další výhodou pedagogických pracovníků**. V těchto dnech získávají pedagogičtí pracovníci od školy čas, který pro vzdělávání mohou využít. V případě volna žáků, v rámci kterého čerpají tlumočníci vedeni jako pedagogičtí pracovníci dny samostudia, dostávají pracovníci nepedagogičtí jinou práci.

Můj předpoklad vztahující se k dotazníkové otázce 5.4, která se týká školou preferovaných forem vzdělávání tlumočníků, byl tedy mylný. Předpokládala jsem, že školy nemají preference u nepedagogických pracovníků, jelikož jejich průběžné vzdělávání v zákonech uvedeno není, ale pro pedagogické pracovníky bude situace jiná. Výsledkem jsou alespoň v rámci této školy dny samostudia, které poskytují pro vzdělávání tlumočníkům prostor, ale jeho obsah a realizaci nechávají individuálně na tlumočnících.

R1: Zmiňovala jste kurzy znakového jazyka s neslyšícím lektorem v rámci školy. Jak často máte možnost se tomuto vzdělávání věnovat?

V rámci školy je zaměstnána neslyšící lektorka znakového jazyka, která poskytuje hodiny pedagogickým i nepedagogickým pracovníkům, a také žákům formou kroužku. Před změnou pracovní pozice a s tím vázaným příbytkem hodin v rozvrhu se touto formou respondentka pravidelně vzdělávala jednou týdně. Nyní se snaží s lektorkou scházet individuálně také alespoň jednou týdně, i když nepravidelně a někdy na dálku. Tyto hodiny ale probíhají zejména za účelem konzultací.

Vlivem navýšení hodin je tedy pro tlumočníky této školy lektorka zejména konzultantem aktuálních jazykových příprav na tlumočení, obecné udržování či zlepšování úrovně jazyka je tedy z časových důvodů upozaděno.

R1: Když jste nastoupila jako asistent pedagoga, vyžadovalo po Vás vedení školy kurz asistenta pedagoga nebo obecně splněné vzdělání podle zákona č. 563/2004 o pedagogických pracovnících?

Při nástupu do školy respondentka příslušné vzdělání splněné neměla, byla přijata pod podmínkou, že si vzdělání doplní. Absolvovala tedy kurz asistenta pedagoga při UPOL.

Tato respondentka má tedy zkušenosti s působením jako pedagogický i nepedagogický pracovník, a to i se splněním příslušného vzdělání. V dotazníkové odpovědi na otázku 6.2, která je zaměřena na z pohledu respondentů nejvýhodnější pracovní pozici pro tlumočníka působícího v této oblasti, ale uvedla, že určité výhody má jak pozice tlumočníka českého znakového jazyka, tak pozice asistenta pedagoga, a proto nedokáže jednoznačně odpovědět.

R2: Vyskytuje se v některých tlumočnických situacích i více tlumočníků najednou? O jaké situace se jedná?

Tlumočníci se vyskytují v týmech u určité situace dle respondentky často. Nejedná se o běžnou výuku, v tomto ohledu je ale výjimkou zacvičování nových tlumočníků. Obecně se jedná například o maturitní plesy, odpolední akce školy atp.

Stejně tak v náročnějších situacích se vyskytují často 2 tlumočníci, aby byli méně zkušení tlumočníci postupně provedeni všemi náročnými situacemi spolu se služebně staršími kolegy.

Cílem je, aby se všichni tlumočníci postupně se všemi situacemi seznámili a mohli v nich později i samostatně tlumočit. Tento cíl se vztahuje zejména ke všem vyučovacím předmětům školy.

R2: Jakým způsobem řešíte jazykovou přípravu s tlumočníky „nováčky“?

Noví tlumočníci dostanou přístup k veškerým materiálům, které tlumočnický tým vytvořil. Prvních několik měsíců tlumočí pod vedením staršího kolegy, od kterého se učí. Se zkušenějšími kolegy mají také pravidelné konzultace. Ve fázi, kdy začnou sami tlumočit určitý předmět, mají konzultace s kolegy čistě za účelem jazykové přípravy na tento konkrétní předmět. Dále vše záleží na aktuální potřebě, stejně jako u ostatních tlumočníků.

Noví tlumočníci, kteří nastoupí do této školy, mají velkou výhodu v přístupu k materiálům i možnosti četných konzultací, náhledů a podpory na začátku svého působení ve škole. Vyvstává otázka, jakým způsobem probíhá zácvik nových tlumočníků na ostatních školách pro sluchově postižené.

Shrnutí výsledků rozhovoru č. 1

Pracovní podmínky pro tlumočníky se změnily přidáním počtu hodin připadajících na přímou činnost a ubrání hodin činnosti nepřímé.

Dle respondentky je tato změna náročná. Zároveň se ale mění i celkový přístup k této roli tlumočníka, právě i z důvodu nárůstu počtu přímé činnosti se respondentka zřídka věnuje činnostem, které jako pedagogický pracovník zastávala a s tlumočnickou činností přímo nesouvisely.

Čerpání dovolené a náhradní práce za dny nad tento rámec jsou v případě letních prázdnin v řešení, jelikož se jedná o první rok, kdy jsou tlumočníci ve škole vedeni jako pracovníci nepedagogičtí. Předpokládanou formou náhrady pro ostatní dny školního volna jsou potřebné překlady provedené z domova.

Jazyková příprava tlumočníků této školy je podpořena konzultacemi s neslyšícím lektorem znakového jazyka, který je ve škole zaměstnán.

Shrnutí výsledků rozhovoru č. 2

Pracovní podmínky pro pedagogické a nepedagogické pracovníky působící jako tlumočníci se na této škole liší v počtu dní dovolené a v možnosti čerpání dní samostudia. Tyto pozice tlumočníků ve škole nemají vliv na žádné tlumočnické situace, ve kterých by zprostředkovávali komunikaci jen někteří.

Můj předpoklad z výsledku dotazu 5.1, že požadavky škol na vzdělávání tlumočníků se mohou v rámci 1 školy lišit v závislosti na pracovní pozici tlumočníka, byl vyvrácen. Povinnost dalšího vzdělávání vyplývající ze zákona č. 563/2004 je zde ale vyřešena právě poskytnutím dní samostudia pro pedagogické pracovníky.

Výskyt více tlumočníků v jedné tlumočnické situaci má souvislost zejména se začátky působení nového tlumočníka v týmu či s náročnou tlumočnickou situací mimo výuku. Tito tlumočníci jsou vybaveni jazykovými materiály vytvořenými tlumočnickým týmem a jsou jim poskytovány četné konzultace se zkušenějšími členy tlumočnického týmu.

Závěr

Při výběru tématu své bakalářské práce jsem se rozhodla zaměřit na současnou situaci tlumočení mezi češtinou a českým znakovým jazykem v prostředí středních škol pro sluchově postižené v České republice z pohledu tlumočníků, kteří zde v současné době působí.

Cílem práce bylo zmapovat situaci na co největším počtu středních škol pro sluchově postižené, na kterých tlumočníci působí, a zjistit: a) současný stav zejména pracovních a vzdělávacích podmínek pro tyto tlumočníky, b) jak by si tlumočníci své podmínky v ideálním případě představovali. Dále jsem porovnala: a) zjištěné podmínky jednotlivých respondentů, b) reálnou současnou situaci s představami dotazovaných tlumočníků.

Ve výzkumném vzorku převažují tlumočníci, kteří působí v této oblasti maximálně 2 roky. Jedná se o 5 tlumočníků z 11, kteří se účastnili dotazníkového šetření. Z celkového počtu 17 zjištěných tlumočníků, kteří v této oblasti v České republice působí, jde o významnou skupinu. Většina z nich jsou současní studenti či absolventi vysokých a vyšších odborných škol, zejména FF UK, oboru Čeština v komunikaci neslyšících, a VOŠ v Hradci Králové, oboru Tlumočnictví českého znakového jazyka. V dalším výzkumu by bylo zajímavé věnovat se tlumočníkům, kteří v této oblasti působí krátce.

Dotazovaní tlumočníci se český znakový jazyk nejčastěji učili na vysokoškolském oboru Čeština v komunikaci neslyšících a v kurzech pořádaných organizacemi neslyšících. Tlumočnické vzdělání získali nejčastěji na stejném oboru a v profesních organizacích tlumočníků. Vzhledem k otevření oboru Tlumočnictví českého znakového jazyka na VOŠ v Hradci Králové v akademickém roce 2016/2017 a k připravovanému bakalářskému studijnímu programu Tlumočnictví českého znakového jazyka na Masarykově univerzitě v Brně může být tato situace v budoucnosti výrazně ovlivněna. Bylo by proto vhodné se otázkám tlumočnického a jazykového vzdělání tlumočníků, kteří působí nejen v této oblasti, věnovat v průběhu následujících let.

Tlumočníci jsou dle výzkumného vzorku v současné době vedeni obvykle jako pracovníci nepedagogičtí. Celkem tak odpovědělo 8 respondentů z 11. Jsou zaměstnáni na pozici tlumočník nebo tlumočník českého znakového jazyka. Tlumočníci vedeni jako pracovníci pedagogičtí jsou zaměstnáni na pozici asistent pedagoga-tlumočník nebo asistent pedagoga.

Pracovní pozice asistent pedagoga-tlumočník se oficiálně v žádném právním dokumentu neobjevuje. Jedná se tedy zřejmě pouze o odlišení od pracovní pozice asistenta pedagoga nebo o jistou specifikaci její náplně. V názvu pracovní pozice tlumočník nejsou

specifikovány používané jazyky a také se nejedná o oficiální název této pozice v příslušných právních dokumentech, nicméně je tato informace zjevná z náplně práce tlumočníků.

Respondenti nejčastěji odpovídali, že by chtěli být ve škole vedeni na pozici tlumočník českého znakového jazyka. Tato pozice je respondenty vnímána jako nejprestižnější a nejlépe vystihující náplň práce, kterou odvádí. Druhou nejčastěji preferovanou pozicí je asistent pedagoga-tlumočník. Tato možnost je motivována zejména výhodami, které školy přiznávají pouze pedagogickým pracovníkům. Někteří respondenti uvedli, že nejsou schopni odpovědět jednoznačně.

Následující výsledky se týkají náplně práce a povinností tlumočníků. Odpovědi se lišily i mezi respondenty působícími na stejných školách. Mými předpoklady proto bylo, že záleží na: a) pracovní pozici tlumočníka, b) době profesní praxe tlumočníka. Své předpoklady jsem ověřovala následnými rozhovory.

První předpoklad byl vyvrácen. Liší se pouze situace ohledně čerpání dovolené pedagogických a nepedagogických pracovníků v době omezeného provozu školy (např. prázdniny a ředitelská volna). V případě, kdy nepedagogickým pracovníkům nezbývají dny dovolené obvykle dostávají tito tlumočníci zadané překlady. V situacích, kdy ani pedagogickým pracovníkům nezbývají dny dovolené, i když jich mají více, jsou ale pro tyto tlumočníky podmínky stejné.

Druhý předpoklad se potvrdil. V případě, že je aktuálně k dispozici více tlumočníků, se v náročnějších tlumočnických situacích přihlíží k době profesní praxe, ale i praxe na dané škole. Dalšími kritérii pro výběr tlumočníka, který bude konkrétní situaci tlumočit, jsou i jeho preference a vztah k tématu.

Ukázalo se, že pravidla pro spolupráci pedagogů i žáků školy s tlumočníky jsou na většině školách nastavena. Více než polovina respondentů ale uvedla, že cítí potřebu nějakým způsobem tyto stávající dokumenty upravit. Respondent, na jehož škole pravidla dosud nastavena nebyla, zmínil potřebu tento dokument vytvořit. Konkrétně se tlumočníci ve svých odpovědích vyjadřovali pouze k pravidlům nastavovaným mezi tlumočníky a pedagogy. Bylo by proto podnětné zabývat se těmito dokumenty a jejich dopadem na reálnou spolupráci pedagogů a tlumočníků.

Další výsledek ukázal, že průběžné vzdělávání pro tlumočníky není povinné, ale respondenti přesto cítí potřebu se vzdělávat a různými způsoby tak činí. V zákoně č. 563/2004 o pedagogických pracovnících je jednou z možností dalšího vzdělávání uvedeno samostudium. Tato možnost je podle jednoho respondenta ze strany školy praktikována ve formě dnů samostudia, které jsou tlumočníkům zaměstnaným jako pedagogičtí pracovníci poskytovány

například v době ředitelského volna. Z iniciativy škol ale obvykle nejsou poskytovány konkrétní možnosti vzdělávání pro žádné tlumočníky. Tím se vyvrátil můj předpoklad, že se mohou lišit možnosti školou poskytovaného průběžného vzdělávání pro tlumočníky zaměstnané jako pedagogické a nepedagogické pracovníky.

Nicméně dle odpovědí respondentů mají tlumočníci i ostatní zaměstnanci jedné ze škol možnost udržovat a zvyšovat své jazykové dovednosti s neslyšícím lektorem českého znakového jazyka, kterého škola zaměstnává. Zde je zajištěna tato forma vzdělávání pro pedagogické i nepedagogické pracovníky.

Nejčastější formou průběžného vzdělávání tlumočníků je podle odpovědí respondentů procvičování znakové zásoby, která souvisí s vyučovanými předměty. Rozhovory ukázaly, že téměř veškerá znaková zásoba, kterou tlumočníci využívají v rámci jednotlivých příprav na vyučovací předměty, je výsledkem spolupráce tlumočnického týmu školy. V rámci rozhovoru s jednou respondentkou byl nastíněn postup zácviku nových tlumočníků a jejich jazykové přípravy. Bylo by zajímavé se zabývat jazykovou přípravou nových tlumočníků na jednotlivých školách a jejich zácvikem na škole.

Ukázalo se, že všichni respondenti jsou zaměstnáni na pracovní smlouvu a tento typ smlouvy považují za nejvýhodnější kvůli jistotám, které z ní vyplývají (pravidelný příjem, zákonné odvody ze mzdy, mateřská dovolená apod.). Díky této jistotě může být působení ve školství pro tlumočníky atraktivní, protože v ostatních oblastech převažují jiné typy pracovní smlouvy. Bylo by proto přínosné se dále věnovat výhodám a případně i nevýhodám tlumočení v tomto prostředí v porovnání s tlumočením v jiných konkrétních oblastech z pohledu tlumočníků.

Tato práce se zabývá problematikou pouze z pohledu tlumočníků. Bakalářská práce Jitky Záhumenské z roku 2005 zkoumá problematiku z pohledu tlumočníků, pedagogů i žáků školy. Přínosem by tedy bylo zjistit aktuální situaci tlumočení na středních školách pro sluchově postižené v České republice i z ostatních těchto pohledů.

Tato práce může být přínosem pro nastavování profesní přípravy budoucích tlumočníků ve vzdělávání, jelikož jiný ucelený materiál zkoumající toto téma z pohledu aktuálně působících tlumočníků k dispozici není. Může být také zdrojem aktuálních informací i pro tlumočníky, kteří v této oblasti již v současné době působí. Podle slov některých respondentů často tlumočníci neví, jaké podmínky jsou na ostatních školách. Ze strany respondentů byl zájem o zaslání výsledků tohoto výzkumu.

Seznam literatury

ČERVINKOVÁ HOUŠKOVÁ, Kateřina. *Specifika tlumočení pro neslyšící*. Praha: Česká komora tlumočníků znakového jazyka, 2008. ISBN 978-80-8715358-1.

EBBINGHAUS, Horst a Jens HEßMANN. *Gehörlose Gebärdensprache Dolmetschen: Chancen der Integration einer sprachlichen Minderheit*. Hamburg: Signum, 1989. ISBN 3-927731-04-8.

EFFLEROVÁ, Adéla. *Faktory ovlivňující tlumočnický výkon ve vzdělávacím zařízení*. Praha, 2013. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

FRISHBERG, Nancy. *Interpreting: An Introduction.* Alexandria: Registry of Interpreters for the Deaf, 1990. ISBN 0-916883-07-08.

HARRINGTON, Frank J. a Graham H. TURNER. *Interpreting interpreting: Studies and reflections on sign language interpreting: With forewords by Marina McIntire and Franz Poechhacker*. Coleford: McLean, 2005. ISBN 0-946252-48-3.

HRONOVÁ, Anna. Tlumočník na školách II: pravidla spolupráce pedagoga a tlumočníka na středních školách pro sluchově postižené. *Gong*. 2003, XXXI(12), 8.

HUDÁKOVÁ, Andrea. Letem tichým světem. *Tvar*. 2009, 20(15), 6-8.

HUDÁKOVÁ, Andrea. Žáci s vadami sluchu u státních maturit?. *Speciální pedagogika*. 2004, 14(3), 177-198.

HUMPHREY, Jan a Bob ALCORN. *So you want to be an interpreter?: an introduction to Sign language interpreting*. 3th ed. Amarillo: H & H Publishing Company, 2001. ISBN 0-9640367-7-0.

HUMPHREYS, Linda. *The professional sign language interpreterś handbook: the complete, practical manual for the interpreting profession*. 2d ed. Brentwood, Calif: Sign Language Interpreting Media, 2004. ISBN 09-724-1611-0.

KAFKOVÁ, Andrea. Střední zdravotnická škola pro sluchově postižené v Berouně. *Speciální pedagogika*. 1996, 6(1), 47-48.

KAFKOVÁ, Andrea. Tlumočník-pedagog: komunikace na střední zdravotnické škole pro sluchově postižené v Berouně. Speciální pedagogika. 1997, 7(1), 26-37.

KOHUTOVÁ, Jitka. *Tlumočník znakového jazyka na střední škole pro sluchově postižené*. Praha, 2005. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

KRONUSOVÁ, Martina. *Možnosti poskytování tlumočnických služeb pro neslyšící*. Praha: Česká komora tlumočníků znakového jazyka, c2008. ISBN 978-80-87153-15-4.

KYLE, Jim G. a Bencie WOLL. *Sign Language: The study of deaf people and their language*. Cambridge: Cambridge University Press, c1985. ISBN 0-521-35717-9.

MACHAČ, Filip. *Tlumočení mezi angličtinou a českým znakovým jazykem v českém vysokoškolském prostředí*. Praha, 2018. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

MARSCHARK, Marc, Rico PETERSON a Elizabeth A. WINSTON, ed. *Sign language interpreting and interpreter education: directions for research and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2005. ISBN 01-951-7694-4.

MOTEJZÍKOVÁ, Jitka. Vzhůru do terminologické džungle!. *Info-Zpravodaj: magazín informačního centra o hluchotě.* Praha, 2011, 19(4), 20-22.

NEUMANN SOLOW, Sharon. *Sign language interpreting: a basic resource book*. Revised edition. Burtonsville: Linstok Press, 2000. ISBN 09-321-3022-4.

PEŠOUTOVÁ, Irena. *Tlumočnická profese a neslyšící děti*. Praha: Česká komora tlumočníků znakového jazyka, c2008. ISBN 978-808-7153-703.

PETŘÍČKOVÁ, Jana, Radka NOVÁKOVÁ a Petr VYSUČEK. *Tlumočení pro osoby se specifickými jazykovými potřebami*. Praha: Česká komora tlumočníků znakového jazyka, c2008. ISBN 978-80-87153-67-3.

PODESZWOVÁ, Kristýna. *Služby pro neslyšící, nedoslýchavé a ohluchlé studenty na vysokých školách v České republice*. Praha, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

SEAL, Brenda Chafin. *Best practices in educational interpreting*. 2nd ed. Boston: Allyn and Bacon, 2004. ISBN 02-053-8602-4.

STEWART, David A., Jerome D. SCHEIN a Brenda E. CARTWRIGHT. *Sign language interpreting: exploring its art and science*. 2nd ed. Boston: Pearson, 2004. ISBN 02-054-0794-3.

ŠŮCHOVÁ, Lucie. Týmové tlumočení pro neslyšící na školách?. *Speciální pedagogika*. 2006, 16(4), 294-299.

TESAŘÍKOVÁ, Daniela. *Tlumočení znakového jazyka na vysokých školách v České republice*. Praha, 2012. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

WINSTON, Elizabeth A., ed. *Educational interpreting: how it can succeed*. Washington, D.C.: Gallaudet University Press, 2004. ISBN 1-56368-309-1.

ZÁHUMENSKÁ, Jitka, Naďa DINGOVÁ a Radka HORÁKOVÁ. *Specifika tlumočení ve vzdělávání*. Praha: Česká komora tlumočníků znakového jazyka, 2008. ISBN 978-80-87153-56-7.

Legislativní dokumenty

Bruselská deklarace z roku 2010 o znakových jazycích v EU. *Asociace organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel* [online]. [cit. 2018-10-12]. Dostupné z: http://www.asnep.cz/bruselska-deklarace-z-roku-2010-o-znakovych-jazycich-v-eu/2012/04/02/

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [cit. 2018-10-12]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/8585/umluva_o_pravech.pdf

Vyhláška č. 27/2016 Sb.: vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2018-10-17]. Dostupné z: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27

Zákon č. 2/1993 Sb.: Listina základních práv a svobod. *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2018-10-12]. Dostupné z: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-2

Zákon č. 384/2008 Sb.: zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob. *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2018-10-30]. Dostupné z: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2008-384

Zákon č. 561/2004 Sb.: zákon o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2018-10-17]. Dostupné z: http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561

Zákon č. 563/2004: zákon o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2018-10-12]. Dostupné z: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563

Internetové zdroje

American Annals of the Deaf. *Gallaudet University Press* [online]. Washington DC: Gallaudet University Press [cit. 2018-03-17]. Dostupné z: http://gupress.gallaudet.edu/annals/

Bruselská deklarace EU o znakových jazycích. *ruce.cz* [online]. [cit. 2018-11-22]. Dostupné z: http://ruce.cz/clanky/852-bruselska-deklarace-eu-o-znakovych-jazycich

Česká komora tlumočníků znakového jazyka, z. s. [online]. Praha, c2010 [cit. 2018-04-27]. Dostupné z: http://www.cktzj.com/

Čeština doma a ve světě. *Ústav českého jazyka a teorie komunikace* [online]. Praha: FF UK, c2015 [cit. 2018-04-30]. Dostupné z: https://ucjtk.ff.cuni.cz/veda-a-vyzkum/publikace/cestina-doma-a-ve-svete/

Dictio: Vícejazyčný výkladový slovník online [online]. Brno: Masarykova univerzita, c2014-2018 [cit. 2018-12-16]. Dostupné z: www.dictio.info/

FITZMAURICE, Stephen. Unregulated autonomy: uncredentialed educational interpreters in rural schools. *American Annals of the Deaf* [online]. 2017, 162(3), 253-264 [cit. 2017-10-31]. Dostupné z: http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=0d28b89a-585b-4fcf-8251-a7d37130a7d6%40sessionmgr103

Journal of Deaf Studies and Deaf Education. *Oxford Academic: journals* [online]. Oxford: Oxford University Press, c2018 [cit. 2018-03-18]. Dostupné z: https://academic.oup.com/jdsde/pages/About

Právo členského státu - Česká republika. *e-justice* [online]. 2018 [cit. 2018-11-23]. Dostupné z: https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-cz-maximizeMS-cs.do?member=1

Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky [online]. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, c2018 [cit. 2018-04-30]. Dostupné z: http://pages.pedf.cuni.cz/specpeda/

Spread the Sign [online]. Örebro: European Sign Language Center, c2018 [cit. 2018-12-16]. Dostupné z: https://www.spreadthesign.com/cz/

STEWART, David A. a Thomas N. KLUWIN. The Gap Between Guidelines, Practice, and Knowledge in Interpreting Services for Deaf Students. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* [online]. 1996, 1(1), 29-39 [cit. 2017-10-19]. Dostupné z: https://academic-oup-com.ezproxy.is.cuni.cz/jdsde/article-lookup/doi/10.1093/oxfordjournals.deafed.a014277

Tlumočnictví českého znakového jazyka: překonáváme jazykové a kulturní bariéry. *Masarykova univerzita* [online]. Brno, c2018 [cit. 2018-12-28]. Dostupné z: https://www.muni.cz/bakalarske-a-magisterske-obory/24149-tlumocnictvi-ceskeho-znakoveho-jazyka

Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením. *Ministerstvo práce a sociálních věcí*[online]. Praha [cit. 2018-10-17]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/cs/28419

Ústav jazyků a komunikace neslyšících: Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze [online]. Praha, c2015 [cit. 2018-04-28]. Dostupné z: http://ujkn.ff.cuni.cz/cs/

VUT - Slovník vybraných technických termínů: český jazyk - český znakový jazyk [online]. Brno [cit. 2018-12-15]. Dostupné z: http://slovnikczj.vutbr.cz/

YARGER, Carmel Collum. Educational interpreting: Understanding the rural experience. *American Annals of the Deaf* [online]. 2001, 146(1), 16-30 [cit. 2017-10-19]. ISSN 0002726X. Dostupné z: http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=7&sid=92c70a55-7adb-47b6-b094-dcf38c37ee49%40sessionmgr4007

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Pohlaví respondentů s. 40
Tabulka č. 2: Věk respondentů s. 40
Tabulka č. 3: Dosažené vzdělání respondentů s. 41
Tabulka č. 4: Doba praxe v tlumočení na středních školách s. 42
Tabulka č. 5: Místa, kde se respondenti učili český znakový jazyk s. 42
Tabulka č. 6: Místa, kde se respondenti učili teorii a praxi potřebnou pro výkon tlumočnické profese s. 43
Tabulka č. 7: Kritéria pro přijetí tlumočníka do školy s. 45
Tabulka č. 8: Typ smlouvy tlumočníka s. 45
Tabulka č. 9: Typ zaměstnance školy s. 46
Tabulka č. 10: Pracovní pozice respondentů s. 46
Tabulka č. 11: Náplň práce a povinnosti respondentů s. 47-48
Tabulka č. 12: Poskytování tlumočnických služeb týkajících se oblasti komunitního tlumočení pro klienty školy s. 49
Tabulka č. 13: Komunikační systémy, které preferují žáci školy s. 49
Tabulka č. 14: Osoby zprostředkovávající žákům komunikaci v jiném preferovaném komunikačním systému, než je český znakový jazyk s. 50
Tabulka č. 15: Existence pravidel pro pedagogy a žáky pro spolupráci s tlumočníky na škole s. 53
Tabulka č. 16: Oblasti řešené ve školních pravidlech pro pedagogy a žáky pro spolupráci s tlumočníky s. 53
Tabulka č. 17: Požadavky škol na průběžné vzdělávání svých tlumočníků s. 55
Tabulka č. 18: Počet povinných hodin vzdělávání pro tlumočníky za rok s. 55
Tabulka č. 19: Formy průběžného vzdělávání, kterým se respondenti nejčastěji věnují s. 56-57
Tabulka č. 20: Formy průběžného vzdělávání, které škola upřednostňuje či doporučuje s. 57
Tabulka č. 21: Finanční podpora školy na průběžné vzdělávání tlumočníků s. 58
Tabulka č. 22: Průběžné vzdělávání tlumočníků organizované či objednávané školou s. 58
Tabulka č. 23: Možnosti vzdělávání, které škola tlumočníkům zajistila s. 59
Tabulka č. 24: Nejvýhodnější typ smlouvy uzavřené se školou z pohledu respondentů s. 61

Tabulka č. 25: Preferovaná pracovní pozice respondentů s. 62
Tabulka č. 26: Srovnání současné a preferované pracovní pozice respondentů s. 63
Tabulka č. 27: Vhodná náplň práce pro tlumočníka na středních školách pro sluchově postižené z pohledu respondentů s. 65-66
Tabulka č. 28: Srovnání současných složek náplně práce respondentů se složkami, které považují za vhodné s. 67
Tabulka č. 29: Změny, které by si respondenti v rámci průběžného vzdělávání tlumočníků přáli s. 69

Příloha 1 Dotazník pro tlumočníky

Dotazník pro tlumočníky

Dobrý den, jsem studentka bakalářského oboru Čeština v komunikaci neslyšících na FF UK a píšu bakalářskou práci nazvanou Současná situace tlumočení znakového jazyka na středních školách pro sluchově postižené v České republice, v rámci které bych jako výzkumnou část chtěla provést dotazníkové šetření s tlumočníky aktuálně působícími na středních školách pro sluchově postižené. Cílem práce je zmapovat současnou situaci v tlumočení znakového jazyka realizovaného na středních školách pro sluchově postižené právě z pohledu tlumočníků. Vyplnění by Vám nemělo zabrat více než 20 minut a výsledky celého dotazníkového šetření bude možno nalézt v mé bakalářské práci v Centrálním katalogu Univerzity Karlovy po obhajobě práce nebo Vám je mohu zaslat emailem. V bakalářské práci nebude uvedeno Vaše jméno ani škola, na které tlumočíte, a veškeré informace, které díky dotazníku získám, budou využity jen pro potřeby této práce. Děkuji Vám za spolupráci.

E-mailová adresa*:

1.1 Pohlaví:

Vyberte jednu odpověď.

- o žena
- o muž

1.2 Věk:

Vyberte jednu odpověď.

- o do 20 let
- o 21-30 let
- o 31-40 let
- o 41-50 let
- o 51-60 let
- o 61 a více let

1.3 Dosažené vzdělání:

Vyberte jednu odpověď.

- o středoškolské bez maturity
- o středoškolské s maturitou
- o vysokoškolské bakalářské
- o vysokoškolské magisterské
- o vysokoškolské doktorské
- o Jiné:

2.1 Doba praxe v tlumočení na středních školách:

Vyberte jednu odpověď.

- o do 2 let
- o 2-5 let
- o 6-10 let
- o 1-15 let
- o 16 a více let

2.2 Kde jste se učil(a) český znakový jazyk?

Vyberte všechny správné odpovědi.

- o FF UK, obor Čeština v komunikaci neslyšících
- o VOŠ, obor Tlumočnictví českého znakového jazyka
- o Kurzy organizací neslyšících
- o Kurzy profesních organizací tlumočníků
- o Jiné:

2.3 Kde jste se učil(a) další teorii a praxi potřebnou pro výkon tlumočnické profese?

Vyberte všechny správné odpovědi.

- o FF UK, obor Čeština v komunikaci neslyšících, modul tlumočnický
- o VOŠ, obor Tlumočnictví českého znakového jazyka
- o Kurzy profesních organizací tlumočníků
- o Jiné:

3.1 Jaká jsou kritéria přijetí tlumočníka do školy, ve které tlumočíte?

Vyberte všechny správné odpovědi.

- o Dokončené vzdělání s maturitou
- o Dokončené bakalářské vzdělání
- o Dokončené magisterské vzdělání
- o Vstupní test znalosti českého znakového jazyka
- o Vstupní test znalosti kultury Neslyšících
- o Doporučení jiného tlumočníka/pedagoga školy
- o Osobní pohovor
- o Natočení videozáznamu vlastního projevu v českém znakovém jazyce (medailonek, překlad textu…)
- o Jiné:

3.2 Jaký typ smlouvy jste se školou uzavřel(a)?

Vyberte jednu odpověď.

- o Dohodu o provedení práce
- o Dohodu o pracovní činnosti
- o Pracovní smlouvu
- o Tlumočení na živnostenský list
- o Jiné:

3.3 Mezi jaké pracovníky školy jste zařazen(a)?

Vyberte jednu odpověď.

- o Mezi pedagogické pracovníky
- o Mezi nepedagogické pracovníky
- o Jiné:

3.4 Na jaké pracovní pozici jste dle smlouvy na škole zaměstnán(a)?

Vyberte jednu odpověď.

- o Tlumočník
- o Tlumočník českého znakového jazyka
- o Asistent pedagoga
- o Asistent pedagoga-tlumočník
- o Jiné:

3.5 Kolik hodin týdně ve škole tlumočíte?

3.6 Vaše náplň práce a povinnosti zahrnují:

Vyberte všechny správné odpovědi.

- o tlumočení výuky
- o tlumočení třídních schůzek
- o tlumočení pedagogických porad
- o tlumočení konzultací a individuálních schůzek
- o tlumočení na internátu
- o tlumočení mimoškolních akcí školy (např. exkurzí, divadel, slavnostních událostí, odpoledních akcí pro internát)
- o tlumočení maturitních/závěrečných zkoušek žáků
- o příprava na výuku spolu s vyučujícím
- o samostatná příprava na výuku
- o účast na pedagogických poradách
- o dozor na chodbách/v jídelně o přestávkách
- o doprovod žáků na mimoškolní akce, k lékaři
- o administrativní práce (např. kopírování materiálů pro žáky, zápis porad atd.)
- o profesní vzdělávání
- o dodržování etického kodexu tlumočníka
- o tlumočení telefonních hovorů pro neslyšící kolegy/žáky
- o rozhovory mezi neslyšícím a slyšícím kolegou
- o tlumočení mezi vyučovacími hodinami, když některý z kolegů potřebuje „rychle něco přetlumočit“
- o Jiné:

3.7 Poskytujete pro klienty školy tlumočnické služby týkající se oblasti komunitního tlumočení?

Vyberte jednu odpověď.

- o Ano
- o Ne

3.7.1 O jaké tlumočnické situace se jedná? (Odpovídejte pouze pokud jste na předchozí otázku odpověděli ano)

Vyberte všechny správné odpovědi.

- o u lékaře
- o na úřadech
- o Jiné:

3.8 Jaké různé komunikační systémy preferují žáci Vaší školy?

Vyberte všechny správné odpovědi.

- o Český znakový jazyk
- o Znakovaná čeština
- o Mluvená čeština
- o Psaná čeština
- o Jiné:

3.9 Vyskytuje se při výuce kromě vyučujícího a tlumočníka znakového jazyka ještě někdo další, kdo zajišťuje komunikaci žákovi/žákům s jiným preferovaným komunikačním systémem?

Vyberte jednu odpověď.

- o Ano
- o Ne

3.9.1 Kdo další tedy zajišťuje tuto komunikaci? (Odpovídejte pouze pokud jste na předchozí otázku odpověděli ano)

Vyberte všechny správné odpovědi.

- o přepisovatel
- o transliterátor znakované češtiny
- o vizualizátor mluvené češtiny
- o asistent pedagoga
- o rodinný příslušník některého z žáků
- o dobrovolník
- o Jiné:

4.1 Sestavila Vaše škola/Váš tlumočnický tým pro žáky a pedagogy pravidla pro spolupráci s tlumočníkem?

Vyberte jednu odpověď.

- o Ano
- o Ne

4.1.1 Jaké oblasti jsou v tomto dokumentu řešeny? (Odpovídejte pouze pokud jste na předchozí otázku odpověděli ano)

Vyberte všechny správné odpovědi.

- o kdo je tlumočník
- o náplň práce tlumočníka
- o profesní vztahy a spolupráce s kolegy
- o doba, do které musí být tlumočníkovi zaslána příprava
- o právo tlumočníka odmítnout tlumočení
- o mlčenlivost
- o nestrannost tlumočníka
- o přestávky pro tlumočníka
- o situace vyžadující týmové tlumočení
- o Jiné:

5.1 Má škola nastaveny nějaké požadavky na další průběžné vzdělávání tlumočníků?

Vyberte jednu odpověď.

- o Ano
- o Ne

5.1.1 Uveďte, o jaké požadavky se jedná: (Odpovídejte pouze pokud jste na předchozí otázku odpověděli ano)

5.2 Kolik hodin vzdělávání za rok je pro tlumočníky působící ve Vaší škole povinných?

Vyberte jednu odpověď.

- o 0
- o 1-10
- o 11-20
- o 21-30
- o 31 a více hodin
- o Jiné:

5.3 Jaké formě průběžného vzdělávání se jako tlumočník v oblasti školství nejčastěji věnujete?

Vyberte všechny správné odpovědi.

- o cvičení českého znakového jazyka
- o procvičování znakové zásoby související s vyučovacími předměty
- o seminářům na různá pedagogická témata
- o cvičení projevu v češtině
- o supervizi
- o žádnému průběžnému vzdělávání
- o Jiné:

5.4 Jakou formu průběžného vzdělávání škola pro tlumočníky upřednostňuje či doporučuje?

Vyberte všechny správné odpovědi.

- o cvičení českého znakového jazyka
- o procvičování znakové zásoby související s vyučovacími předměty
- o semináře na různá pedagogická témata
- o cvičení projevu v češtině
- o supervize
- o škola nemá žádné preference formy vzdělávání tlumočníků
- o Jiné:

5.5 Přispívá finančně škola na průběžné vzdělávání tlumočníků?

Vyberte jednu odpověď.

- o Ano
- o Ne
- o Jiné:

5.6 Objednává či organizuje tlumočníkům Vaše škola nějaké možnosti vzdělávání z vlastní iniciativy?

Vyberte jednu odpověď.

- o Ano
- o Ne
- o Jiné:

5.6.1 O jaké možnosti vzdělávání se jedná? (Odpovídejte pouze pokud jste na předchozí otázku neodpověděli ne)

Vyberte všechny správné odpovědi.

- o cvičení českého znakového jazyka
- o překladová cvičení mezi češtinou a českým znakovým jazykem
- o procvičování znakové zásoby související s vyučovacími předměty
- o semináře na různá pedagogická témata
- o cvičení projevu v češtině
- o supervize
- o Jiné:

6.1 Za nejvýhodnější pro sebe považuji/bych považoval tlumočit ve škole na tento typ smlouvy:

Vyberte jednu odpověď.

- o dohodu o provedení práce
- o dohodu o pracovní činnosti
- o pracovní smlouvu
- o tlumočení na živnostenský list
- o Jiné:

6.1.1 Prosím, vysvětlete, z jakého důvodu:

6.2 Na jaké pracovní pozici je/by bylo pro Vás nejvýhodnější pracovat?

Vyberte jednu odpověď.

- o Tlumočník
- o Tlumočník českého znakového jazyka
- o Asistent pedagoga
- o Asistent pedagoga-tlumočník
- o Jiné:

6.2.1 Prosím, vysvětlete, z jakého důvodu:

6.3 Náplň práce tlumočníka na střední škole pro sluchově postižené by dle mého názoru měla či mohla zahrnovat:

Vyberte všechny správné odpovědi.

- o tlumočení výuky
- o tlumočení třídních schůzek
- o tlumočení pedagogických porad
- o tlumočení konzultací a individuálních schůzek
- o tlumočení na internátu
- o tlumočení mimoškolních akcí školy (např. exkurzí, divadel, slavnostních událostí, odpoledních akcí pro internát)
- o tlumočení maturitních/závěrečných zkoušek žáků
- o příprava na výuku spolu s vyučujícím
- o samostatná příprava na výuku
- o účast na pedagogických poradách
- o dozor na chodbách/v jídelně o přestávkách
- o doprovod žáků na mimoškolní akce, k lékaři
- o administrativní práce (např. kopírování materiálů pro žáky, zápis porad atd.)
- o profesní vzdělávání
- o dodržování etického kodexu tlumočníka
- o tlumočení telefonních hovorů pro neslyšící kolegy/žáky
- o rozhovory mezi neslyšícím a slyšícím kolegou
- o tlumočení mezi vyučovacími hodinami, když některý z kolegů potřebuje „rychle něco přetlumočit“
- o Jiné:

6.4 Vnímáte při svém působení na škole potřebu vytvořit nebo ještě upravit interní pravidla pro spolupráci pedagoga a tlumočníka či žáka a tlumočníka?

Vyberte jednu odpověď.

- o Ano
- o Ne

6.4.1 Pokud jde o úpravu stávajících pravidel, jaké změny byste si přál(a)? (Odpovídejte pouze pokud jste na předchozí otázku odpověděli ano)

6.5 V rámci svého průběžného vzdělávání vztahujícího se k tlumočení ve škole bych uvítal(a) tyto změny:

Vyberte všechny správné odpovědi.

- o větší angažovanost školy v rámci dalšího vzdělávání tlumočníků
- o více hodin povinného vzdělávání tlumočníků
- o více možností vzdělávání cíleného na tlumočníky působící v prostředí školy
- o častější supervize
- o finanční podporu od školy na vzdělávání
- o vzdělávání v rámci pracovní doby
- o možnost uvolnění tlumočníka ze školy za účelem vzdělávání
- o Jiné:

Příloha 2 Rozhovor č. 1

Kolik hodin přímé a nepřímé činnosti máte na plný úvazek jako tlumočníci? Kolik škola požaduje?

Teď už spadáme do tlumočníků, tak máme 30 hodin přímé a 10 nepřímé činnosti, přičemž já to nějak přesně stanovené ve smlouvě nemám, ale vychází z toho náš rozvrh. Ale úplně se na tom, abych v ten týden měla 30 hodin, nebazíruje, takže v rozvrhu mám teď 26 hodin, takže přesně 30 vykazovat nemusím.

Byly podmínky stejné v době, kdy jste byla zaměstnána jako asistent pedagoga?

Ne, když jsem byla zaměstnána jako asistent, tak jsem to měla klasicky jako pedagogický pracovník, 21 hodin přímé a 19 hodin nepřímé činnosti.

Změnila se touto novou pozicí tlumočníka nějakým způsobem náplň Vaší nepřímé tlumočnické činnosti?

V podstatě se to příliš nezměnilo, ale ono se to spíš mění v souvislosti s tím, jak dlouho na té škole jsem. Jsem tu už šestý rok a dokud jsem byla jako asistent, tak je pravda, že mi třeba bylo doporučeno, abych se sem tam napsala na nějaký dozor a tak, což já jsem asi rok, možná 2 roky dělala. Pak už jsem ale od toho upustila. Nikdo to po mně striktně nevyžadoval, tak jsem se do toho nehrnula.

Vlastně ale ze strany těch učitelů se občas objevily nějaké požadavky, když jsem teda byla ten asistent. Ale vesměs to souviselo s nějakým překladem přímo ve výuce, ale nebylo to úplně tlumočení, bylo to třeba jenom nějaké dovysvětlení něčeho. Takže to se tam vyskytovalo a popravdě je fakt, že letos už to po mně až tak nikdo moc nechce. Je ale pravda, že samotní učitelé si příliš neuvědomují změnu té mé pozice a občas jim to musím připomenout, a to ve smyslu, že oni nevidí třeba žádný problém v tom, že mi třeba z hodiny na hodinu řeknou, že něco potřebují, tak já se třeba omluvím s tím, že ten den mám jen jedno okno mezi předměty, a to potřebuju na přípravu. Mám ten rozvrh více zaplněný a nemám už tolik těch prázdných hodin. Ze začátku byli zaskočeni mojí „neochotou“, ale já jim to vždycky musela zdůvodnit tím, že mám teď víc hodin a volna v práci méně a že ráda pomůžu, ale musí mi třeba říct trošku dopředu. Mám třeba jednu hodinu volnou, ve které spoléhám na to, že připravím na další 2, 3 hodiny. Všechno to souvisí s navýšením přímé činnosti. Většinou to akceptují, pochopí a tak nějak pomalinku berou na vědomí, že už to není stejné, jak to bylo.

Co tím pádem teď do Vaší nepřímé tlumočnické činnosti patří?

Z té minulé činnosti asistenta pedagoga u nás na škole každý má ještě nějakou činnost navíc, a potom se to promítne v osobním hodnocení. Já měla takovou funkci, že doplňuju aktuality na web a s tím souvisí vlastně i pořizování překladů. Děláme videa s kolegou, a to je vlastně z té nepřímé činnosti to, co nám v podstatě zůstalo. Jedná se tedy o toto: naše přípravy a pořizování videí k jednotlivým aktualitám.

Teď bych se ráda zeptala na přípravu a procvičování znakové zásoby související s vyučovanými předměty, protože máte na škole různé obory. Spolupracujete na přípravách s celým tlumočnickým týmem dohromady, tvoříte si nějaké vlastní slovníky?

Slovníky si netvoříme, vycházíme u těch technických oborů třeba ze slovníčku, který má VUT v Brně a tak různě. Je pravda, že můj kolega má neslyšící rodiče, takže hodně věcí mi pomůže, hlavně u těch technických předmětů, kdy ten obor v podstatě studoval předtím on sám. Tak nějak se domlouváme, jaké znaky budeme používat.

V kabinetě máme ještě neslyšící lektorku znakového jazyka, která nám taky pomáhá s překladem. My vysvětlíme, o co se jedná, ona dá nějaký návrh a my to zkoumáme. Podílí se na těch našich přípravách.

Slovníček jako takový, že bychom nějaký tvořili, to ne. Spíš já si znaky prostě někam zapíšu. Mám sešit, kde si zapisuju znaky a eventuelně si to natočím na nějaké video, když je to něco, co si myslím, že neudržím v paměti.

Zaujalo mě, že jste do průběžného vzdělávání uvedla, že máte na škole lekce českého znakového jazyka přímo s neslyšícím lektorem, které jsou organizované v rámci školy. Jak často kurzy máte? Jedná se o kurzy s touto lektorkou, o které jste nyní mluvila?

Ano, působí na škole jako zaměstnanec. Dříve působila externě, takže měla kurzy i pro veřejnost, a v podstatě teď už má toho tolik, že kurzy vede tuším jenom ve škole. Nevím to přesně, ale kurzy se vztahují na všechny pedagogy i nepedagogy. Tahle lektorka má rozpis kurzů, který běží celý týden a všichni vždycky v menších skupinkách dochází do těch jednotlivých kurzů. Já teda navíc ještě využívám její konzultace, pokud má volno nebo já něco akutně potřebuju, tak si vyhradí nějaký čas pro mě.

Jak často máte tyhle kurzy?

Změnou rozvrhu mi padl pravidelný kurz, který jsem mívala jednou týdně, ale vynahrazuju si to, když lektorka skončí a já mám také volno. Někdy se spojíme i přes WhatsApp a konzultujeme.

Teď je to pro mě trošku náročnější, protože jsem jen 4 dny v práci, poslední den vždycky jezdím do Hradce, ale to si myslím, že s koncem studia nějak pomine a že budu mít trošku víc času.

Teď vždy požádám o nějaký čas, kdy se to hodí mně i jí, ale minimálně jednou týdně se to zvládne vždycky. Označím si, co potřebuju a pokud je to v běžný pracovní týden, kdy nejsou žádné mimořádné akce, tak jednou týdně, možná dvakrát to s ní zkonzultuju.

Pokud se ale jedná o větší akci, tak jí poprosím a sedneme si třeba na hodinu po vyučování na to, co já potřebuju a věnujeme se jenom konkrétní přípravě na tu akci. To bývá ale jenom v souvislosti a akcemi, které nejsou každý týden. Jsem za tyhle konzultace ráda a můžu říct, že například teď, když je lektorka na nemocenské, tak mi to fakt chybí. Někdy se zeptám jenom na kratičkou informaci a někdy potřebuju zkonzultovat něco víc, ale je to taková opora, je fajn mít někoho takového vedle sebe.

Když jste nastoupila jako asistent pedagoga, vyžadovalo po Vás vedení školy kurz asistenta pedagoga nebo obecně splněné vzdělání podle zákona č. 563/2004 o pedagogických pracovnících?

Neměla jsem ho, ale byla jsem přijata pod podmínkou, že si nějaké studium tohoto druhu dodělám, tak jsem vlastně do roka začala studovat kurz asistenta pedagoga při UPOL, který byl v rámci nějakého projektu. Byl to takový poměrně kvalitní kurz a musím říct, že byl fajn.

Jakým způsobem je vyřešeno čerpání dovolené tlumočníků působících na škole vzhledem k tomu, že se změnila Vaše pracovní pozice?

Na to jsem se teď s blížícím se vánočním volnem právě ptala a úplně to neřešíme. Co se týče letních prázdnin, tak mi ředitel říkal, že pokud budou probíhat nějaké aktivity ve škole, tak tam by viděl náplň prázdninové činnosti pro nás jako pro tlumočníky. Třeba předchozí prázdniny byl u nás takový pobyt pro rodiny s dětmi, což bylo ve spolupráci s Brnem, tak jsme tam byli jako dobrovolníci.

Teď popravdě řečeno vlastně nevím, co bude o Vánocích, ale počítá se s tím, že se domluvíme vzájemně, pokud bude potřeba něco dodělat z práce, nějaké překlady, které člověk může dělat doma, nebo tak. Nikdo netrvá na tom, abychom do práce jezdili. Je to teď nové, tak

uvidíme, jak se to bude vyvíjet. Potom budou jarní prázdniny, tam taky ještě nevím. Bylo nám řečeno, že se vždycky nějak domluvíme.

Ředitel ví, že máme hodiny navíc. My si to zapisujeme, protože se to samozřejmě stává a je to docela časté. Například když už mám po pracovní době, tak v rámci internátu je ještě večer nějaká beseda nebo jdou děti na nějakou přednášku. To pak jedu zpátky do práce. To jsou ty hodiny navíc, které si píšeme, aby nám v pracovní době nic nechybělo. Z toho máme nějaké přesčasové hodiny, které se potom použijí v případě, že je například nějaké ředitelské volno.

Zatím je to nové a momentálně jsem se ptala akorát na ty Vánoce a bylo mi řečeno, ať doděláme ty aktuality a takové ty věci, které je potřeba dodělat.

U nás na škole je ještě mediální kroužek a oni tam potřebují něco, co natočí ve znakovém jazyce třeba otitulkovat. V podstatě tam taky občas působíme jako konzultanti nebo děláme přímo ty titulky. I to si občas počítáme do té přímé činnosti.

Takže i mimo výuku je po Vás vyžadována stále jen tlumočnická a překladatelská činnost?

Ano, kromě toho, že teda přidávám aktuality na web, což není tlumočnická činnost, ale zůstalo mi to z předchozího období. Já to beru tak, že na škole má každý nějakou práci navíc, ale mně to přijde úplně takové minimální vzhledem k tomu, že jakákoliv taková aktivita se promítne do osobního ohodnocení, tak je to férové, že je ta práce oceněna. Přijde mi to fajn, takže konkrétně mně to třeba nevadí a nedělá mi to žádný problém.

Vše máme moc hezky nastavené, ale těch 30 hodin je opravdu hodně. Kdyby to po nás někdo opravdu striktně každý týden vyžadoval vykazovat, tak je to opravdu moc. Máme dny, kdy nemáme vůbec žádné okno. A to ve výuce nemáme přesně těch 30 hodin, máme 26 zhruba.

Mít hodiny navíc, které se využijí například na ta ředitelská volna musí být tedy náročné, Vy jste ale říkala, že se to děje často.

Například v pondělí mám kratší výuku, mohla bych odejít třeba v jednu hodinu domů, skončí mi rozvrh, ale zůstávám třeba do později a dodělám, co je potřeba. Nebo když jedu domů a vracím se až na nějakou večerní akci, tak to se mi promítne do těch přesčasů.

Moje výhoda je v tom, že už jsem trošku v těch jednotlivých předmětech na škole zorientovaná, a že na ty předměty, kam chodím už pátým rokem, nemusí být příprava taková, jako byla na začátku. Nedokážu si to představit, kdybych teď z venku nastoupila do té školy, protože vím, kolik času mi vše zabralo, když jsem nastoupila. To jsem se opravdu celé odpoledne doma na něco připravovala. Myslím si, že pro ty začínající tlumočníky, kteří třeba

přijdou úplně z venku by bylo vhodné se držet toho, že si odpracují svoje a nebudu dělat nějaké aktivity navíc, protože myslím, že tam na to prostor už není.

Já jsem třeba nezrušila tyhle internátní aktivity, kdy třeba oni jdou na nějakou přednášku do knihovny nebo na nějakou jinou akci. Zatím nemám důvod to rušit. To se stalo jenom jednou kvůli tomu, že jsem měla následující den zkoušku v Hradci, ale to bylo fakt výjimečné. Takže zatím to nějak tak funguje. Ale uvidíme. Tyhle změny platí zatím 4 měsíce, tak snad to nějak půjde.

Existují v rámci školy tlumočnické situace, ve kterých tlumočí pouze někteří tlumočníci Vašeho tlumočnického týmu? Pokud ano, uveďte prosím příklady.

V podstatě to tak ani nemáme, ale je fakt, že když je nějaká beseda, například o šikaně, sexuální výchova nebo beseda s odborníkem na nějaké technické téma nebo něco podobného, tak v podstatě v tomhle máme volnou ruku, že si můžeme vybrat, kdo to téma bude tlumočit. V podstatě je to na nás, jak se domluvíme. Pokud je to ale třeba dvouhodinová přednáška, tak jsme tam tedy dva. Zatím to takhle jde.

Samozřejmě jsou ale situace, kdy nemáme moc na výběr. Kdyby nás bylo víc, je to lepší. Všechny požadavky nezvládáme pokrýt a stane se, že nás koordinátor volá z výuky, protože je třeba řešit například nějaký kázeňský problém. Ty priority stanoví koordinátor, který má veškeré požadavky.

Příloha 3 Rozhovor č. 2

Existují v rámci školy tlumočnické situace, ve kterých tlumočí pouze někteří tlumočníci Vašeho tlumočnického týmu? Pokud ano, uveďte prosím příklady. Je tato situace dána dobou praxe nebo pozicí tlumočníka ČZJ či asistenta pedagoga-tlumočníka?

Takové situace určitě jsou a je jich hrozně moc. Obvykle jde o preferenci. Vždycky řešíme, kdo je v ten moment nejlepší, aby do té situace šel.

Týká se to například toho, když jsou nějaká jednání s organizacemi mimo naši školu, a to především s OSPOD nebo jinými organizacemi, které tímto způsobem řeší naše studenty, tam hodně řešíme, kdo tam může jít a kdo ne. Potom to jsou všechny velké porady na škole, především porady vedení, pedagogické rady, takže velké rady všech úseků a případně i provozní rady úseků, v případě, že víme, že jsou z nějakého důvodu hodně těžké. Potom to jsou konzultace s rodiči, hlavně když jsou ti rodiče neslyšící nebo když jsou to konzultace, které se týkají nějakých citlivých věcí, něčeho, co prostě není sranda. Potom hodně musíme zvažovat, kdo tam půjde. Pak to je umělecké tlumočení, takže když se tlumočí nějaká divadla, písničky. V tomto případě řešíme, kdo k tomu má vztah a zvládne to. Také se jedná i o některé předměty. Případně nějaká i úplně jiná situace, to vysvětlím za chvíli.

S praxí to souvisí, souvisí to s profesní praxí obecně, hlavně u situací, které jsou prostě těžké, protože chceme, aby tam byl co nejlepší tlumočník. Také to ale souvisí i s praxí na naší škole. Kdyby nově přišel na naši školu tlumočník, který už je služebně starší, ale budeme na škole mít i relativně nováčka, který už tam ale třeba 2 roky je, takže v nějaké té situaci už byl, tak tam půjde spíš on než člověk, který tu konkrétní situaci v životě nezažil.

S pozicí to nesouvisí vůbec. V tom, jak je kdo na škole zapsaný neděláme vůbec rozdíl. Prostě nás to vůbec nezajímá a jsme všichni na stejné rovině.

Také to souvisí s tím, jaké informace ten člověk o určité situaci má. Když jde o nějaké jednání, které se nejdřív bude řešit s učitelem, potom s ředitelkou, a potom s rodiči, tak je nejlepší, když tam bude furt ten stejný tlumočník. Když jde o předměty, tak tam je taky lepší, aby tam ideálně vždycky byl ten samý člověk.

Potom to souvisí s tím, jestli to ten člověk zvládne. Když je to úplný nováček, tak rozhodně na nějakou poradu vedení nepůjde.

Také to souvisí s tím, jestli má k určité věci vztah, například když někdo opravdu hodně nesnáší fyziku, tak budeme dělat co půjde, aby tam nemusel jít a mohl tam být někdo jiný. Konkrétně když máme třeba truhláře, tak to je taková hodně specifická oblast, tam taky hodně řešíme, kdo to zvládne.

Řeší se i vztah účastníků. Když víme, že nějací naši neslyšící studenti nebo učitelé mají s nějakým tlumočníkem lepší tlumočnický vztah, že mu věří a že jim to funguje, tak když to jenom trošku půjde, tak tam v případě nějaké složitější situace tohohle tlumočníka prostě pošleme. Také když je to naopak, i když my vlastně nějaké problematické vztahy nemáme, to říct úplně nemůžu, ale kdyby se stalo, že nějaký neslyšící přijde, že některému tlumočníkovi nerozumí a že jim to spolu nejde, tak se budeme snažit, aby mu třeba alespoň nějakou dobu netlumočil. Budeme se samozřejmě snažit to řešit.

Vyskytuje se v některých tlumočnických situacích více tlumočníků najednou? O jaké situace se jedná?

V předmětech ne, ale jinak velmi často.

O jaké situace se jedná? Jde tedy o nějaké odpolední výjimečné akce, maturitní plesy, atp?

Ano, to taky. Navíc když jsou třeba na naší škole tlumočníci nováčci, tak ti jsou cíleně postupem času posíláni do všech těžkých tlumočení, ale spolu se služebně starším kolegou, který je tím provede. Třeba většinu času ani netlumočí, ale prostě půjdou do těch složitých situací proto, aby se to naučili.

Co se předmětů týče, tak třeba ze začátku jsou také předměty, na které nováček hrozně dlouho nepůjde, protože jsou hrozně těžké. Cílem je, aby když u nás vydrží dost dlouho, abychom všichni zvládali tlumočit úplně všechno, co se samotné výuky týče.

Teď bych se zaměřila na to procvičování znakové zásoby, která souvisí s vyučovanými předměty, protože máte na střední škole opravdu hodně oborů. Spolupracujete na tom s celým týmem? Tvoříte nějaké své slovníky?

Myslíte, jak to řešíme s nováčky nebo obecně?

Obecně.

Už nějaké znakové zásoby máme, které jsou sice třeba staré, ale řešíme, co se v nich ještě používá a co už se nepoužívá. Před několika lety zde byla taková éra, kdy se o to hodně snažil ten tým. Proto už nějaké materiály máme.

My sami jsme si před 2 lety začali dělat svoje slovníčky, které bychom ale rozhodně nikomu nedávali k nahlédnutí, učitelům, studentům ani veřejnosti. Je to opravdu jen to, že si sbíráme všechny možné znaky, které se ve škole v tom daném předmětu objevují, protože je to

hrozně moc nejednotné. Každá třída má své znaky, takže nemůžeme říct, že tohle, co sbíráme, je slovník znaků, které se u nás používají a že takhle to u nás je. Spíš se jedná o takový základ, který se snažíme vybudovat. Cílem určitě je, abychom to nějak sjednotili, abychom mohli ukazovat pořád to samé. Člověk, který k nám přijde, by se to prostě naučil a pak v těch předmětech by se to používalo taky. Úplně prvotním cílem je, aby to bylo k nahlédnutí i studentům, aby nebyli zmateni z toho, co to tam na ně znakujeme, stejně tak i učitelům, aby používali taky to samé, co používáme my, když třeba tlumočníka k dispozici nemají. Ještě to roky ale určitě nebude realita, to by nás tlumočníků muselo být najednou o hodně víc, abychom to zvládli. Proto momentálně pracujeme jen na těch svých. Když můžeme, tak to, co jsme v jednotlivých hodinách viděli, třeba natočíme.

Těmihle materiály můžeme procházet a když jsem na nějakém předmětu třeba nikdy nebyla, tak se do toho můžu podívat. Potom to hodně aktuálně řešíme v týmu. Když se na něco připravuji a ještě jsem na určitý termín nenarazila, tak napíšu ostatním a když mi někdo pošle znak, tak to vezmu od něj a to, k čemu v rámci téhle diskuze dojdeme, tak to se stane součástí těch našich slovníků. Já bych to ale asi slovníkem nenazvala, je to jen takový sběr všeho možného, co se na škole dělá.

Je to tedy taková Vaše hromadná jazyková příprava?

Víceméně ano. Jinak když ten znak není, tak i třeba řešíme, jak by to šlo udělat. Samozřejmě třeba využíváme slovníky, které už k dispozici jsou. Používáme Spread the Sign, i když s velmi kritickým pohledem na to, jestli je ten znak použitelný, a také Dictio, když tam je něco z toho, co v předmětech máme.

Narazila jste na tlumočníky „nováčky“, jak tuto přípravu řešíte s nimi?

Když přijdou, tak dostanou přístup k těm všem materiálům, co máme. Potom ještě několik měsíců netlumočí sami, takže je tam s nimi vždycky někdo, kdo jim ty znaky může nahodit. Také s nimi máme pravidelné konzultace, bez kterých je taky nenecháme nějakou dobu. Všechny jejich přípravy a to, na co naráží, s nimi řešíme a učíme je to.

Když začnou pravidelně chodit na nějaký předmět, tak s nimi předtím uděláme nějakou konzultaci, kdy projdeme úplně základní znaky, aby ten základ znali. Potom je to o té aktuální komunikaci. Když jim přijde příprava a oni nevědí, tak nám napíšou a my jim ty znaky posíláme nebo když přijdou po hodině a něco nevěděli, tak se nás zpětně ptají.

Opravdu ze začátku v hodinách nikdy nejsou sami, takže ze začátku jim všechno doplňuje ten zkušenější tlumočník a potom, když už začínají tlumočit sami, tak se ptají.

Kolik hodin přímé a nepřímé činnosti je u Vás pro tlumočníky vyžadováno na plný úvazek? Co náplň nepřímé tlumočnické činnosti obsahuje?

Pedagogičtí pracovníci mají 21 hodin přímé a 19 hodin nepřímé činnosti, nepedagogičtí pracovníci mají úplně oficiálně 40 hodin týdně s tím, že na základě příloh ve smlouvě je to definováno stejně, takže 21 hodin přímé a 19 nepřímé činnosti. Oni mít oficiálně přímou a nepřímou činnost nemůžou, takže je to potom jen součást náplně jejich práce.

To, co přímá a nepřímá činnosti zahrnují, je pro pedagogické i nepedagogické pracovníky to stejné. Přímá činnost jsou všechna tlumočení bez ohledu na to, jestli je to výuka nebo mimo výuku. Je to všechno kromě nějakých opravdu hodně krátkých tlumočení, když nás někdo zastaví a třeba si potřebuje zavolat nebo když je nějaká konzultace na chodbě. To se nikam nepíše, takže to je úplně teoreticky nepřímá činnost. Jsou to ale opravdu jen minutové záležitosti, je to součástí naší práce a nikdo to neřeší. Takže přímá činnost je všechno tlumočení a všechny překlady, které děláme. Překlad má samozřejmě dvě části, část, kdy už opravdu překládáme a část, kdy se na to připravujeme a musíme se na něco doptat, to by byla zas nepřímá činnost.

Nepřímá část, to je účast na poradách týmu, přípravy na jednotlivé předměty i tak obecně, jakože třeba teď mám před sebou týden, tak se na něj připravuju. Také do toho patří celkové přípravy, protože od některých učitelů máme jejich materiály na celé 4 roky. Oni si je potom jen už nějak upravují. Předpokládá se, že když vím, že jsem tenhle předmět dostala a budu ho tenhle rok tlumočit, tak si ho v průběhu roku v rámci své nepřímé činnosti postupně načítám, abych měla celkový přehled v tom předmětu. Pomáhá to v tlumočení.

Potom také administrativní práce jako třeba emaily, telefony, WhatsApp a různé tabulky, které máme, protože musíme vyplňovat výkazy. Patří sem i všechny konzultace, které máme s kolegy, ať už s nováčky nebo celkově i mezi sebou o tom, co se děje.

Také to jsou nějaké týmové projekty. Třeba jsme dávali do kupy informace o našem tlumočnickém týmu, aby byly na webu, a překlad těchhle medailonků na web bude taky nepřímá činnost.

Dále je to sběr znaků a konzultace o znakové zásobě.

Také část překladů, kdy se na ně připravujeme. Jsou to nějaké překlady dokumentů školy.

Také vytváření nějakých dokumentů, které se týkají tlumočnického týmu sem patří. Takže když třeba chceme řešit spolupráci tlumočníka a učitele a chceme k tomu vytvořit nějaký dokument nebo když by se potom na základě toho dělalo nějaké sezení. Vždycky se třeba na

začátku roku dělá takové sezení se studenty o tlumočnickém týmu a o pravidlech spolupráce. To je taky naše nepřímá tlumočnická činnost.

Potom jsou to supervize u kolegů a náhledy na tlumočení, když se třeba nejdřív potřebuju na něco podívat než tam půjdu sám tlumočit. To je snad všechno.

Tím pádem jste mi i odpověděla na mou další otázku, jestli pedagogičtí a nepedagogičtí pracovníci mají stejný obsah nepřímé činnosti. Je to upraveno přílohami smlouvy?

Ano, nemuselo by to tak být, záleží na rozhodnutí vedení. Nepedagogičtí pracovníci údajně nic takového jako přímou a nepřímou činnost nemají. Naštěstí se nám ale u nás podařilo, že to máme stejně.

Jakým způsobem je vyřešeno čerpání dovolené tlumočníků působících na škole? Dostávají nepedagogičtí pracovníci zadanou nějakou práci navíc, aby splnili hodiny, které mají odpracovat?

Ano, přesně tak. Já se přiznám, že přesně nevím, kolik tlumočníci mají týdnů, jestli 4 nebo 5, ale my asistenti pedagoga-tlumočníci máme určitě 8, tedy stejně, jako všichni ostatní pedagogičtí pracovníci, ovšem stejně ne vždycky to vychází třeba i na léto. Vždy to záleží na daném roce, kolik bylo dní volna v rámci roku nebo kdy jsme si museli brát dovolenou, jestli třeba nějakou část z jarních prázdnin musíme mít dovolenou nebo jestli nám to vyjde, že ne.

Takže i asistenti pedagoga-tlumočníci musí někdy řešit dovolenou navíc?

Někdy nám to tak vyjde. V tu chvíli je naše situace stejná, jako situace tlumočníků nepedagogických pracovníků, akorát u nich je jisté, že to nevyjde.

Mají nějakou práci, že nemusí být ve škole a třeba přes prázdniny kolikrát i tlumočení na škole jsou, například nějaké pohovory se zaměstnanci, nějaké nenadálé porady nebo třeba nějaký učitel s někým jiným potřebuje něco vyřešit. Tam primárně chodí tihle tlumočníci, aby si svojí práci vyplnili. Hlavně to jsou ale nějaké překlady na všech těch věcech, které řešíme v rámci roku. Mají zadanou práci tak, aby to hodinově vycházelo a už je jedno, kdy to udělají.

Navíc se u nich řeší taková specifická věc, že nemají dny samostudia, což pedagogičtí pracovníci mají. To bývá v rámci roku, když děti mají třeba ředitelské volno nebo o vánočních prázdninách nějaká volna navíc, prostě když zaměstnanci nemají důvod nebýt v práci, ale zároveň když tam děti nejsou, takže tam nemáme co dělat. Myslím, že máme 12 dní samostudia ročně. Naplňujeme to tak, že se vzděláváme třeba nějak ve svém oboru a připravujeme se na

všechno možné. Platí zde to samé jako u dovolené, ty samé dny mají tlumočníci zadanou nějakou práci a je jedno, jestli jí vyplní jindy nebo jestli si ji opravdu splní v tom dni.

Toto samostudium je také ve Vaší režii nebo máte doložit, že jste se nějak vzdělávali?

Ne, my nic nedokládáme. Máme to stejně jako učitelé, je to dáno tím, že děti nejsou ve škole, tak jsme doma a připravujeme se.

Vlastně jsem ještě zapomněla, že když máme v rámci nějakého měsíce víc hodin, než jsme měli odpracovat, což se nám stává velmi často, tak se nám ty hodiny neproplácí, ale jdou nám na náhradní volno. Když má ten tlumočník dost náhradního volna, tak ho může čerpat v rámci toho dne, kdy my máme samostudium. To samé platí o letních prázdninách. Třeba minulý rok se nám stalo, že jak je nás hrozně málo, tak tlumočíme mnohem víc, než bychom měli. Těchhle hodin je potom hodně a v létě to vyšlo i na ty 2-3 týdny, kdy je měli volné jen z toho náhradního volna.